

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2015/2016

Michael Urban

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

**Vývoj vodního práva v českých zemích
do roku 1914**

Michael Urban

Katedra právních dějin

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Vladimír Kindl

Studijní program: Právo a právní věda (M6805)

2015/2016

Vysoká škola: Univerzita Karlova v Praze
Katedra: Katedra právních dějin

Fakulta: Právnická

Zadání diplomové práce **(diplomový úkol)**

Jméno a příjmení studenta: **Michael Urban**

Kontaktní údaje: Bečváry 210
28143 Bečváry
(misaurban@seznam.cz; +420728480662)

vedoucí katedry prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc. přijal(a) téma Vaší diplomové práce:

Vývoj vodního práva v českých zemích do roku 1914

Vedoucím Vaší diplomové práce byl(a) určen(a): **doc. JUDr. Vladimír Kindl**

Dostavte se do 60 dnů od doručení tohoto zadání k vedoucímu diplomové práce na první konzultaci. Na této konzultaci předložte návrh bližšího zaměření práce (s osnovou) a seznam výchozí literatury.

Termín zadání práce: 7.3.2016

Termín odevzdání práce: dle studijních předpisů

Další sdělení: Podmínky vypracování a obhajoby diplomové práce jsou upraveny v zákoně č. 111/1998 Sb., o vysokých školách v platném znění (§ 46 odst. 3), ve Studijním a zkušebním řádu Univerzity Karlovy (čl. 2 bod 4), v čl. 38 až 43 Pravidel pro organizaci studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a v opatření děkana Právnické fakulty Univerzity Karlovy č. 12/2014.

prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc.
vedoucí katedry

prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.
děkan

V Praze dne 7.3.2016

Osobně převzal dne

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Vývoj vodního práva v českých zemích do roku 1914 vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum:

.....

podpis

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování doc. JUDr. Vladimíru Kindlovi za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Rovněž bych chtěl poděkovat Mgr. Jaroslavu Pejšovi za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

.....

podpis

NÁZEV:

Vývoj vodního práva v českých zemích do roku 1914

AUTOR:

Michael Urban

KATEDRA

Katedra právních dějin

VEDOUcí PRÁCE:

doc. JUDr. Vladimír Kindl

ABSTRAKT:

Cílem této práce je zachytit vývoj právní úpravy českého vodního práva a právní regulace právních vztahů k vodě, poukázat na skutečnost, že mlynářské, rybářské a plavební právo přirozeně patří k vodnímu právu. V nejstarších dobách nebyla doprava po vodě ani nakládání s vodami regulována. České vodní právo navázalo na dědictví římské právní kultury. Od konce 10. století nacházíme první zmínky o vodoprávních vztazích zejména v panovnických listinách. Prvními významnými právními předpisy v oblasti vod jsou Horní zákoník Václava II. z let 1300-1305 a zákoník Karla IV. Maiestas Carolina, který však nebyl do praxe přijat. Dalším významným pramenem k poznání vodoprávních poměrů jsou tzv. právní knihy. Od konce 15. a v průběhu 15. století se začínají uplatňovat prvky komplexní právní úpravy s celostátní platností – řada zemských zřízení a kodex městského práva, který je dílem Pavla Kristiána z Koldína. K značnému nárůstu právních předpisů ve všech oblastech vodoprávních vztahů dochází za vlády Marie Terezie a Josefa II. (plavební patent, mlynářské řády). Následující období se vyznačovalo značným množstvím dílčích právních úprav, zákonů a předpisů. Zvláštní skupinu předpisů tvoří tzv. hospodářské řády a instrukce, které byly uplatňovány na jednotlivých panstvích. V polovině 19. století nacházíme problematiku voroplavby mj. v tehdejší lesním zákoně. Od roku 1850 probíhaly práce na nové, komplexní právní úpravě vodního práva, kterou se stal říšský vodní zákon z roku 1870 (č. 93/1869 ř. z.) a na něj navazující prováděcí zemské vodní zákony – český (č. 71/1870 čes. z. z.), moravský (č. 65/1870 mor. z. z.) a slezský (č. 51/1870 slez. z. z.). V období první republiky se projevovaly snahy o vydání nového vodního zákona,

k čemuž nakonec nedošlo a vodní zákon z roku 1870 tak platil až do konce roku 1954, kdy byl nahrazen novým zákonem o vodním hospodářství platným od 1. 1. 1955.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Právo, právní dějiny, vodní právo, voda, řeky, rybářství, rybolov, voroplavba, jezy, mlýny, mlynářství, mlynářské právo

TITLE:

Development of water law in Czech lands before 1914

AUTHOR:

Michael Urban

DEPARTMENT:

Department of Legal History

SUPERVISOR:

doc. JUDr. Vladimír Kindl

ABSTRACT:

The purpose of this thesis was to capture the development of legal regulation of the Czech water law and of water-law relationships, and to point out that miller's law, fisheries law and navigation law are naturally related to the water law. Water transport and handling were not regulated in any manner in the most ancient times. The Czech water law was built on the heritage of the Roman legal culture. From the end of the 10th century, the first mentions of water-law relationships can be found, particularly in monarch's charters. The first important legal regulations related to water included the Mining Code (*Ius Regale Montanorum*) by king Wenceslas II of 1300-1305 and the Code *Maiestas Carolina* by king Charles IV, which was not implemented in practice, though. The so called lawbooks are another significant resource for understanding legal regulations related to water. Elements of a complex legal regulation with statewide legal force started to be applied from the end of the 15th and in the course of the 16th century – a number of municipal establishments and the code of municipal law created by Pavel Kristián of Koldín. A considerable boom of legal regulations with respect to all aspects of water-law relationships was seen during the reign of Maria Theresia and Joseph II (the navigation patent, miller's rules). The subsequent period was characterized by a considerable number of partial legal regulations, laws and rules. The so called management rules and instructions are a special group of regulations; they were applied at individual manors. In the middle of the 19th century, the topic of ferry navigation can be found in the then forest law, among others. The preparation of a new, complex legal regulation of water law was initiated in 1850, resulting in the Imperial Water Act of 1870 (No. 93/1869 ř. z.) and related municipal implementing water acts – Czech (No.

71/1870 čes. z. z.), Moravian (No. 65/1870 mor. z. z.) and Silesian (No. 51/1870 slez. z. z.). Efforts were manifested in the period of the First Republic to issue a new water act, which did not happen in the end, and the Water Act of 1870 thus remained in effect until the end of 1954, which is when it was replaced with the new Water Management Act effective from 01 January 1955.

KEYWORDS:

Law, legal history, water law, water, rivers, fishing, fishery, raft navigation, weirs, mills, miller's trade, miller's law

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Pojem a prameny vodního práva	2
3. Principy vodního práva – římskoprávní tradice	7
4. Dosavadní zpracování českého vodního práva	10
5. Vodní právo v českých zemích do husitství.....	15
6. Vodní právo v českých zemích za stavovství.....	36
7. Vodní právo v českých zemích za absolutismu (do roku 1811).....	57
8. Vodní právo v českých zemích od roku 1811 do roku 1869.....	73
9. Vodní právo v českých zemích od roku 1869 do roku 1914.....	86
10. Závěr	98
12. Zkratky	104
13. Přílohy	105

1. Úvod

Historie novodobého českého vodního práva začíná po roce 1869 vydáním rakouského říšského vodního zákona a navazujících zemských vodních zákonů. Tento rok je zároveň přelomem, od kterého na našem území začínají být vydávány souborné práce o českém vodním právu. Většina těchto prací klade počátek českého vodního práva k roku 1500, kdy bylo v Čechách vydáno tzv. Vladislavské zřízení zemské. Tyto práce také obsahují kapitoly o souvislosti s římským právem vodním. Dosavadní práce sice umisťovaly počátek českého vodního práva k roku 1500, ale dějiny českého vodního práva před rokem 1869 a vývoj jeho norem a forem, ve kterých byly tyto normy obsaženy, nebyly dosud souborněji zpracovány. Do té doby se vyskytující pasáže o historii vodního práva byly většinou zpracovávány s cílem připravit jen krátký historický exkurz pro potřeby výkladu systematiky vodního práva a jeho norem podle zákona z roku 1869 a pro navazující právní předpisy, anebo jednotlivé detaily vodoprávní problematiky byly obsaženy v příslušných zdrojích v souvislosti s tématem nepravního charakteru. Vodní zákon z roku 1869 je tak nepochybně zcela přelomovým předpisem a struktura pozdějších vodních zákonů z něj ve velkém měřítku vychází. A proto jsem si kladl otázku, jaká byla podoba a postavení vodního práva v právním řádu před rokem 1869.

Na počátku své práce jsem se setkával s obtížným problémem, a sice stanovením definice a systematiky vodního práva pro účely mé zamýšlené diplomové práce. Pro vymezení počátku časového úseku, který můj výklad pokrývá, jsem zvolil období vzniku státního zřízení na našem území. Jelikož množství pramenů pro nejstarší období není velké, rozhodl jsem se jako osnovu výkladu (spektrum problémů, kterými se vodní právo zabývá) použít právě vodní zákon z roku 1869, neboť se stává spojnicí mezi popisovaným obdobím a obdobím následujícím. Proto jsem do práce zařadil rovněž výklad o mlynářství, voroplavbě, dopravě zboží po vodě, rybářství, rybářství-rybníkářství a dalších oborech, v jejichž podobě bylo vodní právo v minulosti vyjádřeno a v nichž se realizovalo. Domnívám se, že vodní právo je v současné době často neprávem opomíjeno, ačkoli jeho důležitost nikdy nepoklesla, ba naopak, vzhledem ke globálním klimatickým problémům, kterým musíme čelit, neustále vzrůstá. Ať je to v souvislosti se zásobováním obyvatelstva pitnou vodou, nedostatkem vody v zemědělství, neefektivním oběhem vody v krajině, jejím odváděním z krajiny do

vodních toků, zabraňováním náhlým povodním na často dříve bezvýznamných malých vodních tocích či dalšími etapami splavňování a využívání našich velkých vodních toků (u nás Labe, Vltava a Morava). I proto je nutné při přípravě budoucí vodoprávní legislativy pohlížet na zkušenosti předchozích generací právníků a vodohospodářů.

Práce je členěna do několika kapitol, které na sebe chronologicky navazují. Časové rozdělení úseků v jednotlivých kapitolách vychází z tradičního právněhistorického dělení. V každé kapitole bude kromě obecné situace vodního práva popsána úloha jednotlivých oborů souvisejících s vodním právem. Ve druhé kapitole je proveden rozbor pojmu vodního práva. Třetí kapitola se zabývá strukturou římského vodního práva. Ve čtvrté kapitole je pohovořeno o dosavadních zpracováních vodního práva na našem území. Další kapitoly (5-10) se zabývají jednotlivými údobími vývoje vodního práva.

2. Pojem a prameny vodního práva

2.1. Pojem vodního práva

Chceme-li se zabývat vývojem českého vodního práva, je nejprve nutné vymezit samotný pojem vodního práva. Vzhledem k omezení územního rozsahu této práce je nutné přizpůsobit výklad specifickým podmínkám, kterým se v minulosti muselo české vodní právo přizpůsobovat.

Vodní právo je specifickým průřezovým právním odvětvím a je obecně považováno za součást práva veřejného. Zaměříme-li se na povahu vodního práva důkladněji, zjistíme, že ne ve všech sledovaných obdobích tomu tak vždy bylo bez výjimky a budeme tedy rozlišovat dvě linie vodního práva – vodní právo jako právo veřejné a vodní právo jako právo soukromé. Tyto linie zpravidla rozlišujeme až od počátku 19. století, nicméně i u předchozích předpisů, zejména u zemských zřízení, lze některé prvky těchto linií spatřovat.

Pokud bylo řečeno, že vodní právo je oborem průřezovým, máme tím na mysli různou povahu jeho norem. Vodní právo lze z pohledu práva soukromého považovat za součást práva občanského, z hlediska práva veřejného lze hovořit o vodním právu jako součásti práva správního, trestního a práva životního prostředí.

Vodní právo lze charakterizovat jako souhrn právních norem¹, které se v různé míře vztahují k vodě a které upravují právní vztahy, jejichž předmětem je voda. Voda je tedy ústředním pojmem vodního práva. V rovině sociální je systémem společenských vztahů upravujícím zacházení s vodou a výsledkem úpravy tvůrce práva.

Jako každý právní obor má své hodnoty, které má za cíl vzhledem pomíjivosti a zranitelnosti zachovávat a udržovat.

Lze jej také charakterizovat jako prostředek ochrany jednotlivce, jeho práv a prostředek realizace (státní) vodní či vodohospodářské koncepce a politiky.

Rozlišujeme vodní právo ve smyslu objektivním a subjektivním. Vodním právem ve smyslu objektivním rozumíme soubor norem vodního práva platných v určitém historickém úseku.

Vodní právo ve smyslu subjektivním znamená možnost chování zaručenou subjektům práva normami objektivního (platného) vodního práva.

Na počátku vývoje vodního práva byl určitý souhrn principů a pravidel, který existoval nezávisle na existenci státu a lze jej označit jako přirozené právo. Se vznikem státu dochází ke vzniku pozitivního práva, vyjadřujícího také zájmy zákonodárce daného státního útvaru. Existence přirozeného a pozitivního práva ale v případě vodního práva nutně neznamenala skutečnost, že by si pravidla obsažená v těchto dvou systémech navzájem odporovala. Pozitivní právo tak mohlo převzít některá pravidla obsažená v právu přirozeném. Přirozené právo vychází mj. z nezadatelných práv, kterými v případě vodního práva bylo právo na přístup k vodě, právo na její užívání, které se v počátcích existence člověka vztahovalo především k pití, neboť voda je nezbytným předpokladem existence života na Zemi a je nezbytná k přežití živočichů a rostlin.

Kromě vnitrostátního vodního práva lze uvažovat také o mezinárodním vodním právu a v současnosti také o jeho podobě komunitární, evropské.

Vzhledem k vymezení území českých zemí se tato práce nezabývá problematikou mezinárodního vodního práva a také právem mořským, neboť současná ČR nemá přístup k moři.

Jednotlivé otázky a problémy vodního práva souvisejí s vymezením věcné působnosti vodního práva. Pojetí vodního práva nelze vymezit jednoznačně a setkáváme

¹ GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 5., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 308 s. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7380-233-2, str.19 an.

se proto s různými významy tohoto pojmu. Vodní právo nejčastěji lze charakterizovat jako soubor právních norem upravující vlastnické právo k vodám, jejich držení, užívání a požívání. Jednotlivé podobory a součásti vodního práva vycházejí z kombinace čtyř právě uvedených druhů práv k vodám.

Předmětem vodního práva obecně je voda či vody. Vodu a vody lze rozdělit podle nejrůznějších hledisek – fyzikálních, chemických a právních.

Podle chemického složení lze vodu rozdělit na vodu sladkou a slanou. Podle výskytu na Zemi lze rozlišit vody povrchové, vyskytující se na zemském povrchu, a vody podzemní, vyskytující se pod zemským povrchem. Povrchové vody lze dále dělit podle formy výskytu na zemském povrchu, co se týká pohybu, na vody tekoucí a vody stojaté.

Z hlediska práva se vody dělí na veřejné a soukromé. Z hlediska této práce se dále budeme zabývat vodami sladkými, povrchovými (a částečně i podzemními), stojatými i tekoucími, vývojem právních norem, které upravují právní vztahy k nim, a to na území dnešní České republiky, historicky na území Čech, Moravy a Slezska.

Mezi další možná dělení vod patří vody čisté a odpadní (znečištěné). Podle stanoviště (místa výskytu) rozlišujeme vody dešťové, lesní, minerální, důlní, jezerní, rybníční, potoční, říční, studniční, spodní. Podle druhu činnosti, ke které člověk vodu užívá, rozlišujeme vodu pitnou, užitkovou, technologickou, znečištěnou, splaškovou.

Je nutné říci, že uvedená kritéria dělení vod jsou pouze jedním z možných systémů a bylo by možné uvést i další.

Z hlediska územní (prostorové) působnosti norem vodního práva se budeme setkávat s normami s celostátní (celozemskou) působností (zemská zřízení), nebo naopak s působností regionální (zejména hospodářské řády a instrukce).

Normy vodního práva byly publikovány nejrůznějším způsobem, na konci sledovaného období již v úředních sbírkách.

2.2. Prameny vodního práva

Vodní právo jako každé právní odvětví má své prameny. V různých údobích vývoje českého vodního práva lze sledovat výskyt pramenů vodního práva různého druhu, různé právní síly a také jejich různá písemná zachycení – od zvykového práva, přes obyčej, listiny, právní knihy, zemská zřízení, patenty až po zákony, vyhlášky, nařízení,

tedy prameny ryze normativní povahy. Záhy však vznikají další prameny vodního práva a prameny (zdroje) poznání vodního práva, jejichž povaha je smíšená, a sice se jedná o různé technické postupy, technické normy a doporučení, jejichž nedodržování však mohlo být sankcionováno i trestem smrti. Mezi prameny poznání práva patří rovněž rozhodnutí orgánů veřejné moci individuální povahy – individuální právní akty, smlouvy a právní literatura. Při výkladu vývoje českého vodního práva tak rozhodně nelze prameny poznání práva opomenout.

V době moderního vodního práva pak rozlišujeme normy ústavní, zákonné a podzákonné.

Vodní právo obsahovalo jak normy hmotně-právní, tak také procesní. Míra zastoupení vodoprávních procesních norem se vyvíjela a v moderní době tyto ryze vodoprávní normy mizí a procesní stránka se řídí normami a instituty procesního práva správního.

V nejstarších dobách lze také spatřovat souvislost vodního práva s právem kanonickým.

Rozlišujeme prameny práva a prameny poznání práva. Prameny vodního práva lze rozdělit do dvou skupin, a to na formální a materiální. Prameny ve formálním smyslu rozumíme formy obsahující právní normy. Prameny v materiálním smyslu jsou prameny ovlivňující obsah právních norem – mj. stav dané společnosti, technologická, ekonomická a kulturní úroveň společnosti.

Chceme-li rozlišit soukromoprávní a veřejnoprávní část vodního práva, uplatní se od nejstarších dob až do 19. století Ulpianova, tzv. zájmová teorie.

Z hlediska právních skutečností se ve vodním právu setkáváme jak s právním a protiprávním jednáním, tak také s hojným výskytem protiprávních stavů.

Vodní právo, jeho výzkum a jeho věda využívá poznatků nejrůznějších vědních oborů, od filozofie až po přírodní a technické vědy.

Vodní právo využívá poznatků četných neprávních věd a disciplin – biologie, chemie, ekologie, vodního hospodářství, vodní energetiky, hydrobiologie, vodního stavitelství, vodohospodářského plánování, vodárenství, čistírenství, rybníkářství, rybníkářství, potravinářství, zemědělství. Zde jmenujeme pouze obory nejdůležitější, bylo by však možné uvést další.

Při studiu vývoje českého vodního práva využíváme edice pramenů českých dějin, zejména Archivu českého, založené Františkem Palackým², dále Codex iuris bohemicus, která obsahuje mj. právní knihy, zemská zřízení, zákoník městského práva a Obnovené zřízení zemské. Mezi další edice patří Brandlovy³ - Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, Libri citationum, edice Emlerovy⁴ (Regesta diplomatica, zemské desky) a Fridrichovy⁵ (Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae). Samostatným typem pramene jsou oficiální a neoficiální sbírky právních předpisů.

Cílem vodního práva je tak vytvářet a zaručovat co nejlepší podmínky pro efektivní, souběžné provádění činností souvisejících s vodou. Tento proces není jednosměrný a právo a uvedené disciplíny se v minulosti vzájemně ovlivňovaly a ovlivňují.

Existuje více pojetí vodního práva – rozlišujeme vodní právo jako odvětví práva, jako vědní obor, vodní právo jako předmět výzkumu, a také jako předmět výuky (nejen na právnických fakultách).

2.3. Systematika vodního práva

Nyní bude nutné nastínit systematiku vodního práva, a to v jejím současném pojetí. Z tohoto pojetí pak budeme vycházet při výkladu jednotlivých kapitol o vývoji českého vodního práva. Aby mohlo být vodní právo v praxi realizováno, potřebuje k tomu určité nástroje – ty lze rozdělit na administrativní, sankční, koncepční a ekonomické.

Vodní právo se zabývá druhy vod, jejich právní povahou a právy k nim a užíváním vod.

Užívání vod lze označit také jako nakládání s vodami. Současné vodní právo zná tyto druhy nakládání s vodami – obecné užívání, užívání povrchových vod k plavbě a tzv. zvláštní užívání vod.

Vodní právo také upravuje právní vztahy rybářství. Rybářství z hlediska výkladu vývoje českého vodního práva lze rozdělit na rybářství klasické (říční, jezerní) a rybníkářství. Rybníkářství je mladší vývojovou formou rybářství a je provozováno především metodami průmyslové činnosti směřující k získávání ryb. Rybníkářství je provozováno na rybnících, které jsou jedním z druhů vodních děl.

² František Palacký (1798-1876)

³ Vincenc Brandl (1834-1901)

⁴ Josef Emler (1836-1899)

⁵ Gustav Friedrich (1871-1943)

Konečně patří do oblasti užívání vod také problematika zásobování pitnou vodou, odvádění a čištění odpadních vod.

Druhou významnou oblastí vodního práva je problematika vodních děl a vodohospodářských úprav. Vodní právo upravuje výstavbu, provoz a ochranu vodních děl.

Třetí oblastí je ochrana vod a ochrana před škodlivými účinky vod. Ochrana vod a ochrana před škodlivými účinky vod se týká všech procesů koloběhu vody – ochrany vod a vodních zdrojů, ochrany množství vod, ochrany jakosti vod, správy vodních toků a povodí a ochrany před povodněmi. Povodně jsou projevem škodlivého účinku vod a lze je zařadit mezi protiprávní stavy.

Vodní právo zahrnuje také odpovědnostní právní vztahy. V průběhu výkladem sledovaného časového úseku se formy odpovědnosti na úseku vod měnily, od pouhé odpovědnosti za škodu až po moderní pojetí ekologické újmy. Lze říci, že ekologie nemá ve sledovaném období ještě své místo a že sem nepatří. Na druhou stranu lze ale spatřovat v některých dobách určité jevy, které nejsou jen pouhou formou ochrany vlastnictví, ale jsou prazákadem těchto moderních, vyšších cílů – lze je označit za kořeny práva životního prostředí.

Poslední oblastí vodního práva je organizace státní správy a samosprávy na úseku vod, postavení a činnost vodoprávních orgánů a vodoprávní řízení.

Uvedená systematika vodního práva bude také vodítkem při výkladu jednotlivých kapitol o vývoji českého vodního práva – kromě těchto bodů bude vždy zařazen příslušný výklad o mlynářství, rybářství, rybníkářství a voroplavbě. V některých případech však není možné výklady o mlynářství, rybářství, rybníkářství a voroplavbě zcela oddělit, a to především z důvodu chronologického řazení látky.

3. Principy vodního práva – římskoprávní tradice

Ačkoli se zabýváme vývojem vodního práva na našem území, je nutné se zmínit o vztahu českého vodního práva a práva římského. Tento vztah je nutné reflektovat, neboť se k němu dosavadní české vodní právo hlásí. Podle mnohých autorů, jako jsou například Jičínský⁶, Klapáč⁷, Adamová⁸, Kult⁹, tak základy českého vodního práva

⁶ JIČÍNSKÝ, Karel. *Vodní právo*. V Praze: Karel Jičínský, 1870. 302 s.

⁷ KLAPÁČ, Jozef. *Historickoprávní náčrt vývinu vodného práva na území ČSFR*. Správní právo. 1990, č. 10, s. 84-103.

vycházejí z práva římského¹⁰. Není zde cílem hovořit o celém římském vodním právu, je však nutné vymezit některé základní principy římského vodního práva, které budou v dalším výkladu konfrontovány se stavem českého vodního práva v příslušných obdobích jeho vývoje. Výklad o římském právu vychází z Justiniánových kodifikací, konkrétně z Digest¹¹.

Veřejné řeky (flumina publica), tj. stále tekoucí řeky¹², byly považovány za věci patřící celému římskému lidu, za věci veřejné, „res publicae“¹³ a za věci „všem společné.“ Věci nalezené na břehu (kameny, drahokamy a ostatní věci) bylo možné si přivlastnit¹⁴.

Zaměříme-li se na výskyt vodoprávních norem v těchto pramenech, zjistíme, že se římské vodní právo zaměřovalo¹⁵ nejvíce na řeky (flumen) a říční břehy (ripa), poté na moře (mare), méně pak na potoky (rivus), nejméně pak na jezera (lacus). Římské právo dále řešilo rozdělení řek na veřejné a ostatní, tj. soukromé. Toto rozdělení vyplývá z formulace, že řeky, téměř veškeré (v originále...sed flumina paene omnia...), jsou veřejné. Veřejnými řekami byly ty, které byly majetkem římského lidu, resp. takové, které měly trvalý tok. Veřejnými byly rovněž jejich břehy¹⁶. Protékala-li veřejná řeka umělým kanálem, byl tento kanál rovněž veřejný.

Veřejné užívání řek a břehů spočívalo v možnosti svobodného přistávání u břehů, vázání provazů ke stromům na břehu, sušení rybářských sítí a možnosti skládat náklad na břeh. Tím však nebylo dotčeno vlastnické právo ke stromům a pobřežnímu pozemku.

Měl-li někdo právo užívat pozemek (zahradu), který byl zatopen vodou, a voda později ustoupila, obnovovalo se toto právo v původním rozsahu. Pokud by však řeka (trvale) změnila své koryto, stával se pozemek nového koryta veřejným statkem a

⁸ ADAMOVÁ, Karolina. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě: stručný nástin*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, XI, 136 s. ISBN 80-7179-283-7.

⁹ KULT, Arnošt. *Římské vodní právo (Romanum ius aquae)* [online]. In: . Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, veřejná výzkumná instituce [cit. 2015-10-23]. Dostupné z: heis.vuv.cz/data/webmap/datovesady/./vuv_20081106_Kult.ppt

¹⁰ „Římské vodní právo mělo značný vliv na vývoj vodního práva v Českých zemích. Do našeho práva bylo převzato pojetí veřejnosti tekoucích vod.“ (KULT, Arnošt. *Římské vodní právo (Romanum ius aquae)* [online])

¹¹ Digesta seu pandectae

¹² ...omnium communia sunt... aqua profluens

¹³ Přednáška ARNOŠTA KULTA o Římském vodním právu - heis.vuv.cz/data/webmap/datovesady/dokumenty/seminarevuv/vuv_20081106_Kult.ppt

¹⁴ ...se (hned na místě) stanou našimi

¹⁵ Výskytem jednotlivých typů vodních útvarů v římském právu se zabýval Arnošt Kult.

¹⁶ Římské právo dokonce obsahovalo definici břehu. Břehem byla ta část koryta, která pojímala vodu při zvýšeném stavu vody, a to až do okamžiku vylití koryta.

užívací právo by zaniklo. Pokud při povodni, resp. po povodni, nedošlo k vytvoření nového koryta, nestalo se zaplavené území veřejným majetkem.

Veřejné užívání řek bylo obdobou veřejného užívání cest¹⁷ či mořského břehu. Na těchto místech bylo povoleno stavět i bourat, avšak nesměla tím nikomu být způsobena újma.

Byla-li v římském právu řeka splavná, nebylo možné z ní odebírat vodu takovým způsobem, v takové míře, že by došlo k ohrožení její splavnosti¹⁸.

Ryby (a jiné vodní organismy či živočichové) byly v římském právu považovány za *res nullius* a stávaly se majetkem toho, kdo je ulovil, a to okamžikem chycení¹⁹.

Na rozdíl od staveb na mořském břehu nebylo možné nabýt vlastnické právo ke stavbě na říčním břehu.

Pokud koryto řeky vyschlo a římský lid jej nemohl používat, stávalo se majetkem vlastníků okolních pozemků.

Dále bylo zakázáno provádět takové změny v řece a na říčním břehu, které by ohrozily plavbu na řece a její splavnost²⁰.

Stavby vybudované ve veřejné řece byly součástí této řeky. Prétor mohl zakázat takovou vodní stavbu, která by jednak ohrozila plavbu, ale také přistávání lodí u břehu.

Jiné pravidlo bylo stanoveno pro všechny řeky (nejen splavné a veřejné) – prétor mohl zakázat či omezit takovou činnost (př. stavbu), která by vedla ke zhoršení toku řeky či jejímu vysychání. Prétorské právo stanovilo povinnost uvést řeku do původního stavu. Dále bylo zakázáno vhadzovat do veřejných splavných i nesplavných řek předměty nebo je umisťovat na břeh, pokud by tím došlo ke změně toku řeky oproti předešlému stavu.

Římské právo zakazovalo stavbu mostu vedoucího na druhý břeh řeky tomu, kdo by tak chtěl učinit z toho důvodu, že má na protějším břehu domy.

Římské právo definovalo jezero jako to, co má stálou vodu. Rybníky a nádrže byly vymezeny tak, že jde o to, co obsahuje vodu stojatou a obsahuje vodu dočasně. Příkop

¹⁷ Pojetí veřejného užívání řek jako veřejných cest rozvedl ve svém článku *Silnice v Čechách a jejich vývoj* František Roubík - ROUBÍK, František. *Silnice v Čechách a jejich vývoj*. V Praze: Společnost přátel starožitností čsl., 1938. 113, [II] s. Stopami věků; č. 4-5.

¹⁸ Eventuálně k zesplavnění jiné řeky.

¹⁹ Římané neznali rybářská povolení. Nikdo se však nesměl chovat tak, aby v užívání vod překážel nebo bránil druhým.

²⁰ *De fluminibus*. Ne quid in flumine publico ripave eius fiat, quo peius navigetur.

(kanál) byl vymezen jako to, co slouží k jímání vody. Jezera, rybníky i kanály mohly být veřejnými věcmi.

Stojaté vody – rybníky (stagna) a jezera (lacus) patřily vlastníkům pobřežních pozemků²¹.

Výše bylo uvedeno shrnutí nejdůležitějších pravidel římského vodního práva, která budou v následujících kapitolách srovnávána s vývojem v českých zemích.

4. Dosavadní zpracování českého vodního práva

Ke vzniku ucelených prací o českém vodním právu dochází až při zavedení říšského a zemských vodních zákonů v letech 1869-1870.

Od vydání první české práce o vodním právu uplynulo letos již 145 let. Touto prací bylo Vodní právo Karla Jičínského²² vydané roku 1870 vlastním autorovým nákladem. Práce byla oceněna také cenou Pražské právnické jednoty, dílo tehdy posuzovali M. Havelka²³, F. L. Rieger²⁴ a A. Randa²⁵. Šlo o teoretický spis, ke kterému byl připojen, kromě vodopisné mapky Čech, také tehdy aktuální návrh „zemského zákona o vodě“. Karel Jičínský se důkladněji zabýval vodním právem již před rokem 1865 a tato jeho práce byla příspěvkem ke všeobecným snahám o vytvoření národního českého vodního práva. Jičínský dokončoval své dílo právě v době, kdy Právnická jednota vypsalá soutěž na zpracování vodního práva s ohledem na české poměry. Jednota tehdy musela lhůtu k dokončení díla posunovat, a to zejména z důvodu tehdy probíhající pruské války. Během této doby Jičínský dílo dokončil. Jičínskému ztěžovala jeho práci zejména nedostatečná česká vodoprávní terminologie a také neexistence komplexní platné úpravy vodního práva. Jičínský se v úvodu obracel k římskému právu a vymezil pojem vodního práva. Výše uvedené nedostatky donutily Jičínského provést rozbor tehdejších zahraničních vodních zákonů a vybrat z něj části použitelné pro české území. Výsledkem jeho práce bylo shrnutí zahraničních vodoprávních úprav a vypracování systematiky vodního práva, podle které se měla řídit budoucí česká právní úprava, s ohledem na úpravu říšskou. Ve druhé kapitole se věnoval Jičínský historickým

²¹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Vyd. 2., dopl. a přeprac., v nakl. C.H. Beck vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1995. xxii, 386 s. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str.85.

²² JIČÍNSKÝ, Karel. *Vodní právo*. Praha, 1870. 302 s.

²³ Matěj Havelka (1809-1892)

²⁴ František Ladislav Rieger (1818-1903)

²⁵ Antonín Rytíř Randa (1834-1914)

zahraničím předpisům o vodním právu, zejména se soustředil na právo pruské, bavorské a saské. Rakouské právo do té doby obdobné předpisy o vodním právu neobsahovalo. Zařadil do své práce také seznam zahraniční literatury zabývající se vodním právem. V kapitole nazvané „Rozvrh“ konstatoval průřezový charakter vodního práva a nutnost započít výklad pasáží o římském právu a o historii českého vodního práva. Pasáž o historii českého vodního práva však byla rozsahem spíše lakonického charakteru a zabývala se zejména pravidly uvedenými v zemských zřízeních. Koncepti této kapitoly pak dodržovali i autoři pozdějších děl.

Jičínský tehdy formuloval své pojetí systematiky vodního práva. Tato systematika obsahovala dvě základní části:

1. obranu proti rušivým účinkům vody
2. užívání vod

Obrana proti rušivým účinkům vody zahrnovala právní úpravu tekoucích vod (odtok vody), vymezení vod soukromých a veřejných, právní úpravu břehů a vysušování. Je však nutné uvést, že vysušování se nadále neuplatnilo v českém vodním právu tak, jako v případě Nizozemska, apod.

Užívání vod Jičínský dělil do tří (čtyř) hlavních skupin:

1. užívání vody jako látky nezbytné k zachování života
2. užívání vody pro výrobní účely
3. užívání vody k obchodním účelům (zde má svůj základ plavba, PLAVEBNÍ PRÁVO)

Ty otázky, které nebylo možno podřadit po některou z těchto tří skupin, zařadil do skupiny čtvrté („Vedlejší užitkové vody“).

Do první skupiny patří užívání vod k pitným účelům, k mytí, koupání, atd.

Výrobní účely pak rozdělil takto:

- a) účely lučební (použití vody k vaření, v pivovarech, cukrovarech a dalších výrobcích)
- b) účely mechanické (využití mechanické síly vody – v mlýnech, pilách, hamrech a později u vodních turbin a elektráren)

Jičínský sice podrobněji rozdělil lučební účely, avšak z hlediska vodního práva spočívají tyto účely v pouhém (pravidelném) odběru určitého (většího) množství vody. Není tak nezbytné vytvářet specifickou právní úpravu jednotlivých výrobních odvětví na úrovni vodního zákona. Z hlediska právně-historického výkladu se můžeme spokojit s jedinou kategorií spočívající v odběru vody, neboť zejména cukrovary v masovém měřítku vznikají až v polovině 19. století a nedochází ke vzniku specifických právních úprav (vodní právo cukrovarů, vodní právo pivovarů, atd.).

Mechanické účely lze označit jako využití mechanické síly vody k pohonu vodních strojů. Ani tady nebylo nutné vytvářet specifickou právní úpravu pro jednotlivé vodní stroje, avšak z hlediska právně-historického výkladu je nutné vycházet z právní úpravy jednotlivých odvětví.

Jičínský se dále zabýval chemickou podstatou vody, vlastnictvím k vodě a jednotlivými formami výskytu vody na v přírodě. Své závěry opírá zejména o ustanovení Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811. Zabýval se také rozdělením vod na soukromé a veřejné a částmi vodního práva.

V roce 1880 byl vydán „*Pamětní spis k slavnému sněmu Království českého o naléhavé potřebě důkladné změny zákona o vodním právu s opatřením vodní správy a zemědělské techniky*“ autora Boleslava²⁶ Trojana. V roce 1882 vydal Jaromír Čelakovský²⁷ spis *Právo obce pražské*²⁸ k řece Vltavě²⁹. V roce 1886 vyšlo druhé ze

²⁶ Ing. Boleslav Trojan (1850-1929) - Narodil se 6. 1. 1850 v Praze, zemřel 7. 4. 1929 tamtéž. Publikoval spisy z oboru vodohospodářství a také básně. Materiály týkající se jeho osoby jsou obsaženy v archívním fondu Boleslav Trojan, č. fondu 157 v Archivu NTM. V roce 1874 vydal svou básnickou sbírku (TROJAN, Boleslav. *Básně Boleslava Trojana*. V Praze: B. Trojan, 1874. 107 s.). Z hlediska vodního práva jsou důležité jeho spisy *Ein Rückblick auf unseren Wiesen-Bau* (TROJAN, Boleslav. *Ein Rückblick auf unseren Wiesen-Bau*. Prag: B. Trojan, 1877. 47 s.), dále *O našem lukařství a povodňování* (TROJAN, Boleslav. *O našem lukařství a povodňování*. V Praze: B. Trojan, 1877. 40 s.), dále výše uvedený *Pamětní spis...*, a *Úpravy v poříčí Doubravy se stavbou horských nádržek pro okresy Čáslav a Kutnou Horu : projekt zemědělského inženýra Bol. Trojana, dle téhož přednášky ve Zbyslavi dne 14. února r. 1892 konané* (TROJAN, Boleslav. *Úpravy v poříčí Doubravy se stavbou horských nádržek pro okresy Čáslav a Kutnou Horu: projekt zemědělského inženýra Bol. Trojana, dle téhož přednášky ve Zbyslavi dne 14. února r. 1892 konané*. V Praze: Nákladem okresního výboru čáslavského, 1892. 18 s.). Ing. Boleslav Trojan je označován za průkopníka kulturní techniky (RACEK, Jan. *Památce životního díla Ing. Boleslava Trojana, průkopníka kulturní techniky v Čechách*. V Praze: Technické museum československé, 1929. 44, [II] s. Technicko-průmyslový archiv; roč. 1929, č. 2.). Byl synem právníka a politika JUDr. Aloise Pravoslava Trojana (1815-1893), rodáka z Knovíze, pozdějšího předsedy mladočeské strany, a jeho ženy Amálie, rozené Skrohovské (Národní archiv, Policejní ředitelství I, konskripce, karton 653, obraz 717). Postavení rodiny Trojanových by si zasloužilo samostatné právně-historické pojednání. Není nezajímavé, že děd Boleslava Trojana, z otcovy strany, byl povoláním mlynář.

²⁷ Jaromír Čelakovský (1846-1914)

²⁸ ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Právo obce Pražské k řece Vltavě*. V Praze: J. Čelakovský, 1882. 71 s.

stěžejních českých děl o vodním právu, „Právo vodní dle zákona ze dne 28. srpna 1870 pro Království české: doplněno příslušnými zákony a nařízeními a objasněno z rozsudků nejvyšších stolic“ Karla Čížka³⁰. Téhož roku bylo vydáno Karlem Peyrerem německo-jazyčné dílo Rakouské vodní právo³¹. Problematikou vodních družstev se zabýval v 90. letech 19. století L. Pávek (O vodních družstvech)³². V roce 1891 vzniklo dílo Antonína Randy s názvem „Das österreichische Wasserrecht mit Bezug auf die ungarische und ausländische Wassergesetzgebungen“.

V roce 1908 byla pro potřeby mlynářů a majitelů vodních děl vydána Mlynářskými novinami sbírka vodoprávních předpisů s názvem Vodní právo³³. Z důvodů úplnosti výkladu považuji za vhodné uvést i pozdější díla, vydaná sice po roce 1914, avšak vztahující se, původně k říšskému, po roce 1918 k československému vodnímu zákonu, přejetému v roce 1918 do právního řádu nově vzniklé Československé republiky. V roce 1915 byl vydán spis Jaroslava³⁴ Černého³⁵ k zamýšlené reformě vodního práva „Studie, jak vytříbiti vodní právo po stránce technické a zemědělské“. V roce 1925 vzniklo další ze stěžejních zpracování českého vodního práva, a sice dílo Bohuše Procházky³⁶ nazvané České vodní právo - systematický výklad norem českého zákona vodního se zřetelem k úchytkám vodního zákona moravského a slezského. Moravskými vodními poměry se v roce 1928 zabýval ve svém díle Stanislav Illek.³⁷ O 6

²⁹ Problematice vodního práva v Praze se věnoval také Strobachův Památný spis o udržování vltavských jezů, v příčině vyvazení emfiteutických mlýnů Pražských vydaný v Praze v roce 1855.

³⁰ Karel Čížek (1833-1894)

³¹ Peyrer-von Heimstätt, Carl: *Das oesterreichische Wasserrecht : mit vorzüglicher Rücksicht auf die Entstehungsgeschichte und die Spruch- und Verwaltungspraxis / erl. von Karl Peyrer von Heimstätt.* Hrsg. von Karl-Peyrer v. Heimstätt und Ignaz Großmann - 2., verm. und verb. Aufl. Wien : Manz , 1886 - XXIV, 834 S. : graph. Darst.

³² PÁVEK, L. *O vodních družstvech: výklad IV. části vodního zákona z 28. srpna 1870.* Blatná, 1892. 61 s.

³³ JANÍK, Ladislav, ed. *Vodní právo: sbírka nejdůležitějších zákonů a nařízení týkajících se vodního práva, pokud platí v království českém a markrabství moravském; s abecedním ukazovatelem věcným.* Praha, 1908. 277 s.

³⁴ Jaroslav Černý (1882-1958)

³⁵ ČERNÝ, Jaroslav. *Studie, jak vytříbiti vodní právo po stránce technické a zemědělské: [k reformě zákona o vodním právu].* Praha: Fr. Řivnáč, 1915. 68 s.

³⁶ PROCHÁZKA, Bohumír. *České vodní právo: systematický výklad norem českého zákona vodního se zřetelem k úchytkám vodního zákona moravského a slezského.* Sušice: Bohuš Procházka, 1925. 495 s.

³⁷ ILLEK, Stanislav. *Moravský vodní zákon: Komentovaná sbírka norem, upravujících na podkladě zákona ze 30.V.1869, čís. 93 Ř. Z., vodoprávní poměry na Moravě.* Nové Město na Moravě: Nákladem vlastním, 1928. 149 s., 5 ins. listů.

let později, v roce 1934 vyšla další ze sbírek předpisů vodního práva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jejímž autorem byl Ing. Bohumil Müller³⁸.

Za protektorátu vyšla v roce 1943 práce Jaroslava Černého zabývající se problematikou vodních knih³⁹.

Po druhé světové válce, když se v roce 1947 začaly objevovat úvahy o potřebě nového vodního zákona, byla mj. vydána práce Ing. Lva Vyskočila „Úvaha o potřebě a zásadách nového vodního zákona“. Ze soubornějších prací vznikly tyto práce: Antonín Novosád – „Vodohospodářské právní normy: vodní právo a organizace vodního hospodářství“ (v roce 1958) a Magda Trávníčková: „Vývoj činností a organizačních forem vodohospodářských organizací v ČSSR (v roce 1963)“.

Nejvýznamnějším uceleným dílem vydaným před rokem 1989 je Vodní zákon autorů Šilara a Böhma⁴⁰.

Nejnovější soubornou prací o vodním právu je pak Vodní právo Zdeňka Strnada⁴¹ a kol., jehož aktuální vydání vyšlo v roce 2015. Dále je nutné zmínit také Vodu v právních vztazích Ivany Průchové a kol⁴².

Z hlediska právních dějin se vodním právem zabývají dvě práce Arnošta Kulta⁴³, a sice „Tekoucí (povrchová) voda - právně-filosofický pohled na rozdílné způsoby vymezování ochrany vody“ a v roce 2014 vydaný první svazek Dějin právních vztahů k vodám na území České republiky⁴⁴.

³⁸ MÜLLER, Bohumil, ed. *Vodní právo: Sbíрка nejdůležitějších zákonů a nařízení týkajících se vodního práva pro historické země Čechy, Moravu a Slezsko*. V Praze: Spolek českoslov. inženýrů, 1934. 162 s.

³⁹ Černý, Jaroslav. *Vodní knihy, vodní právo a vodoprávní technika*. I. svazek. [II. svazek] = *Wasserbücher, Wasserrecht und Wasserrechtstechnik*. Band I. [Band II]. Praha: Ministerstvo zemědělství a lesnictví, 1943. vii, 906 s. Publikation des Ministeriums für Land- und Forstwirtschaft; Jahrg. 1942. Bd. 97 = Publikace Ministerstva zemědělství a lesnictví; roč. 1942. sv. 97.

⁴⁰ ŠILAR, Jiří a BÖHM, Antonín. *Vodní zákon a související předpisy*. 2., nezm. vyd. Praha: SZN, 1977. 319, [1] s. Lesnictví, myslivost a vodní hosp.

⁴¹ STRNAD, Zdeněk a kol. *Vodní právo*. 1. vyd. Vodňany: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Fakulta rybářství a ochrany vod, 2013. 226 s. ISBN 978-80-87437-45-2.

⁴² PRŮCHOVÁ, Ivana a kol. *Voda v právních vztazích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 238 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity; sv. č. 481 = *Acta Universitatis Brunensis Iuridica*; no 481. Řada teoretická. ISBN 978-80-210-7155-1.

⁴³ KULT, Arnošt. *Tekoucí (povrchová) voda: právně-filosofický pohled na rozdílné způsoby vymezování ochrany vody a vodního prostředí*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, 2010. 106 s. Výzkum pro praxi, seš. 61. ISBN 978-80-87402-07-8.

⁴⁴ KULT, Arnošt. *Dějiny právních vztahů k vodám na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, 2014-. sv. Práce a studie, seš. 204-. ISBN 978-80-87402-19-1.

5. Vodní právo v českých zemích do husitství

O vodním právu lze na našem území hovořit až se vznikem státu, tedy zhruba od 9., resp. 10. století. V této době přebírá stát pravidla a obyčeje vzniklé již v předstátním období. Nacházíme se v době, kdy již byla utvořena pravidla římského vodního práva⁴⁵. V českých zemích však římské právo tehdy ještě bylo neznámé. Někteří autoři kladou kořeny českého vodního práva do ještě starších období, jako například Arnošt Kult.

O nejstarších pravidlech vodního práva na našem území nemáme žádné informace. Bylo však zcela jistě ovlivňováno germánskými a zejména slovanskými kmeny. Dávno před vznikem českého státu však obyvatelé využívali vodní toky k plavbě, rybolovu atd. O těchto činnostech svědčí četné archeologické nálezy.

Tehdejší právo bylo právem zvykovým, nebylo nijak písemně zachyceno. Nejstarší doklady o vodoprávních poměrech přinášejí listiny⁴⁶. Listiny, o kterých bude pojednáno dále, jsou dokladem o určitém právním jednání, které je zde písemně zachyceno. Je nutné říci, že v době od 10. století do století 13. se zabývají z valné většiny otázkou vlastnictví vod pozemkovými vlastníky. Vodní právo je tak v těchto listinách odvozováno z vlastnictví půdy. Těmito pozemkovými vlastníky byly hlavně církevní instituce (kláštery) a dále také pozemkové vrchnosti. Cílem vodního práva je fixovat právní vztahy k vodním útvarům a k vodám obecně – k potokům a nejrůznějším vodním nádržím a částem větších vodních toků a řek, zabezpečit nerušený výkon vlastnického práva k vodám a jejich užívání. Listiny, v nichž lze objevit charakter tehdejších vodoprávních poměrů na území dnešní České republiky, vydával hlavně panovník. Specifickým typem listin jsou tzv. falza, tj. padělané listiny, které měly dokládat vodoprávní nároky zejména církevních vlastníků. Tato falza byla zpravidla datována do období, ve kterém ještě nedošlo k úplnému ustavení panovníkovy kanceláře a vydání

⁴⁵ Není však možné říci, že byla v této době na našem území používána.

⁴⁶ Listiny jsou druhem diplomatického materiálu. Ve středověku lze zpravidla ztotožnit pojem listina s listinou v podobě privilegia. Pod pojmem listina se rozumí každá písemnost upravená podle (různých) pravidel, určená k tomu, aby vydala svědectví o nějakém počínu právní povahy (právním jednání).

Tato definice je však pouze definicí „ideální listiny“. Listina je produktem určitých právních poměrů tvořících ideovou nadstavbu společensko-ekonomických poměrů. Listina slouží převážně k ochraně zájmů individuálních držitelů určitého práva (výsady) materiální povahy. Listiny jsou ve středověku označovány latinsky jako diploma, privilegium, charta, praeceptum, littera, scriptum, pagina či německy Urkunde. Listina má zpravidla neomezenou platnost, výjimkou jsou listiny, jejichž platnost je výslovně omezena na určitý počet let. Vnější forma listin se projevuje se slavnostní úpravou listin, zpočátku byl jejich text psán na pergamentu, od 15. století se začínají objevovat papírové listiny. Nejstarší středověké listiny české proveniencí se týkají především práva rybolovu. Příčinou toho, že se ze středověkých archivů dochovala právě privilegia, je fakt, že na uchování těchto privilegií měli jejich majitelé zájem.

listiny nebylo možné ověřit v evidenčních kancelářských pomůckách. Důvodem pro jejich vytváření byla obava vlastníků (resp. uživatelů) vodních útvarů z ohrožení jejich právních vztahů k vodám, které do té doby nebyly nijak právně fixovány (v katastroch apod.). Bylo to v době, kdy docházelo k upevňování státního zřízení, k rozvoji moci panovníka na území státu. Od té doby byl pak panovník považován za vlastníka veškeré půdy a tím i vod, které pak nově nebo „znovu“ uděloval uživatelům.

Nyní bude provedena analýza několika nejstarších listin a budou vyzdvíženy zejména prvky svědčící o vodoprávních poměrech od roku 993 a dále.

První zmínky o vodách nalezneme v listině knížete Boleslava II. (15. 1. 993), kterou byl založen Břevnovský klášter. Podle pozdějších výzkumů jde o falzum. V této listině se mj. uvádí, že Boleslav dal klášteru dva mlýny pod Pražským hradem a právo k vybudování třech mlýnských jezů na Vltavě, dále pozemek na Poříčí na břehu řeky Vltavy a jez (nebo náhon) k postavení mlýnů.⁴⁷ Podle této listiny by tak právo ke zřizování vodních děl na veřejných řekách příslušelo panovníkovi, který by zde hrál roli jakéhosi vodoprávního orgánu⁴⁸.

Již v 10. století bylo na Labi a Vltavě patrně vybíráno vodní clo, které bylo podle této listiny příjmem kláštera. Lze předpokládat, že bylo vybíráno v naturální formě (v podobě podílu z lodního nákladu, např. saské soli). Dopravě po vodě v této době také prospíval nepříznivý stav zemských stezek, po nichž tak byla doprava složitější.

Z Kroniky Mnicha sázavského⁴⁹ (po roce 1037) se dozvídáme o darování části řeky Sázavy sázavskému Sázavskému klášteru⁵⁰. Vlastnictví části toku řeky Sázavy bylo pro klášter důležité z hlediska rybolovu, jehož provozování bylo důležité z hlediska dodržování postních dní v roce.⁵¹ Toto vlastnictví tedy v sobě zahrnovalo oprávnění lovit ryby (užívat vodu – řeku k rybolovu) na určitém vymezeném místě. Právě v této době dochází k omezování rybolovu, který byl původně zcela svobodný, neboť vodní toky přímo oplývaly rybami a jinými živočichy.

⁴⁷ KULT, Arnošt. *Dějiny právních vztahů k vodám na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, 2014-. . sv. Práce a studie, seš. 204-. ISBN 978-80-87402-19-1, str.52 an.

⁴⁸ Tím byl později například soud přísežných mlynářů nebo ve 2. polovině 19. století politické úřady.

⁴⁹ *Pokračovatelé Kosmovi*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1974. 251 s.

⁵⁰ Založen patrně kolem roku 1037.

⁵¹ KULT, Arnošt. *Dějiny právních vztahů k vodám na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, 2014-. . sv. Práce a studie, seš. 204-. ISBN 978-80-87402-19-1, str.72

V archaickém slovanském období byly patrně vodní toky (řeky i potoky) zahrnovány do celkového „nedělitelného“ majetku dědiny, kterým protékaly nebo s ním sousedily. Nejinak tomu bylo i v počátečním období vývoje českého vodního práva.

Na počátku raného středověku začínal panovník postupně pojímat větší (splavné) vodní toky již jako svou výhradní majetkovou doménu, kterou mohl v rámci svých donací postoupit některé z církevních institucí. Jednalo se však o větší vodní toky nebo o toky, které bylo možné využít ke stanovení hranice pozemků jednoho vlastníka (držitele).

Kronika Kanovníka vyšehradského se zmiňuje o mlýnu na řece Sázavě, poblíž Sázavského kláštera (1040). V roce 1040 mělo dojít dne 19. listopadu k extrémní hydrologické situaci, při které došlo k přerušení toku řeky, a mlýn se měl ocitnout na suchu. Opat a bratři kláštera, i služebníci, přišli ke korytu řeky a na suchém dně sbírali neobyčejně veliké ryby a raky.⁵²

V listině knížete Spytihněva II. (snad z roku 1057) sledujeme donaci panovníka kapitule při bazilice sv. Štěpána v Litoměřicích. Spytihněv propůjčil dvě části vodního cla (mýta) proboštovi a třetí část bratřím, „*od kohokoliv z této země přivážejícího sůl či ledacos jiného po vodě*“.⁵³ Z hlediska vodního práva lze clo považovat za úplatu za použití vodního toku (platbu). Listina také obsahuje nařízení, že kdokoli (ať se jednalo o nevolníka nebo svobodného) měl povinnost dát za malé plavidlo clo ve výši 15 denárů. Výše úplaty tak byla závislá na druhu použitého plavidla.

Někteří autoři (Kotyza et al.) dovozují z tohoto ustanovení fakt, že v této době bylo již běžné používání peněz i drobnějšími obchodníky. Z velké lodi bylo nařízeno zaplatit dvě měřice, kromě těch poplatníků, kteří měli knížetem stanovenou povinnost přepravovat sůl. Ti platili polovinu měřice. Lodím a loďkám cizinců bylo nařízeno zaplatit z největší lodě dvě velké měřice, ze středně velké lodi jednu měřici. Z malé lodi se mělo zaplatit tolik denárů, kolik tato loď vezla měřic nákladu.⁵⁴

⁵² KULT, Arnošt. *Dějiny právních vztahů k vodám na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, 2014-. . sv. Práce a studie, seš. 204-. ISBN 978-80-87402-19-1, str.77-79

⁵³ KULT, Arnošt. *Dějiny právních vztahů k vodám na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, 2014-. . sv. Práce a studie, seš. 204-. ISBN 978-80-87402-19-1, str.52 an.

⁵⁴ KULT, Arnošt. *Dějiny právních vztahů k vodám na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, 2014-. . sv. Práce a studie, seš. 204-. ISBN 978-80-87402-19-1, str.86

Listina krále Vratislava II.⁵⁵ datovaná k roku 1088 (s největší pravděpodobností se jedná o falzum) popisuje rozsáhlou donaci Vyšehradské kapitule. Jsou v ní v souvislosti s lokalitou Lobeč uvedena jména třech rybářů⁵⁶. Je zde popsáno darování jakési tůně (nádrže⁵⁷) na pravém břehu řeky Berounky. Tuto nádrž je možné považovat za soukromou vodu. Tato listina obsahuje také zmínku o (již existujícím) plavení dřeva na Vltavě a o přívozu na řece Otavě – „*poloviční část cla z plaveného dřeva pod Děvínem patří bratřím, polovina pak proboštovi.*“⁵⁸ Zmínka o přívozu na Otavě – „*Poplatek z přívozu „Na Otavě zvláště celý pak přiděluji bratrům.*“⁵⁹ Zárodky rybářského práva lze spatřovat v téže listině v části zabývající se lokalitou Senetín – „*Přenechávám a stvrzuji těm samým bratrům právní nárok na...Senetín...s mlýny, rybářstvím⁶⁰ a všemi dalšími užitky*“.⁶¹

Z listiny připisované Vladislavovi I. z roku 1115 (také se s největší pravděpodobností jedná o falzum⁶²) vyplývá, že vodní toky byly zahrnovány k majetkům jednotlivých darovaných vsí. Menší vodní toky nebyly vůbec vyjmenovávány a byly patrně považovány za součást „*větších pozemkových celků*“.⁶³ Kromě jiného dal panovník klášteru místo v Praze k postavení mlýnu („*...locum Prage ad molendinum*“). Panovníkův souhlas s postavením mlýna by bylo možné postavit na úroveň souhlasu vodoprávního orgánu, avšak jelikož se jedná s největší pravděpodobností o falzum, lze tento závěr konstatovat pouze teoreticky.

O výpovědní hodnotě falz pro vývoj vodního práva v tomto období bychom mohli pochybovat. Falza ale vypovídají o stavu vodoprávních vztahů v době vzniku falza, resp. vypovídají o záměru, o stavu, právním postavení, kterého chtěl zhotovitel falza dosáhnout.

⁵⁵ Vratislav II. vládl v letech 1061-1092.

⁵⁶ Těchan, Domahost a Vavřata.

⁵⁷ Nádrže sloužily k uchování naložených ryb, které klášter nemohl ihned zkonzumovat. Nejednalo se však o plnohodnotné rybníky.

⁵⁸ KULT, Arnošt. *Dějiny právních vztahů k vodám na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, 2014-. sv. Práce a studie, seš. 204-. ISBN 978-80-87402-19-1, str.116

⁵⁹ Srovnej str. 117.

⁶⁰ Piscacionibus.

⁶¹ KULT, Arnošt. *Dějiny právních vztahů k vodám na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, 2014-. sv. Práce a studie, seš. 204-. ISBN 978-80-87402-19-1, str.119

⁶² Jedná se o zakládací listinu Kladubského kláštera.

⁶³ Srovnej str. 99-104.

Nyní se budeme věnovat počátkům mlynářského práva a jeho vývoji v období od nejstarších dob do husitství.

První zmínky o mlýnech v Čechách nacházíme, jak již bylo řečeno, v listině Boleslava II. o založení Břevnovského kláštera. Jako daleko jistější se však jeví zmínka o existenci vodního mlýna obsažená v zakládací listině kostela v Úněticích datované k roku 1132. Jednalo se o darování mlýna na potoce Statynnici („*molendinum in supradicto rivo*“).⁶⁴

V roce 1169 daroval Vladislav I. témuž řádu johanitů území severně od Plas, včetně řeky Střely, Manětínského potoka a s užitky z nich plynoucími – rybářským právem a právem zakládat mlýny.⁶⁵

V období od nejstarších dob do husitství, které lze také označit jako období feudálně-vrchnostenské správy, je mlynářské právo spjato s půdou a lze ho považovat za součást a projev vlastnického práva k půdě. Vlastnictví půdy přímo opravňovalo vlastníka (př. vrchnost) ke zřízení mlýna a provozování mlynářství. V této době není vyžadováno nějaké zvláštní povolení k provozování mlynářského řemesla. Jak jsme sledovali výše, mohl právo ke zřízení (postavení) mlýna udělit také panovník.

Mlynářské právo v této době zcela spadá do problematiky majetkových práv k půdě, jako jejich zvláštní druh. Vlastník půdy dával svolení ke stavbě mlýna, mlýn vedl pomocí čeledi a „své vlastnictví si pojišťoval“ roční daní nebo úrokem. Tato etapa mlynářského práva se nejdéle udržela na vrchnostenských panstvích. Pramenem tohoto pojetí bylo jednoznačně pozemkové vlastnictví, nejednalo se ještě o abstraktní pojetí práva. Udrželo se do doby, dokud si potřeby hospodářského styku vystačily s tímto „primitivním“⁶⁶ pojetím.

V tomto období vývoje mlynářského práva rozlišují Mejsnar⁶⁷ a Piřha⁶⁸ dva typy mlýnů – *a) mlýny ve vlastní režii a b) mlýny nájemní.*

⁶⁴ Srovnej str. 124.

⁶⁵ Srovnej str. 137.

⁶⁶ MEJSNAR, Karel et al. Z dějin práva ve střední Evropě: seminář prof. Stiebra. V Praze: Ředitelé seminářů, 1924. 32 s. Práce ze seminářů právnické fakulty Karlovy university v Praze; seš. č. 1.

⁶⁷ JUDr. Karel Mejsnar, křestním jménem Karel Boromejský František, se narodil dne 2. 1. 1902 v Písku (čp. 75) jako syn Karla Mejsnara, drogisty v Písku, a jeho manželky Anny. Absolvoval gymnázium v Třeboni. Studoval na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, na české univerzitě. Rigorosa absolvoval ve dnech 5.4.1924, 6.11.1926, 30.6.1927. Karel Mejsnar promoval dne 1. července 1927, v záznamu z matriky doktorů je podepsán Prof. Dr.Hobza.

Otec Karla Mejsnara, Karel Mejsnar, narozený v Praze II, čp. 90, ročník 1871, byl manželským synem Leopolda Mejsnara (*1831, Městec Králové), c.k. finančního inspektora v Praze a jeho manželky

Mlýn ve vlastní režii byl zpravidla označován jako náchlební mlýn. Náchlební mlynář byl v námezdním poměru k pánu půdy a mlýna. Toto označení vychází ze skutečnosti, že část mzdy dostával mlynář v podobě chleba. Mlynářem často býval pouhý poddaný. Příjem z mletí (tzv. měřičné) plynul vlastníkovi mlýna, který z něho hradil náklady na udržování a chod mlýna. Mlynář si ponechával pouze část obilí, které

Anny (*1847(8)), rozené Paroubkové, z Kolína. Pocházel ze 4 dětí – 3 mladší sourozence, Františka (*1873, pracoval jako obchodní příručí), Růženu (*1874, provdala se za Fr. Brabce) a Antonína (*1878, pracoval jako geometr). Anna Paroubková byla druhou ženou Leopolda Mejsnara. Jeho první ženou byla Betti Stemberová (*1842 v Křinci).

Matka Karla Mejsnara, Anna Mejsnarová, rozená Poláková, narozená v Liberci čp.229-2, dcera Františka Poláka, úředníka pojišťovny v Liberci a jeho manželky Karolína, rozené Schächerové z Rochlice.

Karel Mejsnar je kromě studentské práce o dějinách českého mlynářského práva (1924) autorem knihy Středoškoláci diskutují: příručka pro praktické vedení diskusních kroužků středoškolských (1931), Reportáž z Maďarska : (Momentky ze skautského Jamboree a Budapešti) (1933), Problém mladých a jejich zařazení do veřejného života (1934), Jak odložím exekuci podle zákona a vládních nařízení o dočasných opatřeních v exekčním řízení proti zemědělcům (1934,1937), cestopisné reportáže Cesta po Polsku (1935), O rušení držbě a urážkách na cti (1937) a Půl století veřejné knihovny v Kroměříži 1897-1947 (1947).

Kromě Právnické fakulty Univerzity Karlovy absolvoval Karel Mejsnar také knihovnickou školu. „Od roku 1929 působil v Kroměříži, kde si otevřel advokátní kancelář. Intenzivně koordinoval kulturní aktivity ve městě. Vedl městskou kroniku, pracoval ve skautingu, zasazoval se o zlepšení prostor pro kroměřížskou veřejnou knihovnu. V roce 1945 organizoval ve spolupráci s Ministerstvem kultury první knihovnický kurz v Kroměříži. Od roku 1947 pracoval v kroměřížské knihovně. Jeho záměrem bylo vybudovat z knihovny moderní informační a vzdělávací pracoviště. Zavedl v kroměřížské knihovně meziknihovní výpůjční službu. Přínosem bylo také zmapování dějin knihovny: MEJSNAR, K. Půl století veřejné knihovny v Kroměříži (1897-1947). Kroměříž: Knihovní rada, 1947. 59 s. Zdroj: KASPÁRKOVÁ, Šárka, LUKÁŠ, Antonín. Sto let kroměřížské knihovny. Kroměříž: Okresní knihovna, 1997. 47 s.“ Dokumenty obsahující informace o životě a rodině Karla Mejsnara jsou obsaženy také ve fondu Karel Mejsnar (1740 – 1954), který je uložen v Muzeu Kroměřížska. Karel Mejsnar zemřel v Kroměříži dne 9. ledna 1969.

⁶⁸ JUDr. František Piňha, se narodil dne 25. 3. 1904 v Praze jako syn prof. MUDr. Václava Piňhy, a jeho manželky Hermíny. Absolvoval Reálné gymnázium v Křemencové ulici. Studoval na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, na české univerzitě. Rigorosa absolvoval ve dnech 26. 3. 1924, 22. 6. 1926, 21. 3. 1927. V době zakončení studia na Právnické fakultě byl jeho otec již po smrti, zemřel v roce 1922. František Piňha promoval dne 25. března 1927, v záznamu z matriky doktorů je podepsán Prof. Dr. Horáček. Dne 15. 2. 1917 byl oddán na Smíchově s Emilií Hronovou.

Otec Františka Piňhy, prof. MUDr. Václav Piňha, byl lékař, od roku 1908 profesor gynekologie a porodnictví na Univerzitě Karlově. Narodil se dne 7.2.1865 v Poleni u Klatov čp. 60. Byl synem Vavřince Piňhy, podučitele v Poleni a Anny Velkoborské, dcery Jana Velkoborského, mlynářského výminkáře z Polenky. V roce 1913 koupil zámeček, tzv. Blažkovický hrad, poblíž obce Myštěves. Po maturitě na klatovském gymnáziu a po promoci na pražské lékařské fakultě vystřídal různá pracoviště v pražských ústavech. Od roku 1892 působil na gynekologii, kde se v roce 1893 stal asistentem u profesora Karla Pawlika, nejprve na gynekologické, poté na porodnické klinice. Absolvoval řadu studijních cest po Německu, Dánsku, Švédsku, Nizozemsku, Belgii, Francii, Švýcarsku, Itálii a Rusku.

„V roce 1901 byl habilitován z porodnictví a gynekologie, poté byl 12 let vedoucím gynekologického ambulatoria polikliniky. V roce 1907 byl jmenován mimořádným a v roce 1914 řádným profesorem a přednostou kliniky po Pawlikovi. Věnoval se hlavně problémům gynekologické chirurgie. Jeho stěžejním dílem byla „Nauka o operacích porodnických pro mediky a lékaře“ (1911). Jeho učebnice gynekologie zůstala nedokončená. Ohromné, mnohaleté úsilí věnoval vybudování nové gynekologickoporodnické kliniky, jež byla otevřena rok před jeho smrtí. Byl spoluzakladatelem časopisu Rozhledy v chirurgii a gynekologii.“ Zemřel dne 11. 12. 1922 v Praze.

Matka Františka Piňhy, Hermína Piňhová, bydlela po smrti svého manžela na zámečku, a to až do roku 1950. Po sametové revoluci získala rodina Piňhových svůj majetek zpět a vlastní jej dosud.

dostával od mleče (zákazníka) – výše mlynářovy odměny bývala určována v hospodářských instrukcích. Na chod vrchnostenských náhlebních mlýnů dohlíželi úředníci. Konkrétní určení tohoto úředníka se v různých pramenech liší (hejtman, obročník, purkrabí, důchodník).

Nájemní mlýny zpravidla rozdělujeme do dvou skupin, a to podle délky trvání nájmu na: mlýny s dědičným nájmem a mlýny s časovým nájmem

V případě dědičného nájmu se nájemce stává uživatelem mlýna a pronajímatel zůstává vrchním vlastníkem. Dědičný nájem vznikl uzavřením smlouvy. Nájemník se zavazoval zaplatit jednorázově určitou peněžitou sumu (zákup) a dále se zavazoval odvádět každoročně určité nájemné v penězích nebo v naturáliích (tzv. roční plat). Měřítkem ke stanovení výše ročního platu byla 1. velikost mlýna za 2. počet kol a 3. doba trvání nájmu. Plat byl zpravidla splácen ve dvou půlročních lhůtách.⁶⁹ Splátka platu se zajišťovala rukojemstvím. Ačkoli se zde hovoří o nájmu, jednalo se ve skutečnosti o pacht. Plnil-li mlynář řádně své povinnosti ve vztahu k mlýnu, mohl mlýn svobodně užívat a požívat, nakládat s ním jako s vlastním a v tomto mu nemělo být bráněno (pronajímatelem, vrchností apod.). Pronájem (pacht) mlýnů mohl být modifikován určitými specifiky (předkupní právo pronajímatele (propachtovatele) v případě záměru zcizit mlýn). Při změně v osobě nájemce (pachtýřem) musel nový nájemce (pachtýř) zaplatit poplatek za převod.⁷⁰ Mlýny u nás zpravidla nebyly udělovány jako léno. Předmětem nájmu mlýna mohla být i pouze jednotlivá mlýnská kola. Vrchnosti často podporovaly své mlynáře tím, že poddané zavazovaly tzv. mlýnským přímusem (něm. Mühlenzwang, česky nucení ke mlejnu). Obsahem tohoto přímusu byla povinnost, že poddaní v určitém okruhu kolem mlýna byli povinni mlít obilí výlučně v tomto stanoveném mlýnu. To lze považovat za určitý druh „místní příslušnosti ke mlýnu“. Porušení mlýnského přímusu bylo trestné. Trestem bylo buď vězení, peněžité pokuty, propadnutí bečky soli nebo částečná konfiskace obilí.⁷¹

Pokud se jednalo o mlýn, který se nacházel v poddanském městě, odváděl mlynář určitý plat nejen městu, ale i městské vrchnosti. Jako příklad takového města lze uvést Český Krumlov. Úroční plat spočíval v povinnosti platit ročně tomu, kdo mlýn

⁶⁹ Na Sv. Jiří a na Sv. Václava.

⁷⁰ Z ročních platů mohl se dědičný nájemce (pachtýř) vykoupit až v roce 1849.

⁷¹ V roce 1783 povolil Josef II.⁷¹ uvolnění mlýnského přímusu, bylo možné mlít v kterémkoli mlýnu na panství. V roce 1789 byl mlýnský přímus zcela zrušen.

přepustil, nebo jeho dědicům. Mlynář se tak stával vlastníkem požitků, nebyl však zatím vrchním vlastníkem mlýna. Vrchní vlastnictví označujeme latinsky jako *dominium directum*. Pokud nebyl plat zaplacen, náleželo původnímu, vrchnímu vlastníkovu právo „fentovati“ cokoli. Pokud mlynář a jeho dědicové platili úrok, měli purkrechtní držení mlýna dědičně. Takto popsané mlynáře označujeme jako služebné, závislé (Wintr: odvislé).

Jedním z druhů mlynářů byli mlynáři samostatní. Řada mlynářů se postupně propracovala od závislosti k samostatnosti, pokud např. obec prodala svůj mlýn do soukromého vlastnictví. Také se stávalo, že kupujícím mlýna nebyl mlynář, ale bohatý řezník, sládek apod. Pohledem do nájemních smluv zjišťujeme, že mlynář coby nájemce se zavazoval k některým činnostem, které souvisely s údržbou mlýna (tesařské práce, rournictví, stavění rybníků). Tato ostatní řemesla bezpochyby musel mlynář ovládat. Specializací mlynářského řemesla vzniklo krupařské řemeslo. Mlynářství bylo rozšířeno také na Moravě. Mlynářství v této podobě zahrnuje především užívání vod, zakládání jezů a mlýnů. Mlýny na řekách mohl tedy zřizovat zemský panovník a také ten, komu panovník toto právo udělil. Zmínky o zakládání mlýnů můžeme nalézt v mnoha zakládacích listinách. Mlýny byly zpravidla zakládány ve větších osadách, městysech a městech. Osoba, která chtěla založit mlýn, musela mít příslušné odborné vzdělání, v tomto případě musela být vyučená mlynářem („být členem řemesla mlynářského“).

Vlastní mlýn mívali někdy i svobodní jednotlivci, vzhledem k vysoké kupní ceně mlýnů jich však bylo jen málo.⁷²

Obsahem mlynářské živnosti byly kromě mletí také další činnosti využívající mechanickou sílu vody (papírny, šlejferny, brusírny, pily, valchy, stupy k drcení rud, zpracování kůží. Mlynář musel ovládat také některá další řemesla, o nichž je pojednáno níže u příkladů právních předpisů, a to zejména tesařství a truhlářství.

Mlynáři se museli vyznat také v regulaci řeky nebo potoka, kolování břehů, stavění jezů, prahů, čištění řeky, stavění mostů a podobných činnostech, které jsou zahrnovány vodním právem.

Mlýny lze rozdělit podle nejrůznějších hledisek, přičemž jedním z možných dělení je dělení na mlýny a) pevné a b) vodní.

⁷² Vilém z Rožmberka dokonce zamýšlel na konci 16. století na svém panství zrušit poddanské mlýny a odstranit tak konkurenci panským mlýnům.

Pevné mlýny byly stavěny na břehu.

Vodní mlýny byly stavěny většinou na pohyblivé vodě, v případě, kdy klasické mlýny trpěly nedostatkem vody.⁷³ Co se týká kvality mletí, byly na tom vodní mlýny (tzv. škrtnice, těž lodní mlýny) hůře. Lodní mlýny byly často předmětem sporů mezi pekaři a mlynáři. Klasičtí mlynáři považovali lodní mlýny za svou konkurenci, které se snažili zbavit tím, že lodní mlýny vykupovali a proměňovali v pozemní mlýny.

Období vývoje vodního práva od nejstarších dob do husitství je také obdobím postupného konstituování rybářského práva a provozování rybářství jak ve formě klasického rybářství, tak také ve formě rybníkářství⁷⁴.

Celou řadu pravidel o používání vody v rybníkářství nalezneme již ve staroněmeckém právu. Vykopané rybníky⁷⁵ byly dle středověkého práva v soukromém vlastnictví držitelů pozemků nebo soukromém používání sousedů.⁷⁶

Klasické říční rybářství na Vltavě hojně používalo jako prostředek k lovu ryb tzv. slup – první zmínku o použití slupi nalezneme v roce 1034 v Kosmově kronice.⁷⁷ Slupi byly tvořeny zvláštní propustí na jezu, na kterou bylo napojeno zužující se dřevěné koryto, na jehož konci se nacházel truhlík, v němž chycené ryby zůstávaly. Slupi se používaly například k chytání úhořů.⁷⁸ Z dalších prostředků sloužících k lovení ryb jmenujme – vrše, vězence, čeřeny, rybolov kladením provázků a lovení ryb bodcem (zvaným krontle).⁷⁹ Tyto prostředky jsou také z právního hlediska metodami a způsoby lovu. Původně nebyly právem nijak regulovány, což souvisí s pozůstatky dříve svobodného rybolovu.

Velkým impulsem pro rozvoj vodního práva bylo zakládání měst v průběhu 13. století. Dochází ke vzniku městského práva a k postupnému vytváření dvou právních oblastí městského práva podle vzoru z německých oblastí (rozdělujeme jihoněmeckou a

⁷³ MEJSNAR, Karel et al. Z dějin práva ve střední Evropě: seminář prof. Stiebra. V Praze: Ředitelé seminářů, 1924. 32 s. Práce ze seminářů právnické fakulty Karlovy university v Praze; seš. č. 1, str.24.

⁷⁴ To se pak naplno rozvinulo v období stavovském.

⁷⁵ K výstavbě a zřízení rybníků uvádí v roce 1581 Dačický: „*Toho roku ouředníci horní na Horách Kutných dali na košť a náklad Jeho Milosti císařské dělati rybník na gruntech malešovských nad hutmi horními šmelcovními nedaleko Hory Kutny s velmi nákladnou hrází k držení a dutí vody k šmelcování v týchž hutěch.*“

⁷⁶ SPÁČIL, Jiří, ed. *Všeobecný slovník právní*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 5 sv. Klasická právníká díla. ISBN 978-80-7357-456-7.

⁷⁷ KULT, Arnošt. *Dějiny právních vztahů k vodám na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, 2014. . sv. Práce a studie, seš. 204-. ISBN 978-80-87402-19-1, str.97

⁷⁸ Používání slupí bylo zakázáno v roce 1922.

⁷⁹ KULT, tamtéž str. 100.

severoněmeckou oblast). Městské právo bylo novým prvkem, v mnohém se inspirovalo římským právem a složitá struktura městské společnosti si vyžadovala rovněž uplatňování vodního práva, a to jak v souvislosti s tekoucími vodami (řekami a menšími vodními toky v okolí měst), tak také v souvislosti s nakládáním s vodami pro potřeby městského vodárenství (vodní zdroje⁸⁰ a studny), kašen, dále mytí, praní, vaření atd. Důležitá je také otázka nakládání a odvádění dešťové vody (právo okapu). Také ve městech a v jejich okolí byly zřizovány mlýny.

Ve 13. století postupně nabývá značného významu pro české země těžba drahých kovů a nerostného bohatství, hlavně stříbra. Touto činností se zabývá horní právo. Předpisy horního práva byly sepisovány již od roku 1249. Tento vývoj pokračoval vydáním kodifikace horního práva králem Václavem II. v letech 1300-1305.

Tato kodifikace se nazývá *Ius regale montanorum* (dále jen IRM). Tento zákoník byl na svou dobu výjimečným právnickým dílem. Do výkladu o vodním právu ji zařazujeme nejen proto, že se jedná na našem území o právní předpis dosud nebyvalé kvality, ale také proto, že se zabývá (podzemními) vodami, jejich odčerpáváním na zemský povrch. V dolech však byla využívána i povrchová voda, a to odváděním z primitivních nádrží (předchůdce rybníku) potrubím k pohonu kol těžebních strojů.

V knize I. je ustanovení o opravitelích vodních měchů. Kapitola III. knihy II. uvádí v §5-8 ustanovení o škodách působených důlními vodami⁸¹ a o způsobu, jak postupovat proti těžařům, kteří by zanedbali odvodňování. Voda byla často důvodem, proč těžaři doly opouštěli, a proto měl král zájem o obnovení provozu.⁸²

IRM znalo dvojí způsob zajištění odvodňování šachet, a to za pomoci vodotěžných šachet nebo pomocí tzv. dědičných štol.⁸³ Kapitola IV. se nazývá o „*právu*

⁸⁰ V roce 1468 prodal král Jiří mlýn, ležící pod kolínským hradem, rourmajstrovi Václavovi z Kolína. Rourmajstr byl pověřen péčí o věž, kterou byla vedena voda z Labe do města. Byl povinen opravovat podlahy a střechy této budovy na svůj náklad, zatímco strojní zařízení mělo být opravováno na králův náklad. 28. ledna 1512 se purkmistr a rada města Kolína usnesli, že v případě zamrznutí potrubí má se královským úředníkům platit pouze polovina běžného platu. To samé platilo v létě, kdy nízký stav vody ji nedovoloval vést do města.

⁸¹ K čerpání vody z dolů uvádí v roce 1585 Dačický: „*Nějaký Vlach s dovolením vrchnosti chtěl a sliboval dovésti jakéhosi khunstu, aby voda vodu z hlubin dolových hnala, davše jse v to na Kaňku při Horách Kutných, v dole horním Fratích, na náklad císařský, davše nad tím dolem udělati kolo velmi veliké, sem i tam se obracející způsobem kola mlejnského*“

⁸² JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie: metodika báňsko-historického výzkumu*. 2., dopl. vyd. Praha: Národní technické muzeum, 2010. 241 s. Práce z dějin techniky a přírodních věd; sv. 21. ISBN 978-80-7037-200-5, str.163.

⁸³ Srovnej str. 163.

štol neb splavidl“ – mj. se zabývá odváděním důlních vod a obtížnou těžbu vody doporučuje nahrazovat „samovolným odtokem vody po štolách“.

Období od vydání horního zákoníku, resp. 1. polovina 14. století je dobou, která směřuje k pokusům o kodifikaci obyčejového práva, obdobím, kdy se moc panovníka již plně prosadila a kdy dochází k prosazování v té době již existujícího a dále se rozvíjejícího římského práva, což se projevovalo také ve vodním právu.

Od roku 1310 vládla v Čechách dynastie Lucemburků, jejímž prvním příslušníkem byl v Čechách Jan Lucemburský, který zde vládl do roku 1346.

Již za Lucemburků bylo právo plavby uznáváno jako panovníkem garantovaná „součást lidské svobody“.

Prvním významným dokladem o voroplavbě je privilegium Jana Lucemburského vystavené v roce 1316⁸⁴ Starému Městu pražskému. Jeho obsahem byla povinnost nabídnout veškeré po Vltavě dopravené stavební dřevo nejprve ke koupi Staroměstským (první tři dny po příplutí do Podskalí měli plavci nabízet dřevo Staroměstským) a teprve pak ostatním zájemcům (ale až po uplynutí dalších dvou dnů, a to za „slušnou“ cenu⁸⁵). Privilegium bylo vydáno na základě stížnosti Staroměstských na Podskalské, kteří skupovali veškeré přípluvší dřevo a pak ho Pražanům prodávali za vysoké ceny.⁸⁶

Privilegium Jana Lucemburského dále zakazovalo nákup dřeva od plavců nad Prahou, bylo zakázáno jít za účelem nákupu dřeva plavcům naproti protu proudu Vltavy, eventuálně Berounky. Privilegium bylo postupně zpřísňováno (v letech 1325, 1341 a 1356) a jeho územní platnost se rozšiřovala⁸⁷ a zastavila se na Vltavě až v Kamýku a na Mži v Berouně. Privilegium obsahovalo i omezení nakupovaného množství pro osobní spotřebu, určovalo prodejní místa a omezilo další plavbu vorů dále za Prahu.

Doba vlády Jana Lucemburského je také obdobím, kdy ve městech dochází ke vzniku cechovního zřízení (pro vodní právo mají největší význam cechy mlynářů, rybářů, plavců a ostatních řemesel, která určitým způsobem nakládala s vodami). Právě cechovní předpisy (statuta a řády) obsahovaly množství předpisů týkajících se vodního práva.

⁸⁴ 28. 4. 1316

⁸⁵ HUBERT, Miroslav. *Dějiny plavby v Čechách. Díl I., Plavba veslová, plachetní, samotíží a vlekem živou silou*. 1. vyd. Děčín: Okresní muzeum, 1996. 150 s., [4] s. barev. il. ISBN 80-238-0446-4., str.29

⁸⁶ V roce 1377 došlo k zániku předkupního práva Staroměstských ke dřevu, a to v souvislosti s začleněním Podskalí do obvodu Nového Města pražského.

⁸⁷ Včetně obyvatel Podolí.

Jako příklad cechovního předpisu uvedme mlynářský řád pro Prahu z roku 1340.⁸⁸ Tento mlynářský řád obsahoval ustanovení o mírách pro jednotlivé mlýny, které měly být dodržovány, aby nevznikla škoda ostatním mlýnům⁸⁹. Městská rada dále měla zvolit čtyři osoby z pražských mlynářů, které měly provádět vyměřování mlýnů při jejich zřizování, soudit rozepře mezi mlynáři⁹⁰ a dohlížet na vodoprávní poměry⁹¹. Funkční období těchto mlynářů bylo omezeno funkčním obdobím městské rady a nová městská rada tak měla zvolit nové mlynáře. Tito mlynáři se stali zakladateli instituce přísězných mlynářů⁹². Jelikož měli přísězní mlynáři rovněž soudní pravomoc, bývají někdy označováni jako soud přísězných zemských mlynářů⁹³. Tento soud byl, na základě výše uvedených 4 pražských mlynářů, potvrzen roku 1340⁹⁴ králem Janem Lucemburským⁹⁵.

Byl obsazován tím způsobem, že staroměstští konšelé volili ročně 8⁹⁶ (v pozdější době 12) mlynářů. Jejich počet byl doplňován také venkovskými mlynáři. Úlohou těchto mlynářů bylo spravovat záležitosti mlynářského (mlýnského) práva. Pražští mlynáři bývali doplňováni také venkovskými mlynáři. Z konkrétních úkolů vymezených přísězným mlynářům jmenujme cejchování jezů a prahů, zakládání mlýnů, vyšetřování škod způsobených vodou, vydávání posudků (dobrých zdání) o „silnicích vodních“ (tj. o splavných (veřejných) řekách) a plavbě po nich, úpravu výše prahů a stavidel, čištění struh, zvyšování břehů, kladení potrubí. K vyznačování přípustné míry pro zadržování vody byly používány cejchy zasazované do terénu (do skály, apod.).

Soud přísězných mlynářů postupem času získal postavení technické zemské komise. Zároveň byl nadán i právem pokutování. Pokuty ukládané touto institucí byly příjmem městské rady, případně královské komory.

⁸⁸ DUDÍK, Beda. *Dějiny Moravy*. V Praze: Nákladem B. Tempského, 1871-1884. 9 sv., str. 268.

⁸⁹ Podobný mlynářský řád byl vydán například dále v roce 1353.

⁹⁰ Ustanovení také obsahuje vymezení věcné příslušnosti zvolených mlynářů při rozhodování sporů. Mělo se jednat hlavně o spory týkající se přestoupení míry.

⁹¹ V roce 1468 byl kolínský „rourmajstr“ povinen pečovat o kolínský jez na polovinu se zálabským (městským) mlynářem.

⁹² Tento vodoprávní orgán se pod názvem přísězných mlynářů udržel až do poloviny 18. století.

⁹³ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. V Praze: Nákladem Matice české, 1890-1892. 2 sv. (xvi, 795; 902 s.). Spisy musejní; č. 163. Novočeská bibliothéka; č. 29, str.621-622.

⁹⁴ Dne 24. prosince 1340.

⁹⁵ Jan Lucemburský odůvodnil své rozhodnutí schválit instituci tím, že pražské mlýny neměly stanovenou žádnou míru pro zadržování vody pro své mletí.

⁹⁶ V době, kdy se instituce skládala z 8 členů, byli 4 členové konšelé a 4 členové mlynáři.

Jako příklad „přestupku“ postihovaného touto institucí uveďme „přestoupení cejchu“. Výše případné pokuty byla odstupňována podle počtu případů opakování spáchání přestupku. Možným trestem však nebyl pouze peněžitý trest, ale také trest „*na hrdle*“.⁹⁷

Pokud konkrétní vyšetřování probíhalo na venkově, mohli k sobě přizvat místní znalce. Soud přísežných mlynářů byl zřízen po vzoru zvláštní komise zlatníků pro zkoušení ryzosti stříbra v hutích.

Ve sporných případech vydávali mlynáři konečná dobrozdání jako „soud mlynářský“ (soud přísežných mlynářů).

Řízení před touto institucí bylo zahajováno na základě podnětu stran, případně po konzultaci podnětu s radou Starého Města Pražského. Náklady řízení hradily strany. O činnosti této instituce se dochovalo množství dokumentů, mj. úředních knih. Je také třeba podotknout, že mlynářský cech Starého Města pražského byl největším na území českého království a snažil se udržet si pozici jakéhosi „ústředí mlynářských cechů.“⁹⁸

Z hlediska pojetí městského práva byla ve své době tato instituce nejdůležitějším zemským úřadem pro vodoprávní poměry.

Mlynáři měli k ruce sekerníky, kteří prováděli některé úpravy hydrotechnických zařízení přímo na místě. O své činnosti podávali přísežní mlynáři pravidelné zprávy královské komoře, která také zajišťovala financování jejich činnosti. Tolik k instituci přísežných mlynářů.

Při stavění jezů se mělo dbát na zájmy všech jezu využívajících mlýnů a na zájmy mlynářů ohrožených vzdušným vytvořeným jezem. Mlynáři platili roční úrok, který byl vlastně poplatkem za užívání vody (projev vodního regálu).

Udělování oprávnění k užívání vod, zakládání jezů⁹⁹ a mlýnů bylo v této době výsadou panovníka (resp. „zemského panovníka“), případně toho, komu takové právo panovník udělil (zakladatelům měst, městysů a vsí podle německého práva).

⁹⁷ HUBERT, Miroslav. *Dějiny plavby v Čechách. Díl I., Plavba veslová, plachetní, samotíží a vlekem živou silou*. 1. vyd. Děčín: Okresní muzeum, 1996. 150 s., [4] s. barev. il. ISBN 80-238-0446-4., str.29

⁹⁸ Za Josefa II. byla činnost této instituce nahrazena činností státních institucí.

⁹⁹ Jez bývá charakterizován jako vodní stavba vedoucí napříč (vodním) tokem, sloužící ke zvýšení vodní hladiny (dle Internetové jazykové příručka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v.v.i.). Jezy byly stavěny s dřeva, hlíny, kamene a případně betonu (rozlišujeme tedy jezy dřevěné, s kamennou výplní, nebo postavené z kamene a betonu; jez je zakotven v podloží dna toku pomocí dřevěných pilotů). Pevné jezy jsou takové, u nichž nelze regulovat výšku hladiny zadržované vody, která je tak dána výškou jezu samotného. Od konce 19. století jsou budovány i tzv. pohyblivé jezy (do roku 1914 jsou budovány

V této době také dochází k rozvoji patrimonií a patrimoniální (vrchnostenské správy) a vzniku předpisů závazných pro úředníky a poddané daného panství. Jedná se o tzv. hospodářské řády a instrukce. Zpočátku jsou vydávány na větších panstvích. Obsahují velké množství norem z oblasti vodního práva, mlynářského, rybářského práva a také voroplavby.

V roce 1346 nastupuje na trůn syn Jana Lucemburského Karel IV., za jehož vlády dochází k dosud největšímu rozvoji vodního práva v našich zemích.

Jako *Maiestas Carolina* se označuje návrh zákoníku Karla IV. (*Codex Carolinus*). Návrh obsahoval 109 článků a měl být kodifikací domácího obyčejového práva. Obsahuje normy ústavního, majetkového a trestního práva. Karel IV. zahájil práce na kodexu již v roce 1348, kdy sněm Království českého schválil Karlův kodifikační plán¹⁰⁰.

Z hlediska vodního práva je zajímavé ustanovení o voroplavbě¹⁰¹ (a její nelegální podobě) – Čl. LVII – O kládách, které se přepravují po vodě¹⁰².

pohyblivé jezy hlavně na Vltavě pod Prahou a na Labi pod Mělníkem), u kterých lze libovolně měnit výšku jezu v závislosti na aktuální hydrologické situaci. Kromě samotného označení „jez“ bývá někdy také používán pojem „splav“, který rovněž označuje pevný jez na vodním toku. Proud vody spadající přes jez způsobuje tzv. hučení splavu (jezu). K umožnění překonat plavidlům překážku v podobě jezu je jeho součástí tzv. vorová či jezová propust, která zároveň umožňuje volné odtékání vody. Pohyblivé jezy stavěné od konce 19. století mívaly buď vorové propusti, nebo pak plavební komory.

¹⁰⁰ Karel IV. se snažil ve svém návrhu prosadit princip královské samovlády. Zákoník přinášel mnoho nových věcí, které se neshodovaly s realitou, jaká v té době v zemi panovala. Generální sněm zemí Koruny české Karlův návrh v roce 1355 odmítl a Karel prohlásil (byl raději nucen prohlásit), že mu zákoník shořel. Šlechta návrh odmítla, neboť se obávala zásahu do svých práv, obávala se stavu, kdy by panovník nebyl vázán právem, dále se obávala zásahu do svobodného nalézání práva, zákazu soukromých válek a okleštění moci pozemkové vrchnosti. Mezi autory návrhu byli zcela jistě postglosátoři ovládající římské a kanonické právo. Jako autor býval uváděn Bartolus ze Sassoferrata, tato informace se však později ukázala jako smyšlená.

¹⁰¹ „*Chceme, aby naši purkrabí či kasteláni níže uvedených hradů, nalézajících se na plynoucích řekách království, věnovali bdělou péči a svědomitou pozornost, ve dne i v noci, veškerým kládám či stromům, které, jak jsme se doslechli, se v hojném počtu, ukradeny v našich lesích, po těchto řekách přepravují a potom se proměňují, bez našeho vědomí, v osobní zisk soukromníků ke škodě a tíži naší komory; když se tedy dostanou na území nebo do oblasti hradů, jímž oni velí, nechť jsou od nich nebo od jiných, které se k tomu rozhodnou určit, zachyceny a zadrženy; a zároveň i všechny osoby, které řečené klády a stromy přepravují; ať nám ihned, zvlášť kvůli tomu, dají vědět a ať je zadržují tak dlouho, dokud od nás neobdrží nějaký jiný příkaz, pokud by tyto osoby neukázaly náš otevřený list nebo jiný, výhradně k tomu určená, poznávací znamení, jimiž jim královský Majestát povolil tyto stromy přepravit; řečeným kastelánům přitom v případě, že vědomě, proti smyslu tohoto příkazu nechají projít nějaké stromy či klády, hrozí, že za trest ztratí svůj úřad a královské pokladně uhradí dvojnásobek hodnoty oněch stromů či klád; avšak dopustí-li se toho z nedbalosti a neznalosti, bude postižen pouze trestem dvojnásobku; ostatní tresty, určené těm, kdo kácení nebo přepravují stromy, zůstávají pevné a neměnné.“*

¹⁰² MAŠEK, Richard, ed. a BLÁHOVÁ, Marie, ed. *Karel IV., státnické dílo*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2003. 312 s. ISBN 80-246-0771-9, str. 206.

Smyslem tohoto ustanovení bylo postupovat proti plavení nelegálně získaného dřeva po řekách (veřejných). Povinností kastelánů a purkrabích u řek se nacházejících hradů měl být dohled nad voroplavbou (a plavením nesvázaného dřeva) po řekách a ověřování původu plaveného dřeva. Důvodem pro zařazení takového ustanovení do plánovaného zákoníku byl vzrůstající počet kradeného (nelegálně těžného) dřeva, a to především v královských lesích, čímž vznikala komoře značná škoda. Ustanovení dále obsahovalo příkaz zadržet každého, kdo by náležitě nemohl prokázat původ dřeva (otevřeným listem nebo určeným znamením). Ustanovení také obsahovalo část týkající se sankcí za jeho porušení.

Toto ustanovení, ačkoli zákoník Karla IV. nevešel v platnost, má pro poznání vývoje českého vodního práva značný význam, neboť dokresluje úroveň právního myšlení ve vodním a plavebním právu. Měl to být první vodoprávní předpis s celostátní platností. Hrady (jejich kasteláni a purkrabí) zde měli působit (ale ve skutečnosti fakticky působili) jako orgány plavební policie.

Voroplavba se v této době (a obchod s dřívím obecně) vyznačovala častým výskytem nuceného práva skladu plaveného dříví. O tom svědčí výše popsaná politika Jana Lucemburského. Za Karla IV. se však podobný jev vyskytuje i na Labi, a sice v souvislosti s plaveným dřevem pro potřeby kutnohorských stříbrných dolů¹⁰³. Hlavní význam vltavské voroplavby spočíval v zásobování Prahy a polabských měst stavebním a palivovým dřívím.¹⁰⁴

V roce 1366 (3. 8. 1366) vydal Karel IV. příkaz, že vltavské jezy mají mít vrata 20 pražských loket široká, aby jimi mohli kupci bez obav ze škody projíždět („...aby při všech jezích, kteříž na Vltavě jsou, čímž by ti kolikověk byli¹⁰⁵,... šíři dvadcti loktuov Pražských¹⁰⁶ udělána byla, tak aby skrze taková všecka vrata Vltava rovný a svobodný tok anebo spád míti mohla a toho se potřebí obávati nebylo, aby kupectví, kdyby zhuory doluov padalo, pokaziti se mělo“¹⁰⁷). Uvedené nařízení o dvanáctimetrové šířce vrat se

¹⁰³ V roce 1363 rozhodl císař Karel IV. spor mezi kolínskými a kutnohorskými měšťany o skladu dříví na Labi tak, „že je každý povinen skládat dřevo u Kolína“, pouze Kutnohorští je mohou volně kdekoli nakupovat, ale pouze pro svou potřebu. Hlavní význam vltavské voroplavby spočíval v zásobování Prahy a polabských měst stavebním a palivovým dřívím.

¹⁰⁴ Těžným v Povltaví, Pootaví, Posázaví, na Berounce a v povodí Lužnice.

¹⁰⁵ Bez ohledu na jejich majitele, stavitele či uživatele.

¹⁰⁶ Tato šířka odpovídá zhruba 11,86 m.

¹⁰⁷ HUBERT, Miroslav. *Dějiny plavby v Čechách. Díl I., Plavba veslová, plachetní, samotížní a vlekem živou silou*. 1. vyd. Děčín: Okresní muzeum, 1996. 150 s., [4] s. barev. il. ISBN 80-238-0446-4, str.25

vztahovalo i na Berounku, Otavu a Lužnici. O Labi v tomto nařízení není zmínka. Na Labi nařídil odstranit překážky¹⁰⁸ v roce 1375.¹⁰⁹ Nařízení Karla IV. z roku 1366 se týkalo také udržování propustí v jezích v dobrém stavu.¹¹⁰

Karel IV. také v jednom z předpisů stanovil: „*na lodích a vorech, kde se víno plaví, ženám k pití jen šťávu z hroznů dáti, ale raději na vorech netrpěti, dále nesmí být hanebného mluvení, oplzlého zpívání, hromování, klnutí, jinak každý v trdlici kolomastik nakrmen býti má.*“¹¹¹

V této části bylo tedy poukazováno na pracovní režim plavců na řekách. Z dnešního pohledu zjevně z hlediska pohlaví diskriminační opatření mělo prozaický charakter a jeho smyslem bylo zabránit těžkým a často smrtelným úrazům při plavbě (zejména při proplouvání propustmi, kdy hrozilo přepadnutí před vorový pramen).

Ustanovení Karla IV. hovoří také o překážkách v plavbě – jimi se rozumí nejen překážky technického charakteru (tj. jezy bez propustí, nevybavené propustmi), ale také finančně-právní (celní) překážky. Karel IV. tehdy konstatoval, že již za Václava I. panovaly na Vltavě tyto poměry: „...z města našeho Budějovic po vodě, jenž Vltava slove všecka a všelijaká kupectví... do hlavního města Pražského svobodně bez všelijakých překážek plavena ... byla.“¹¹² Karel IV. se snažil obnovit právní stav za Václava I. a voroplavbu (plavbu obecně) pokud možno od finančně-právních překážek osvobodit, a tak pod pokutou 50 kop grošů pražských přikázal zrušit všechna cla na Vltavě zřízená po době vlády Václava I. (1253)¹¹³ a zároveň stanovil místa výběru¹¹⁴ a maximální výši nových cel.

Všechn náklad¹¹⁵ plavený na vorech měl být „*prázdný a svobodný*“, tedy osvobozený od cla¹¹⁶.

¹⁰⁸ Ke zlepšení plavebních poměrů na Labi dal Karel IV. odsekávat překážející skály a kameny v řečišti pod Střekovem, u Dolního Žlebu a jinde. Byly prohloubeny některé písčité úseky, aby mohla plavba probíhat i za nízké vody.

¹⁰⁹ ADAMOVIČ, Karolína. Dějiny soukromého práva ve střední Evropě: stručný nástin. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, XI, 136 s. ISBN 80-7179-283-7.

¹¹⁰ ČÁKA, Jan. Zmizelá Vltava. Vyd. 3., V Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. 335 s. ISBN 80-7185-491-3, str.9

¹¹¹ ADAMOVIČ, K.: Nostalgická úvaha o vorařství : (K právní úpravě plavení dřeva). In: Vanduchová, M. - Hořák, J. (eds.): Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám, Praha 2011, s. 503-514, ISBN 978-80-7400-388-2, str.7.

¹¹² HUBERT, Miroslav. *Dějiny plavby v Čechách. Díl I., Plavba veslová, plachetní, samotíží a vlekm živou silou.* 1. vyd. Děčín: Okresní muzeum, 1996. 150 s., [4] s. barev. il. ISBN 80-238-0446-4, str.27.

¹¹³ Srovnej str. 28.

¹¹⁴ Clo se mělo vybírat v Hluboké, Újezdci, Zvíkově, Orlíku, Kamýku, Bráníku a na Vyšehradě.

¹¹⁵ Kupecké zboží nebo drobné dříví.

Karlovo ustanovení o clech z dřevního obchodu v Praze bylo beze změn potvrzeno i Zikmundem Lucemburským a dále potvrzováno dalšími panovníky.

Volnost plavby byla původně chráněna zvláštním soudem, který se nacházel v Praze, v Podskalí. Existoval zde i zvláštní mlynářský porotní soud. Úkolem tohoto úřadu byl zejména dohled na všechny vodní cesty v Čechách.

Za vlády Lucemburků se začíná proměňovat dosavadní pojetí mlynářství a mlynářského (mlýnského práva). Tato změna byla způsobena zejména rozvojem měst a znamenala přechod od „uzavřeného velkostatkářského hospodářství“ k volnému, směnnému a tržnímu hospodářství. Mlynářství (zřizování a provozování) mlýnů nebylo již založeno na majetkovém vlastnictví k půdě, neboť byl vytvořen vlastní, samostatný pojem mlynářského práva. Mlynářské právo¹¹⁷ se zde stává právem k provozování mlynářské živnosti, získané vyučením a členstvím v cechu¹¹⁸. Městský mlynář se stává článkem cechovní soustavy.

Uvedme zde podstatné prvky definice mlynářského práva, která by mlynářské právo tohoto období co nejpřesněji popisovala a kterou vytvořili sami mlynáři: „Právo mlejnské v sobě nezavírá než to, což jest ve statutích a artikulích pořádku (cechu) mlynářského a čehož užívají při mlejních podle těchto artikulí s povolením a potvrzením pánů (konšelů).“¹¹⁹. V tomto období se objevují první mlynářské řády, které měly také povahu vodoprávních předpisů (1353).¹²⁰

¹¹⁶ Předpis obsahoval také ustanovení o sankcích – „aby na jmenovaných a psaných clech žádný nutkán nebyl nětco protráviti aneb propíti nižádným způsobem“. Ten, kdo by se postavil proti placení pokut, měl být potrestán na hrdle i na majetku (pražskými měšťany!), jeho zámek měl „být bořen“ a měšťané se mohli uvázat do jeho zboží, dokud nedošlo k splacení pokuty.

¹¹⁷ Mlynářské právo není již pouhou modifikací vlastnického práva. Jedná se o právo k provozování mlynářského řemesla, nabyté na základě způsobilosti, tj. prací dle podmínek stanovených městskou nebo cechovní autonomií. Neměl-li mlynář (vlastník mlýna) tuto způsobilost, nemohl mít ve mlýně učně nebo čeledí.

¹¹⁸ Podstatou cechovního zřízení je stav, kdy určitá uzavřená komunita obyvatel, řemeslnických rodina, se sjednotila a vynutila si autonomii na městské radě, a to v určitém územním rozsahu (město a jeho blízké okolí). Rozsah autonomie byl přesně stanoven v tzv. cechovních statutech. Cechy vznikly z dobročinných a náboženských bratrstev. Jednalo se o veřejnoprávní sdružení, která upravovala stavovské záležitosti jednoho či více řemesel za vrchního dozoru městské rady nebo vrchnosti. K rozkvětu cechovní soustavy dochází u nás ve 14. a 15. století.

¹¹⁹ MEJSNAR, Karel et al. Z dějin práva ve střední Evropě: seminář prof. Stiebra. V Praze: Ředitel seminářů, 1924. 32 s. Práce ze seminářů právnické fakulty Karlovy university v Praze; seš. č. 1.

¹²⁰ O mlýnském řádu z roku 1353 hovoří Vincenc Brandl (1834-1901) v: CHYTIL, Josef, ed. a Brandl, Vincenc, ed. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Olomouci: A. Skarnitzl, 1836-1903. 19 sv., sv. VIII, str.136.

Mlynářské cechy existovaly také v poddanských městech, která ale bývala závislá na vrchnosti. Na našem území v této době jednoznačně převažovalo množství vrchnostenských mlýnů nad množstvím mlýnů městských.

Členy mlynářského cechu bývali mistři mlynáři, dále vlastníci mlýna, neřemeslníci, tovaryši. Spojováním cechů stejného řemesla vznikaly tzv. dvojcechy nebo trojcechy. Mlynář se stával členem cechu přijetím a zaplacením vstupního poplatku. Řízení cechu probíhalo na základě dokumentu, tzv. cechovní ústavy¹²¹, schvalované městskou radou, vrchností nebo králem.

Účelem cechů bylo udržování morálky a ochrana stavovské cti a sebevědomí. Cechy pečovaly o zabezpečení výživy řemeslníkům a o zabezpečení jakosti výrobků.

Přistupující členové museli předložit „výuční list“, vysvědčení zachovalosti a „list zplození“, který dokládal poctivý původ nového člena. Stavovská morálka a její dodržování a upevňování bývalo často na újmu kvalitě výrobků. O sporech mezi mistry nebo mezi mistry a čeledí rozhodovali cechmistři.

Podstatou hájení zájmů členů cechu bylo užívání institutu mléového práva a omezování nekalé soutěže. Omezování nekalé soutěže bylo prováděno pomocí přesného vymezení (mlynářského) řemesla a pomocí stanovení jednotných cen za výrobky, stanovením výrobního limitu a stropu pro počet zaměstnanců ve mlýně.

Cech svou činností ale také chránil mleče (zákazníka, konzumenta, spotřebitele).

Cechovní dokumenty velmi podrobně upravovaly také profesní postup svých členů.¹²²

Cechy také finančně hospodařily. Jejich příjmy lze rozdělit do dvou skupin – na: a) pravidelné¹²³ a b) nepravidelné.¹²⁴

Zvláštní právní předpis (řád) byl vyhrazen pro úpravu chování a povinností tovaryšů¹²⁵. Hádky, oplzlé řeči a hospodské rvačky byly trestány pokutou nebo

¹²¹ Cechovní ústava bývá označována také jako stanovy, řád, články, artikule. Cechovní ústavy se zabývaly úpravou přijímání nových členů, vztahu k čeledi, řešení sporů mezi mistry, dohledu nad řemeslem, změn stanov a pokut. V nábožensky nestabilních dobách obsahovaly tyto předpisy také úpravu náboženských otázek. V čele cechu stáli 2-4 dosazovaní cechmistři, později volení.

¹²² Po 3-4 letech po vstupu do učení se člen stával tovaryšem. Posléze si tovaryš zlepšoval svou odbornou způsobilost na tzv. vandru. Poté mohl absolvovat mistrovský kus – ten spočíval ve vystavení mlýna.

¹²³ Pravidelné příjmy plynuly z cechovního majetku, dále jmění a příspěvků členů.

¹²⁴ Nepravidelné příjmy plynuly z přijímacích poplatků, výučného, mistrovských kusů a darů.

¹²⁵ Tovaryši tvořili specifickou část cechu, která měla omezenou samosprávu. Řád mj. určoval povinnosti a chování vyplývající z katolické víry, dále upravoval nepracovní dny, nedělní klid, smluvní body námezdního poměru. Tovaryši byli dále povinni pořádat pravidelné schůze.

potrestány jiným způsobem.¹²⁶ Řády upravující povinnosti a chování tovaryšů tak lze považovat v jistém smyslu za pramen svátkového práva a také předchůdce pracovněprávních předpisů.

Na činnost mlynářských cechů dohlížela speciální soudní instituce, o níž bylo pojednáno výše, tzv. přísežní mlynáři (soud přísežných mlynářů).

Lodní plavba, jako jedna z forem užívání tekoucích vod, na Vltavě¹²⁷ byla ve středověku daleko méně rozvinutá než plavba na Labi, a to v důsledku malé splavnosti Vltavy v úseku pod Prahou. Druhým faktorem byla také nízká míra osídlení Povltaví nad Prahou.¹²⁸ České Budějovice byly odděleny od Prahy nejen značnou vzdáleností, ale také mnoha nesplavnými úseky (např. úsek nad Štěchovicemi). Na Vltavě měla v počátcích daleko větší význam voroplavba.

Hlavním artiklem obchodu a plavby po Labi byla od počátku sůl¹²⁹. Jedním z nejdůležitějších labských přístavišť a solních tržišť se stal Magdeburg¹³⁰. Již kolem roku 950 byly stavěny pro dopravu soli do Čech „pevné lodě“.¹³¹

Nejvýznamnější českou obchodní stanicí na Labi pro dovoz soli a jiného zboží byly Litoměřice¹³². Pod bývalým hradištěm vybírala hradní posádka clo od kupců, kteří plavili své zboží po Labi. Labský obchod a plavbu provozovali litoměřičtí původně pouze na základě zvykového práva, tedy bez vlastnictví privilegií. Litoměřičtí clo po staletí považovali za svůj monopol a hájili ho proti konkurentům.¹³³

¹²⁶ Srovnej str.28.

¹²⁷ Lze předpokládat čilou plavbu mezi Prahou a klášteřem na Ostrově u Davle, který byl založen roku 999 knížetem Boleslavem II. Jedním z dopravovaných obchodních artiklů byly patrně kameninové dlaždice vyráběné mnichy v klášteře. V kronikách je doložena plavba královských družin a církevních hodnostářů mezi Prahou a Zbraslaví.

¹²⁸ HUBERT, Miroslav. *Dějiny plavby v Čechách. Díl I., Plavba veslová, plachetní, samotíží a vlekem živou silou*. 1. vyd. Děčín: Okresní muzeum, 1996. 150 s., [4] s. barev. il. ISBN 80-238-0446-4, str.26.

¹²⁹ Dolovaná a vařená v oblasti Halle nad Sálou a Lüneburgu.

¹³⁰ V Magdeburgu již za vlády císaře Oty I. (935-973) vzniklo obchodní centrum s právem skladu. Listinou z roku 965 daroval Magdeburgu obchodní privilegium. Zároveň s tím přiřknul výnos nejstaršího známého labského cla klášteřu sv. Mauricia.

¹³¹ HUBERT, Miroslav. *Dějiny plavby v Čechách. Díl I., Plavba veslová, plachetní, samotíží a vlekem živou silou*. 1. vyd. Děčín: Okresní muzeum, 1996. 150 s., [4] s. barev. il. ISBN 80-238-0446-4, str.15.

¹³² Na Dómském pahorku se nacházelo přemyslovské hradiště a později správní hrad.

¹³³ Srovnej str. 16.

Zakládací listinou litoměřické kapituly byla přiřčena kapitule část výnosů litoměřického vodního a cestního cla¹³⁴.

Na počátku 13. století se město Magdeburg stalo městem s určitým typem samosprávy a právní subjektivity, označovaným jako magdeburské právo. Postupem doby se začala řídit magdeburským právem i tato labská města – Hradec Králové, Kolín, Nymburk, Mělník, Roudnice, Litoměřice, Ústí nad Labem a Děčín¹³⁵.

V Litoměřicích vznikla komunita měšťanů – obchodníků se solí se strukturou obdobnou cechovní organizaci. Každý člen tak měl podíl na labském obchodu.¹³⁶

V Litoměřicích postupně vzniklo právo skladu, s předkupním právem místních občanů. To spočívalo v povinnosti nakládat a vykládat zboží na určených místech¹³⁷ a dále také museli plavci plující přes Litoměřice vyložit své zboží z lodí a po tři dny je nabízet ke koupi na trhu v Litoměřicích.¹³⁸

V pozdější době se podařilo plavební monopol města Litoměřice narušit. V roce 1274 udělil Přemysl Otakar II. právo na labskou plavbu městu Mělník („*propůjčujem sklad svobodný na čtyři lodi s solí, herynky a jinými věcmi, chtěce tomu, aby jim v takovém skladu lodí nečinil žádný překážky žádné*“)¹³⁹.

Privilegium Mělníka nebylo však na Labi vždy respektováno, proto nařídil Karel IV. v Plzni dne 28. 3. 1352 měšťanům¹⁴⁰, aby nepřekáželi mělnickým v plavbě a nijak jim v ní nebránili. I když dal tentokrát Karel IV. v tomto sporu za pravdu mělnickým, v dalším sporu tomu již bylo naopak¹⁴¹. Karel IV. určil pravidla pro vytěžování mělnických lodí a také stanovil, že jsou povinni platit clo.

¹³⁴ Clo jako poplatek za použití vodní cesty, patřící panovníkovi. Jeho vybíráním byli pověřeni správci knížecích hradů při Labi. Clo také mohlo mít podobu ochranného cla. Panovník se často vzdával části výnosu cla ve prospěch církevní instituce nebo města.

¹³⁵ „*Litoměřice byly odvolacím místem magdeburského práva pro severovýchodní polovinu Čech v povodí Labe. Menší Město pražské (Malá Strana) se právně odvolávalo na Litoměřice, odkud se do Prahy dovážela sůl.*“ (HUBERT)

¹³⁶ Tato organizace však brzdila obdobnou činnost jiných měst, a to až do konce 16. století.

¹³⁷ Tzv. výsadních místech.

¹³⁸ HUBERT, str. 17.

¹³⁹ Toto privilegium bylo znovu potvrzeno Václavem II. v Poděbradech 19. 7. 1290 a dále Vladislav dne 31. 8. 1475, ve stejném rozsahu (plavba a sklad zboží ze 4 lodí).

¹⁴⁰ Roudnickým, litoměřickým, ústeckým, děčínským...a purkrabím na hradě Střekově...

¹⁴¹ Mělničtí nechtěli své zboží vykládat v Litoměřicích a litoměřičtí jim na oplátku působili komplikace při „znamenání“ lodí.

V roce 1325 obnovil Jan Lucemburský privilegia měšťanům z Ústí nad Labem, o která přišli při požáru – ústečtí směli při plavbě se zbožím užívat stejných práv jako litoměřičtí a po zaplacení cel též obilí a zboží po vodě plavit a skládat.¹⁴²

Proti původně široce pojatému ústeckému privilegiu se však brzy ozvali litoměřičtí a král Jan ústecké privilegium omezil tak, že se plavba ústeckých měšťanů značně zkomplikovala a z jejich původních svobod tak zbylo jen málo.

Od druhé poloviny 14. století se začal rozmáhat obchod¹⁴³ a plavba také v Roudnici nad Labem. Arcibiskup Jan z Jenštejna vymohl na Václavu IV. privilegium svobodné plavby (1387), aby roudnickým byl umožněn vývoz¹⁴⁴ obilí po Labi (proti odporu litoměřických). Zpátečních plaveb do Roudnice bylo využíváno k dopravě soli¹⁴⁵.

Kromě měst měli privilegia na plavbu také některé kláštery¹⁴⁶ a šlechtici.

V roce 1349 potvrdil Karel IV. litoměřickým právo skladu (obilí, soli, ryb, vína) a roku 1373 také libovolné právo plavby pro dopravu obilí, avšak s nuceným vyložením v Pirně. Povinnost nuceného skladu často nebyla plavci dodržována a snažili se Litoměřice nepozorovaně obeplout. Václav IV. proto roku 1393 stanovil povinnost každé lodi plující po nebo proti proudu zastavit v Litoměřicích a složit zboží a také pokuty za nedodržování (náhradní clo z nákladu ve výši 30 zlatých nebo trest vězení v Litoměřicích). Nařízení vzbudilo nevoli plavců, a tak roku 1409 omezil Václav IV. povinnost plavců plujících od Roudnice skládat zboží a nahradil ji placením ungelty ve výši 4 haléřů berné mince pražské¹⁴⁷.

V pozdějších dobách bylo s místními cly různě manipulováno, byla pronajímána nebo prodávána.

Od Roudnice po Pirnu bylo v polovině 14. století 10 celních stanic, později Karel IV. snížil jejich počet na 5¹⁴⁸. Kromě soli se po Labi dopravovalo obilí, slady, víno, kůže, med, vosk, kramářské zboží, sukna a další zboží.¹⁴⁹

¹⁴² HUBERT, str. 19.

¹⁴³ Hlavně obchod s obilím.

¹⁴⁴ V rozsahu dvou lodí, které směly ročně vyvézt jen 600 strychů obilí (asi 38 tun).

¹⁴⁵ V roce 1440 byla v Roudnici postavena Janem Smiřickým solnice.

¹⁴⁶ V roce 1226 získal klášter v Doksanech privilegium na bezcelní vývoz jedné lodi se solí ze Srbska a jedné s domácími produkty. Františkáni získali roku 1253 privilegium na dopravu zboží po všech splavných tocích království.

¹⁴⁷ Ostatní polabská města měla povinnost poskytnout litoměřickým pomoc při stíhání těch, kteří nezaplatili clo nebo nesložili zboží.

¹⁴⁸ Později došlo opět k jejich rozšíření a následnému zániku v 19. století.

Své místo mezi prameny práva v této době také postupně vznikající právní knihy¹⁵⁰, jako soukromé sbírky soudních nálezů. Ne všechny právní knihy však nutně musí obsahovat pravidla vodního práva. Níže uvádím pouze ty, které se dotýkají vodního práva.

Rožmberská právní kniha vznikla ještě v době rozkvětu župní nezávislosti. Z hlediska vodního práva je zajímavý čl. 279 týkající se neoprávněného rybolovu. „*Když kdo jde neb jede bezprávnou cestou, neb loví, nebo pase, nebo činí cožkolivěk na mém...*“ Z ustanovení Rožmberské knihy vyplývá, že menší řeky a rybníky byly tehdy ještě soukromým majetkem dědin, jejichž gruntem tekly, protože se v nich jako na vlastním majetku lovit nesmělo. Pozdější právní knihy se již o tomto nezmiňují.

Po období rozkvětu plavby za Karla IV. a Václava IV. dochází za husitství k jejímu úpadku. Období husitství se ve vývoji českého vodního práva nijak významněji neprojevovalo. Jeho důsledkem sice bylo na jednu stranu přerušení dosavadních snah o písemné zakotvení pravidel vodního práva na celostátní úrovni, na druhou stranu však společenské změny za husitství způsobily omezení královské moci a tyto změny uspořádaly vznik právních předpisů, a to i vodoprávních, v následujícím období.

6. Vodní právo v českých zemích za stavovství

Tato kapitola se bude věnovat vývoji českého vodního práva od roku 1435 až do roku 1620. Panovník v této době ztrácí svůj mocenský monopol. Výkon královské moci je omezován prostřednictvím společenských skupin šlechty, tzv. stavů. Stavy, kromě jiného, uplatňují svou moc na sněmech. Po husitství ztratila města své dosavadní postavení.

Přímým předchůdcem vodních zákonů¹⁵¹ byly tzv. mlýnské (mlynářské) řády. Jejich větší část se sice zabývala mlynářstvím a organizací mlynářského řemesla, nicméně tento jev je způsoben tím, že mlynářství bylo nejdůležitějším z řemesel, která využívala mechanické síly vody. Rozlišujeme mlynářské řády platné na určitém území (panství) nebo v určitém městě, apod. Druhým typem, který ve stavovském období začíná

¹⁴⁹ O celém spektru dopravovaného zboží se lze více dovědět v celním sazebníku, v části C zakládací listiny litoměřické kapituly.

¹⁵⁰ Např. Rožmberská právní kniha, Olomoucká právní kniha, Pražská právní kniha, Jihlavská právní kniha

¹⁵¹ Etapa vodních zákonů začíná v roce 1869.

převažovat, jsou (mlynářské) řády platné pro celé území našeho státu (ev. jen pro Čechy nebo Moravu).

Ze stavovského období je zajímavý zejména Řád mlynářský platný v markrabství Moravském¹⁵², vydaný kolem roku 1480.

Jeho rozsah činil 18 článků, články však v originálu číslovány nejsou. Obsahoval ustanovení o vedení vody na mlýn a čištění strouhy, o platech za opravy při mlýně, dále některá cechovní pravidla. Ustanovení o platech za mletí jsou pouze marginální. Tento předpis také neobsahuje datum vydání. K úvodním ustanovením se vyjadřuje Ctibor z Cimburka a z Tovačova, tehdejší zemský hejtman.¹⁵³

První článek hovoří o kladení prahu aneb svlaku. Druhý článek hovoří o štěpnicích a loukách okolo vody nebo řeky.

Třetí článek pojednává o cenách za zhotovení nových žlabů, čtvrtý článek o cenách za zhotovení nového vodního kola, pátý o cenách za kroužení kamene běhounu. Řád také stanovil povinnost přijímat pouze osoby znalé mlynářského řemesla („*kdožby jse řemesla neučil mlynářství aneb nebyl syn mlynářův*“).

Článek 7 upravuje podmínky přijetí k mlynářskému řemeslu („*kdožby nebyl z dobrého luože*“). Článek 8 přikazuje mistrům mlynářům, aby nepřechovávali u sebe pacholky, kteří od svého mistra svévolně odešli.

Článek 9 upravuje zřizování nových vodních děl mlynáři („*kdyžby mlynář co chtěl stavět na vodě*“). Podle tohoto ustanovení má mlynář přivolat své spolotovaryše, mlynáře mistry, k pomoci a radě a poradit se s nimi o svém záměru, „*aby nic neudělal, což by jich mlynuom škodlivee (bylo)*“.

Článek 10 přikazuje mlynářům nedržet více vody s cílem omezit níže položené mlýny, „*než což ham ukazuje*“.

Článek 11 stanovuje dny, kdy byl zakázán provoz mlýna – na den narození Syna Buožího, na Velikú noc, na Sv. Ducha, v tak na den sv. Martina. V těchto dnech má mlynář „*svobodně pustiti vodu žleby všemi*“. Článek obsahuje ještě druhou povinnost ve vztahu k pekařům. Tento článek má zcela jistě povahu pracovněprávního ustanovení. Řečeno dnešními slovy, zajišťuje zaměstnancům volno o svátcích.

¹⁵² SELSKÝ ARCHIV: časopis pro obecné i kulturní dějiny selského stavu hlavně moravského i slezského. Olomouc: Selská jednota, 1902-1923. ISSN 1804-3968, ročník 1903, str.35-37.

¹⁵³ KALOUSEK, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXII, Řády selské a instrukce hospodářské 1350-1626*. Praha: Domestikální fond království Českého, 1905. xii, 606 s., str.39.

Článek 12 stanoví povinnost čistit příkopy a pokutu za nedodržení

Článek 13 stanovil povinnost dohledu nad struhami a povinnost jejich čištění.

V případě nedodržování „*propadá funt vosku*“.

Článek 14 – O suchých dnech museli mlynáři, pacholci i učni platit stanovený příspěvek za každý den do bratrství a do cechu.

Článek 15 upravuje povinnosti zvláštního technického dozoru nad mlýny. Každý měsíc měli jít dva stanovení mistři mlynáři a provádět ohledávání mlýnů a vod. A pokud by shledali nějakou závadu, která by mohla způsobit obecné ohrožení („a jestližeby bylo co škodného obci“), bylo jejich povinností příslušného mlynáře napomenout a přimět jej k odstranění závadného stavu. Pokud by tak neučinil, odpovídal za škodu, kterou závada způsobila.

Článek 16 upravuje technické revize mlýnů – mají se uskutečnit dvakrát ročně – v zimě a v létě, prováděli je páni měšťani a všichni mistři mlynáři. Kontrolovali stav mlýnů, „*byloliby co potřebí opraviti*“. Byla-li revize provedena, tak v případě vzniklé škody nebylo mlynáři přičítáno zavinění škody – „*jestli by jse jakaa škoda stala a P.Buoh dopustil, aby mlynáři v tom podezřeni vinú nebyli*“.

Článek 17 stanovil pokutu za nedostavení se k mistrům po obeslání.

Článek 18 stanovil výši měřičného za šrotování nábělu, zeybrování a pytlování. Pokud měl mlynář pouze zeybrovat a pytlovat, byla výše měřičného nižší zhruba poloviční.

Ve stavovském období byly vydány i další mlýnské (mlynářské řády) - mlýnský řád Ferdinanda I. z roku 1553, Maxmiliána II. z roku 1572, Rudolfa II. z roku 1576¹⁵⁴.

Stavovské období lze ještě částečně považovat za období právních knih. Jednou z nich byla i Právní kniha města Kamenice nad Lipou. Toto město bylo městem poddanským.

V Právní knize města Kamenice nad Lipou (z let 1462-1495) nacházíme příklad smlouvy o vedení, resp. odběru vody: „*Item léta božího tisícího pětistého prvního, tu sobotu po svatým Janě stala se smlúva mezi pány konšěly s jedné strany a z druhé strany Kolouškem mlynářem taková, aby strúhy z tý, která na mlýny teče, vodu pustil do*

¹⁵⁴ Období mlynářských řádů jako předchůdců vodních zákonů končí v letech 1814-1869. V roce 1814 byl vydán Všeobecný mlýnský řád, který byl nahrazen po roce 1869 říšským vodním zákonem a zemskými vodními zákony.

vobecního rybníka, co by jí potřebí bylo, bez jeho škody a takto dále, že se podvolí sám, aby k tomu časem sám přihlídl a vodu na rybník naved. “¹⁵⁵

Nalézáme zde také ustanovení o studních: „*Item kdož studnici ...kopá, ten jí má zahraditi, aby se nižádnému škoda nestala...*“

Ve stavovském období dochází k dalšímu rozvoji činnosti přísežných mlynářů. Ve 2. polovině 15. století se jejich působnost neomezovala pouze na území Prahy, kde v roce 1440 ocejšovali všech devět tehdejších pražských jezů, ale byla rozšířena na celé území našeho státu. Přísežní mlynáři ocejšovali po roce 1440 ostatní vltavské jezy až do Českých Budějovic.

V jagellonské době, za vlády krále Vladislava Jagellonského, doprovázel přísežné mlynáře pražský purkrabí nebo jiný úředník podobného postavení. O významu přísežných mlynářů a jejich důležitosti svědčí i fakt, že roku 1545 byli králem Ferdinandem vysláni k rozsouzení sporu za hranice českého království. Jednalo se o úkol učinit dobré zdání ve sporu mezi Uherskem a Štýrskem „*o jezy a toky vody.*“ Od konce 15. století a v průběhu 16. století přísežní mlynáři působili i na Labi, např. na kolínském¹⁵⁶ jezu.¹⁵⁷ Důvodem pro cejšování jezu bylo zabezpečit, aby voda vzedmutá samovolným zvyšováním jezů a stavidel nezatopila okolních pozemky či obce. Nedodržení předepsaného cejšu bylo trestáno pokutou, která byla příjmem královské pokladny¹⁵⁸.

V sedmnáctém století byla upravena organizace mlynářského soudnictví, kdy vedle zemských mlynářů byli zřízeni i mlynáři krajští, a to jako první (vyšší) instance.

¹⁵⁵ KRČILOVÁ, Irena, MARTÍNEK, Zdeněk a MARTÍNKOVÁ, Lenka. *Práva a privilegia města Kamenice nad Lipou 1462-1798: edice*. Vyd. 1. Pelhřimov: Státní okresní archiv v Pelhřimově, 2004. 158 s., 8 s. obr. příl. ISBN 80-239-4671-4, str. 91.

¹⁵⁶ O činnosti přísežných mlynářů v Kolíně v roce 1499 se dozvídáme z manuálu radního písaře Jakuba z Vrbice (Zápis v manuálu je nazván „*Vejšpis listů od pobřežních mistrů a starších mlynářů, kteří cejšovali jezy nebo splavy u mlýnů kolínských, aby výše vody nedrželi*“). Dne 13. července 1499 přísežní mlynáři rozhodli takto: „*A což se týče stavidel, ta stavidla při těch všech mlýnech (mlýn hrobský, klavarský a dva mlýny ve městě), aby výše držána nebyla než půldruhé lokte pražského.*“ Tento údaj měl být dodržován i v následujících letech. Když získali kolínské panství Žerotínové, provedli zvýšení klavarského jezu o čtvrt lokte, což způsobilo spory s městem.

¹⁵⁷ Přísežní mlynáři mnohokrát cejšovali jezy u kolínských mlýnů, jak dokládají úřední rozhodnutí, a to z let 1499, 1502, 1510, 1525, 1535, 1546, 1551, 1574, 1581. Podstatou těchto rozhodnutí je skutečnost, že „*kolíňští mlynáři nemohli libovolně nakládat se splavy a sami rozhodovat o výši vody.*“ (BISINGER, Zdeněk a Jaroslav SCHNEIDER. *Labe a Kolíňané: Od raných dob dějinných do poloviny 19. století*. In: . Práce muzea v Kolíně. V. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, SOKA Kolín, 1989, str. 97.)

¹⁵⁸ V roce 1510 bylo stanoveno, že kdo nedodrží předepsaný cejš, bude pokutován 5 kopami grošů.

Ve stavovském období dochází k nárůstu počtu vodních mlýnů a dalšímu rozvoji mlynářství. Vzrůstající počet těchto zařízení si vynutil potřebu právní úpravy činnosti mlynářů, čehož příkladem jsou Artikule mlynářů starších přísežných z roku 1530. Mlynářství mělo v 15. století zvláštní právní¹⁵⁹ a hospodářské postavení.¹⁶⁰ Řada mlynářů v této době přímo mlýn nevlastnila, ale byla nájemci panských, měšťanských a obecních mlýnů. V průběhu 15. století si mnohé městske obce kupují nebo zřizují vlastní mlýny. Některým obcím zůstaly mlýny zabavené za husitských válek¹⁶¹.

Požizovací cena vodního mlýna se v různých dobách vyvíjela¹⁶², oproti předhusitské době však ceny vzrostly až dvacetkrát. Vysoké ceny mlýnů byly hlavní překážkou, pokud chtěl řemeslný mlynář získat vlastní provozovnu. Postupem času začala i poddanská města budovat vlastní mlýny. Mlynář pak byl většinou pachtýřem takového mlýnu a odváděl vrchnosti úroční plat. Někteří si mlýny pouze najímali, zpravidla s roční výpovědní lhůtou. Další možností byl také pronájem jednotlivých mlýnských kol. Mlynář pak odváděl určitý díl výtěžku vrchnosti, musel ale například nést náklady na údržbu mlýna. Později býval opouštěn model dílů a přešlo se k pevnému ročnímu platu. Takový plat odváděl mlynář vrchnosti, panské nebo městske.

V případě, že např. městske vrchnost měla zřízený vlastní mlýn a dále s ním nakládala (darovala či pronajímala), stanovovala nájemci podmínky nájmu¹⁶³. Rovněž takové nájemní podmínky jsou důležité z hlediska užívání vod. Podmínky často obsahovaly zákaz umísťovat slupi na jezu¹⁶⁴, povinnost udržovat jez jako vodní dílo v dobrém stavu, nájemce musel zachovávat parametry vtoku, kterým vtékala voda z řeky do náhonu¹⁶⁵. Mlynář také nesměl, jednalo-li se o splavnou řeku, bránit provozu

¹⁵⁹ Například roku 1514 uznává Jan z Pernštejna, že mlynáři „mají živnosti, v kterých jsou rozdílní od městske živnosti.“

¹⁶⁰ WINTER, Zikmund: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a v 15. století, str.411 an.

¹⁶¹ Například pražské mlýny původně patřící vyšehradské kapitule.

¹⁶² Pořizovací cena mlýna se ve druhé polovině 14. století pohybovala kolem 50-60 kop českých. Kupříkladu roku 1500 si obec novoměstská koupila „nové mlýny“ na Poříčí za 1000 kop grošů českých.

¹⁶³ V roce 1432 darovala (15. června) kolínská obec „pusté městiště mlýna za Labem pod skalou Křížovi Tulákovi. Kříž měl postavit mlýn na svůj náklad tak, jak stával od starodávna.

¹⁶⁴ Mohl dělat vše, kromě slupi (= past na ryby).

¹⁶⁵ Mohl lámat kámen k opravě cesty a jezu, nesměl však zvětšovat vtok (= náhon na kolo).

plavidel¹⁶⁶, tedy vorů a lodí¹⁶⁷. V některých případech v této době byl oprávněn vybírat naturální poplatek ve formě jedné krokve z voru plaveného přes mlýnský splav (jez)¹⁶⁸.

O mlýnech hovoří například Instrukce Viléma z Rožmberka purkrabímu Krumlovskému z roku 1556. Na vodu, která „*jde na mlejn*“, mají dohlížet purkrabí se šafářem, aby „*skrze ni mlejn nestál*“ a zajistit opravu žlabů.

Instrukce o správě panského mlýna na panství Telečském¹⁶⁹ upravuje fungování panského mlýna, postaveného vrchností před rokem 1570. Instrukce dále vypočítávala vsi (22), rozdělené podle sídla rychty, jejichž obyvatelé byli povinni mlít v tomto panském mlýně.

V Griespekově instrukci úředníkům na panství Nelahozeveském z roku 1588¹⁷⁰ nalezneme v článku 40 („*O mlejnu a lidech poddaných, aby do cizích mlejnuov nevozil*“) zmínku i o mlýnech – poddaní mají vozit melivo pouze do mlýna nacházejícího se na území panství. Pokud by tento příkaz někdo nedodržel, má být trestán vězením a má mu být dána pokuta odvozená od množství obilí, které dal v cizím mlýně semlít, resp. pokuta spočívající v propadnutí obilí. Velice zajímavý je i článek 41, nazvaný „*O měřičném platu od mlení*“ – z veškerého obilí měl být brán šestnáctý díl, a také měli úředníci dohlédnout, aby mlynářští tovaryši neodpouštěli lidem měřičné (například proto, že by obdrželi od „*zákazníka*“ spropitné). Ustanovení také obsahovalo horní hranici ceny za semletí jednoho strychu obilí. Ukládá úředníkům povinnost dohlížet, aby mlynáři „*nějakým takovým způsobem*“ lidi nešacovali a mlýna jim nezprotivili. Mletí mělo probíhat pokud možno rychle a kvalitně.

Obsah článku 44 je velice zajímavý, neboť hovoří o „*čeládce při mlejně*“, jedná se o mlýn náchlební a článek zavádí maximální limit pro počet pracovníků ve mlýně. Jeho cílem je zabránit výskytu „*povalečů*“, na což měl dohlížet úředník. V zimním období, kdy není tolik práce, má se dle možností počet čeládky redukovat, případně má

¹⁶⁶ BISINGER, Zdeněk a Jaroslav SCHNEIDER. Labe a Kolíňané: Od raných dob dějinných do poloviny 19. století. In: Práce muzea v Kolíně. V. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, SOKA Kolín, 1989, str. 95-96.

¹⁶⁷ *Při plavbě vorů neměly být činěny mlýnu žádné škody.*

¹⁶⁸ Roku 1479 uzavřeli purkmistr a rada města Kolína smlouvu se Svatošem, mlynářem hrobského mlýna. Podle této smlouvy z každého voru, který se plavil přes splav tohoto mlýna, musela být dána jedna krokv na opravu splavu (BISINGER, Zdeněk a Jaroslav SCHNEIDER. Labe a Kolíňané: Od raných dob dějinných do poloviny 19. století. In: Práce muzea v Kolíně. V. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, SOKA Kolín, 1989, str. 99).

¹⁶⁹ ARCHIV ČESKÝ, svazek 22, str. 269.

¹⁷⁰ ARCHIV ČESKÝ, svazek 22, str. 309.

být „převedena na jinou práci“, tj. výrobu mlynářských potřeb („*voteskův, palcův, kladic*“) a pokud by došlo k poruše mlýnských strojů, věnovat se jejich opravě.

S Čl. 44 souvisí také s Čl. 51, který se nazývá „*O neřádu (sic) a právu mlejnském*“. Jeho účelem je zabránit kriminalitě páchané zaměstnanci – mlynář měl proto dbát, aby mlynářští tovaryši nebrali do mlýna „*povaleče*“ a „*lotry*“ a pokud by se tak stalo, aby byli náležitě potrestáni. Byla-li by taková nepřizpůsobivá osoba přistižena při krádeži, má být dostatečně potrestána vězením.

Griespekova instrukce se dále zabývá v Čl. 45 dřevem, které bylo nutné k opravám a výrobě mlýnských strojů a potřeb. Čl. 49 stanovil povinnost mlynáře provádět drobné opravy na své náklady. Opravy měl provádět sám, neměl si na to brát dělníky.

Instrukce na komorních panstvích z let 1603-1702 obsahuje ustanovení o domácím loji, který byl dodáván do mlýnů jako mazivo. Jedno z ustanovení má charakter protipožárního ustanovení – hejtman má napomínat všechny mlynáře, aby nenechali běžet mlýny na prázdno a aby dávali pozor na pánvičky a čepy, aby nedošlo ke vznícení.

Řád daný Jindřichem Kunatou z Dobřenic na statku Valském z roku 1589¹⁷¹ upravuje v Čl. 35 povinnost vozit obilí pouze do panských náhlebních mlýnů.

Život ve městech vyžadoval zajištění dostatečného množství nezávadné pitné vody. Touto činností se obvykle zabýval tzv. rourmajstr. Kromě této činnosti bývaly rourmajstrům ukládány i vedlejší povinnosti.¹⁷²

Jinou vodoprávní institucí, která zaznamenala ve stavovském období velký pokrok, bylo v Praze poříčné právo, které vzniklo před rokem 1524 v Podskalí. Poříčné právo fungovalo v rámci plaveckého cechu, tzv. „*pořádku plavců*“. Rada starších cechu získala v Podskalí soudní a trestní pravomoc v záležitostech obchodu se dřevem. Úkolem tzv. podskalského poříčného práva bylo trestat porušení či nedodržení pravidel plaveckého pořádku, spory z dluhů, nedodržení smluv o dříví, spory o náhradu škody,

¹⁷¹ KALOUSEK, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXII, Řády selské a instrukce hospodářské 1350-1626*. Praha: Domestikální fond království Českého, 1905. xii, 606 s.

¹⁷² V roce 1468 byl kolínský „*rourmajstr*“, kterému zároveň patřil v tuto dobu jeden z kolínských mlýnů, povinen opravovat na svůj náklad strouhu, kterou se vedla voda na mlýn.

urážky na cti a provádět policejní dohled nad cechy¹⁷³. V roce 1582 získala cech dům v Podskalí, tzv. „vysadní dům práva pořičného“. Tento dům sloužil jako soudní a správní budova.¹⁷⁴

Pohusitské období, již tedy období stavovské, doba do roku 1500 se vyznačuje úsilím o kodifikaci zemského práva. Kodifikace zemského práva mají z hlediska vodního práva velký význam, neboť poprvé komplexněji písemně zachycují normy, které lze z dnešního pohledu nazvat normami vodního práva¹⁷⁵. Z hlediska územní působnosti zřízení je nutné rozlišovat zřízení české a zřízení moravské (Moravské zřízení zemské bylo přijato roku 1535)¹⁷⁶.

V roce 1500 bylo přijato proti výslovnému odporu městského stavu Vladislavské zřízení zemské¹⁷⁷, které však král Vladislav Jagellonský potvrdil teprve roku 1502. Znění norem obsažených v zemském zřízení odpovídá znění, které autoři tohoto předpisu čerpali ze zemských desek. Z hlediska vodního práva jako průřezového právního odvětví jsou důležité normy ústavněprávní povahy, normy správního práva a normy policejní povahy¹⁷⁸.

Zaměřme se nyní na rozbor jednotlivých vodoprávních ustanovení obsažených v redakcích VZZ, přičemž vycházejme z novodobé edice tohoto právního předpisu vydané roku 2007.

Čl.	Obsah článku	Základ
466	Pych na řekách, potocích a rybnících	Kvaterní trhový z roku 1499 (AČ V, 511)

¹⁷³ O podrobnostech činnosti podskalského pořičného práva se dozvídáme z manuálu práva pořičného z roku 1612.

¹⁷⁴ Byl též znám jako podskalská radnice. Dům byl zbořen v roce 1911 při stavebních úpravách Podskalí. Monopolní postavení Podskalí v obchodě se dřevem se dlouho udržovalo také proto, že podskalští obsazovali některá konšelská místa v novoměstské městské radě. Tato skutečnost byla důvodem častých stížností šlechty králi na Podskalské.

¹⁷⁵ Obdobná materie je od roku 1849 upravována nikoli již na úrovni ústavní, ale od roku 1869 do současnosti na úrovni vodních zákonů.

¹⁷⁶ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4., přeprac. vyd., V nakl. Leges vyd. 1. Praha: Leges, 2010. 640 s. Student. ISBN 978-80-87212-39-4, str. 102 an.

¹⁷⁷ Zřízení bylo vydáno ještě v dalších třech redakcích – z roku 1530, 1549 a 1564.

¹⁷⁸ VZZ z roku 1500 bylo nečíslované. Redakce z roku 1530 obsahovala část ustanovení v novém uspořádání. Redakce z roku 1549 lze považovat za fakticky nové zemské zřízení, její články již byly očíslovány a došlo ke zdokonalení systému. Redakce z roku 1564 obsahovala změny pouze formálního charakteru. Moravské zemské zřízení bylo vydáno také ve třech dalších redakcích, a sice z let 1545, 1562 a 1604.

468	Neoprávněný rybolov	Bílé knihy půhonné z roku 1489 (Emler, RTT I (228,298))
470	Zákaz zatápění cest rybníkem	Bílé knihy půhonné z roku 1489 (Emler, RTT I (228,298))
473	Zákaz zavádění vodních cel a mýt	AČ II 381, AČ IV 498, RTT II 151
497	Uživací práva vlastníka pozemku k vodě	Kvaterní trhový z roku 1499
498	Odvádění vody k použití a její navrácení do původního toku	Bílé knihy půhonné z roku 1493
566	Trestněprávní ustanovení o rybníkářích ¹⁷⁹	
574	Ustanovení o plavbě a jezích	

Článek 466 VZZ umožňoval vlastníku řeky, potoku nebo pozemku žalovat škůdce z pychu¹⁸⁰. To se týkalo i případů, kdy majitel rybníka schválně zatopil vodou cizí pozemky. Článek zároveň stanovil vyšší peněžité pokuty.¹⁸¹

Článek 468 VZZ stanovil uložit pokutu tomu, kdo by v jakémkoli potoce, tůni či řece (pychem) lovil ryby nebo jinému přikázal lovit ryby bez vědomí a vůle majitele potoka, řeky či tůně.¹⁸² Tomuto článku v redakci z roku 1549 odpovídal článek Q21.¹⁸³

¹⁷⁹ O rybníkářích můžeme hovořit také v oblasti městského práva trestního (př. Koldínův zákoník), v souvislosti s falší. Často se stávalo, že poddaní (tzv. rybníkáři, tj. osoby pracující na stavbách rybníků) falšovali vrchnostenské listy. Tito lidé byli zaměstnáváni se souhlasem vrchnosti jako tzv. čeled' přístavná nebo jako rybníkáři a po skončení práce se chtěli dostat z moci svých vrchností. Nechávali si pořizovat falešné listiny osvědčující, že je vrchnost posílá na práci jinam. Sněmovní usnesení z roku 1499 stanovilo trest smrti rybníkářům, kteří by se prokazovali takovými falešnými listy. Vrchnost, která by takového rybníkáře přijala (případně bez písemného osvědčení, mohla být potrestána pokutou ve výši 10 kop.

¹⁸⁰ Uveďme několik příkladů takové činnosti. Kupříkladu Jeroným z Hrobčic vinil Jiřka Žejdlice z Šenfeldu z pychu a žádal náhradu 50 kop grošů českých za to, že Jiřík Žejdlic se svými lidmi na Jeronýmových gruntech lovil ryby a tyto nechal odvézt. Jiřík Žejdlic však namítal, že se jednalo o jeho ryby, které uplavaly do Jeronýmova rybníka. V jiném případě vinil opět Jeroným (viz výše) Jiřka Žejdlice ze zasypání strouhy, „*kudy voda od pradávna z rybníka chodívala a tak jest lidem jim z toho toku na louky svedl...*“

¹⁸¹ KREUZ, Petr, ed. a MARTINOVSKÝ, Ivan, ed. *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2007. 526 s. ISBN 978-80-86197-91-3, str. 235.

¹⁸² Článek vycházel z bílých půhonných knih z roku 1489.

Článek 470 VZZ zakazoval bez povolení vrchnosti, jejíž poddaní byli v určité vsi v menšině, zatápět vrchnosti, jejíž poddaných byla ve vsi většina, zatápět danou ves rybníkem či zatápět cesty a převádět je jinam. Dále neměla taková vrchnost bez povolení druhé stavět strouhy a „*vedení vody*“.¹⁸⁴ Tomuto článku v redakci z roku 1549 odpovídal článek Q22.

Článek 473 VZZ zakazoval zavádět na vodách mýta a cla bez povolení panovníka.

Článek 497 VZZ stanovil oprávnění každého užívat vodu na svých pozemcích pro svou potřebu („*Každý nápadní vodu na svém gruntu muož ji pojieti k své potřebě.*“). V redakci VZZ z roku 1564, která vzhledem ke své odlišnosti od předchozích redakcí bývá označována jako Maxmiliánovo zřízení zemské, je tato norma obsažena v článku L.XLIX. (O toku vody).

Článek 498 VZZ stanovil oprávnění každého odvádět vodu z vodního toku, vést ji po svých pozemcích a povinnost svádět vodu zpět do původního toku. V redakci VZZ z roku 1564 je tato norma obsažena v článku L.L¹⁸⁵.

Článek 574 VZZ považoval splavné, veřejné řeky za silnice. Byl zde zdůrazněn význam a charakter řek, jednalo se hlavně o Vltavu a Labe, jako důležitých dopravních tepen. Znění článku, podobně jako celé VZZ, poukazovalo na starobylost normy. Jak již bylo výše řečeno, víme, že princip veřejnosti (... *svobodné býti mají každému...*) je sice starobylého původu, avšak jeho dodržování tak samozřejmé nebylo. Článek nařizoval opatřit jezy (na splavných řekách) propustmi (tzv. šlajsnami). V této části vychází článek z listiny Karla IV., o níž bylo pojednáno výše. Propusti tak měly umožňovat nerušený pohyb plavidel (lodí a dřeva) či vorů (lesy) bez překážek po proudu řeky a v případě lodí, které byly koňmi jdoucími po potahové stezce, i proti proudu. Zároveň majitelé či uživatelé jezů byli povinni tyto jezy a šlajсны udržovat v takovém stavu, aby plavbu umožňovaly.

¹⁸³ Ze zachované soudní praxe se dozvídáme, že častým druhem majetkové trestné činnosti spáchané v souvislosti s vodou bylo vylovení ryb, odvedení vody, zasypání strouhy nebo zatopení pozemků rybníkem.

¹⁸⁴ KREUZ, Petr, ed. a MARTINOVSKÝ, Ivan, ed. *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2007. 526 s. ISBN 978-80-86197-91-3, str. 236.

¹⁸⁵ Toto ustanovení zakotvuje možnost odběru vody, prostřednictvím mlýnského náhonu například pro pohon mlýnského kola a pro jiné obdobné případy, zároveň ale ukládá povinnost zpět vodu odvádět do původního toku.

„(fol.T5) Čl.574 – Nalezli vuobec za právo: Že silnice starodávnie svobodné býti mají každému a každý na svém gruntu má silnici opravovati...A také silnice na vodách, jezích v prostředku mají býti odevřieny svobodně tak, jakž od starodávna vždycky to bývalo, bez překážky, tak aby lidé mohli doluov i nahoru jezdit bez útiskuov i bez překážky s lodimi i s lesy.“¹⁸⁶

Velice zajímavý je článek L.LI. redakce VZZ z roku 1564 (Maxmiliánova zřízení zemského), který se v předchozích redakcích nevyskytuje. Vzhledem k této skutečnosti a výjimečnosti článku z hlediska ochrany ryb, snaže o zachování některých druhů ryb a jeho významu pro vodní a rybářské právo jako součást práva životního prostředí jej zde uvádíme v plném znění: „Jakož mnozí jedni druhým na jezích, kteříž na Labi a jiných řekách jsou, rozličné hradba nad míru pro lososy i jiné ryby, aby na horo jíti nemohli, dělají, což jest od starodávna nebylo. Protož aby jeden každý na týchž jezích takové hradby, půl lokte wayše jedni mimo druhé nedělali. Pakli by kdo mimo toto snešení, nad vycejchovaný jez, puol lokte takové wayše dělali, neb dělal (kromě toho času když na řekách velmi malá voda skrz sucho veliké bývá) a naň to uvedeno bylo: tedy bude moci z pokuty pětmecitma kop grošův Českých, před úředníky Pražské menší desk zemských pohnán a vinen býti. A jeho milost královská také po panstvích svých tolikéž naříditi poručiti ráčí.“

Ustanovení souvisí s problematikou tzv. rybích přechodů. Dokumentuje, jakou důležitost měl již v roce 1564 rybolov na českých řekách. Tradiční českou rybou býval v té době i losos, který táhne od ústí řek proti proudu. Losos postupuje proti proudu a je nucen překonávat „skoky“ nejen přírodní, ale i umělé překážky, kterými jsou zejména na splavném vodním toku vyskytující se jezy. Pokud jsou překážky příliš vysoké¹⁸⁷, losos se zkrátka dále nedostane, a tak je veškeré vodstvo od překážky proti proudu řeky o tuto rybu ochuzeno.

Dosud jsme se zabývali pouze úpravou vodního práva ve stavovském období na úrovni zemských zřízení, resp. na úrovni ústavního práva. Po roce 1564 již probíhaly snahy o vytvoření kodifikace městského práva, která měla odstranit dosavadní existenci dvou oblastí městského práva.

¹⁸⁶ KREUZ, Petr, ed. a MARTINOVSKÝ, Ivan, ed. *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2007. 526 s. ISBN 978-80-86197-91-3, str.265.

¹⁸⁷ Tak tomu je v současnosti u řady českých zdymadel na Labi (počínaje zdymadlem pod hradem Střekov).

V roce 1571 bylo provedeno litoměřickými¹⁸⁸ pro Maxmiliána srovnání magdeburského práva s právem pražským¹⁸⁹. Zajímavé je ustanovení číslo 83, v němž se pojednává mj. o „*kapání s střech*“ a „*vodotečech*“. V tomto článku se říká: „*žádný kapání a vodotečí na duvor sauseda svého svěsti a pustiti nemůže, nemá-li na to práva a svobody.*“¹⁹⁰ Ze srovnání tohoto článku a z připojené poznámky vyplývá, že jako vhodnější byla shledána právní úprava pražská¹⁹¹. I po přijetí kodifikace městského práva se však města v oblasti saského (severoněmeckého, u nás označovaná také jako litoměřického) městského práva ještě po dlouhou dobu této kodifikaci usilovně bránila¹⁹².

Zmiňovanou kodifikací městského práva se stala Práva městská Království českého z roku 1579, jejímž autorem byl Pavel Kristián z Koldína. Rovněž tento právní předpis obsahoval ustanovení týkající se vodního práva.

Čl.	Obsah článku	Poznámka
K. XXVIII	Svádění dešťové vody Povinnost neškodit nečistotami	Zásada <i>neminem laedere</i>
K. XXIX	Pravidlo pro vedení vodovodního potrubí	
K. XXX	Nakládání s podzemními vodami. Údržba studní.	
K. XLVIII	Vážení vody a příbuzné služebnosti	
K. XLIX	Postup v případě vyschnutí studny	
K. XLII.	Svádění dešťové vody okapem	
K. XLIII.	Povinnost přijmout na svůj grunt nápadní vodu. Vztah	

¹⁸⁸ Litoměřice se řídily magdeburským (saským) městským právem.

¹⁸⁹ Vydáno Hermenegildem Jirečkem v jeho Spisech právnických ze 16. století.

¹⁹⁰ JIREČEK, Hermenegild, ed. *Spisy právnické o právu českém v XVI-tém století*. Ve Vídni: H. Jireček, 1883. viii, 276 s., str. 144.

¹⁹¹ L.3.

¹⁹² Nicméně nakonec musela závaznost kodifikace městského práva respektovat.

	výše položeného a níže položeného místa	
L.II.	Cesta zničená povodní	
L.III.	Neškodit druhému při svádění vody	
L.IV.	Zásada zachování toku	
N.XXIV.	Vodní pých (či moc)	

Článek K.XXVIII Koldínova zákoníku (dále jen PMKZK) obsahuje ustanovení o sousedských imisích. Pro vodní právo má význam zvláště zmínka o lití a svádění dešťové vody – „...*litím, vodou dšťovou ani žádnou jinou nečistotou jeden druhému neškod' a protismyslnosti nečin.*“¹⁹³ Tento článek vyjadřuje klasickou zásadu soukromého práva „*nikomu neškodit*“ (neminem laedere)¹⁹⁴.

Článek K.XXIX PMKZK se také týká sousedských práv. Obsahuje zákaz *kladění trub k vedení vody při společné zdi*.

Poměrně podrobná jsou ustanovení týkající se *studní*. Podle článku K.XXX jsou sousedé povinni společnou studni (studnici) „*společně opatrovati a jednostejný náklad na opravku činiti.*“ Pokud by tak některý z nich nechtěl konat, má být „*právem k opravování přidržán*“, ledaže by za toho, který nechtěl konat, druhý ze sousedů žlab nebo studnu dobrovolně opravil. V takovém případě však ten souseď, který se na opravě nechtěl podílet, ztrácí k studně nebo žlabu vlastnické právo.¹⁹⁵

Zajímavé je ustanovení o vztahu subsidiarity některých služebností – podle Čl. XLVIII. v sobě zahrnuje služebnost vážení vody rovněž právo na přístup a chození ke studnici. Naopak ale tato služebnost nezahrnuje právo jezdit ke studně (studnici) s vozem. Tedy tato služebnost „*vodní*“ zahrnuje v sobě právo stezky, nikoli už však právo cesty. Avšak není vyloučeno, aby tomu bylo opačně.¹⁹⁶

¹⁹³ MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2013. 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3, str. 254.

¹⁹⁴ Obdobným ustanovením v současném právu je §1013 z. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, o omezení vlastnického práva s ohledem na pozemek jiného vlastníka.

¹⁹⁵ Toto ustanovení o nákladech na opravu studní se podobá případu, kdy dva mlynáři, jejichž mlýny stojí každý na opačném břehu řeky, měli se dohodnout na podílu na údržbě „*společného*“ jezu, přetínajícím řeku mezi oběma mlýnskými budovami.

¹⁹⁶ MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2013. 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3, str. 260.

Podle Čl. XLIX vyschnutím studny nebo jejím znovuoobnovením nezaniká služebnost vážení vody.

Ustanovení K. XLII. PMKZK definovalo služebnost okapu. Tato služebnost spočívala ve svádění vody žlabem z pozemku (domu) jednoho souseda na dvůr či dům druhého souseda („*také služebnost slove, když se žlab mezi domem mým a souseda mého ode mne klade, krupě dšťové a kapalice z střechy mé aneb žlabu mého na dvůr a dům souseda mého svozují se o obracují...*“)¹⁹⁷.

Článek K. XLIII. PMKZK hovoří o principu, že nižší místa jsou, co se týká služebností, zavázána místům vyšším. Tedy majitel nižšího místa je povinen přijmout na svůj grunt (majetek, pozemky) tekoucí nebo dešťovou vodu. Ustanovení také upomíná na šikanózní výkon práva vlastníka daného gruntu (zneužívání služebnosti ke škodě vlastníka) a stanovilo z výše uvedeného pravidla výjimku a možnost obrany proti tomuto výkonu, spočívajícím zejména v ohrožování vyšších míst¹⁹⁸ zadržováním vody nebo naopak „*náhlým pouštěním...(vody)...nižším místům*“.¹⁹⁹ „*Však držitel vyššího gruntu nemá zdržovati vody na škodu nižšího gruntu ani nečistoty na něj sháněti a té služebnosti zle požívati.*“

Následující článek K.XLIV. PMKZK uvádí případy konkrétních služebností. Na tomto místě uvedeme služebnosti spojené s vodoprávními vztahy – vedení (případně jeho zákaz) dešťové vody na žlab nebo na střechu, dům či grunt (pozemek) druhého souseda. Obdobně článek K.XLVII. PMKZK - vedení vody, „*vody vážení aneb potřebování*“, ryb lovení v cizích potocích.

Článek L.II. stanovil povinnost vlastníka sousedního pozemku v případě zničení cesty povodní umožnit chodit a jezdit po jeho pozemku, sousedícím se zničenou cestou.²⁰⁰

Soubor ustanovení počínající článkem L.III. PMKZK je označen jako „*De aqua pluvia*“, česky „*O vodě nápadní aneb dešťové*“. První ustanovení popisuje sousedské spory „*o přehražování a svozování vody*“ dešťové. Takový spor může nastat v případě, kdy jeden soused umožní odtékat dešťové vodě na pozemek druhého „*nepřirozeným*

¹⁹⁷ Srovnej str. 260.

¹⁹⁸ Tj. výše položených míst.

¹⁹⁹ MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2013. 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3, str. 258.

²⁰⁰ MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2013. 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3, str. 254.

svým tokem“. Podle toho ustanovení si má každý počínat tak, aby svou výše zmíněnou činností svému sousedu neškodil, ledaže by k tomu měl nějaký závažný důvod („leč by k tomu nějaké právo a spravedlivost měl“²⁰¹).²⁰²

Článek L.IV. se zabývá pojmem nápadní vody²⁰³. Každý může odvádět tuto vodu na své pozemky a po nich jí vést²⁰⁴, avšak je povinen původní tok vody²⁰⁵ zachovat a vodu po použití opět „vpustit a uvést do starého toku“.

Článek L.V. pojednává o možnosti „vydržení“ služebnosti okapu – „Voda dšťová když by z krovův na žlab společní aneb obzvláštní souseda druhého na dvůr aneb na grunt jeho od starodávna obrácena byla a vždýcky bez překážky a bez naříkání svůj svobodný odpad měla, ta při starobylém spůsobu a užívání zanechána bude“.

Konečně pak poslední ustanovení části L – článek L.VI. hovoří o možnosti zachování starobylého způsobu odvádění dešťové vody na cizí pozemky, ale výslovně zakazuje odvádění nečistot (tedy i odpadních vod) na cizí pozemky.

Článek N.XXIV. („kdož by se komu v řeky, v potoky,...svévolně bez vědomí toho, čímž jsou, uvázal anebo gruntův jeho mu užívati nedal a v ně se vkládal“). Tento článek hovoří o pychu (někdy bývá označován jako „moc“) a odpovídá v podstatě článku 466 VZZ.²⁰⁶

Samotný Koldínův zákoník pojednává o některých způsobech nakládání s vodou, resp. užívání vod – vedení vody, vody vážení aneb potřebování, napájení dobytka, ryb lovení v cizích potocích.²⁰⁷

V 16. století dochází k rozvoji vltavské plavby. Na řece Vltavě byly započaty práce ke splavnění řeky pro lodě. Impulsem pro tyto práce byla hlavně voroplavba a doprava rakouské soli. V roce 1547 podnikl solní úředník Johann Wuchter z Gmundenu revizní cestu po Vltavě. Následující úpravy pak spočívaly především odstraňování

²⁰¹ Srovnej str. 262.

²⁰² MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2013. 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3, str. 262.

²⁰³ Aquam pluviam.

²⁰⁴ Podobný příklad uvádí Dačický v roce 1576: „Toho roku původem a radou ouředníkuov horních na Horách Kutnách vedena jest voda struhami vnově zdělanými ode vsi Bylan až na Kaňk a i dovedena na náklad z mince císařské, chtěje užitek těm horám přivésti. A k dutí vody udělány jsou dva rybníci, jeden u hutí zágrovný, druhý za branami Kouřimskou a Kolínskou, ...“

²⁰⁵ Řeku, potok.

²⁰⁶ MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2013. 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3, str.284.

²⁰⁷ MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2013. 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3, str.704.

nejzářnějších balvanů a skalisek v řecišti. Na celkem 24 jezích mezi Českými Budějovicemi a Kamýkem nad Vltavou byly vybudovány nové vhodnější propusti.²⁰⁸ Těmito propustmi se musely proplavovat lodě vezoucí císařskou sůl.²⁰⁹ O údržbu původních propustí se staral majitel jezu.

Ve stavovském období je již plně rozvinuta vrchnostenská správa, která vytvářela závazné normy pro chování svých poddaných a pro výkon správy jednotlivých panství úředníky.

Z hlediska problematiky jezů, které jsou jedním z typů vodních děl, je velice zajímavý Čl. 45 Griespekovy instrukce úředníkům na panství Nelahozeveském z roku 1588. Tento článek hovoří o „*dříví k potřebám mlejnským*“, o způsobech jeho zajišťování. Povinností vrchnostenského úředníka bylo získávat od mlynáře informace o potřebě dřeva k opravě a údržbě jezu.

Článek 46 přímo upravoval povinnosti týkající se jezu, jako vodního díla. Článek konstatuje finanční náročnost výstavby jezu a ukládá povinnost dohlížet na technický stav, zejména sledovat možné poškození jezu v zimním období, kdy „*led jde*“. Povinností vrchnostenského úředníka bylo napomínat mlynáře k dohledu na jez, aby se včas zabránilo vzniku škody.²¹⁰

Výkon rybářského práva ve stavovském období můžeme rozdělit do dvou oblastí – budeme se zabývat normami upravujícími výkon rybářského práva (rybářství je jedním ze způsobů užívání tekoucích i stojatých vod) ve formě klasického říčního rybářství (nebo rybaření na potocích, říčkách a jezerech) a dále se budeme zabývat normami upravujícími výkon rybářského práva ve formě rybníkářství. Rybníkářství je extenzivním způsobem chovu a „výroby“ ryb, který probíhá v rybnících (nebo také v haltýřích či sádkách). Právě období stavovského státu je dobou, která je označována jako zlatý věk českého rybníkářství, které se do té doby rozvíjelo velmi pozvolně. Šlechta začala na svých panstvích ve velkém stavět rybníky k chovu ryb. V některých částech našeho státu vznikly obrovské rybníční pánve (oblasti). České země a jejich

²⁰⁸ Tyto propusti byly budovány Rakušany (pocházejícími od řeky Travný), při jejich stavbě byla použita nová technologie výstavby, která se odlišovala od výstavby starších propustí. Lidé nazývali tyto nové propusti „*němčinami*“. Prahy němčin se nacházely 90 cm pod vrcholem jezu. Strany propustí byly zpevněny dřevěnými sruby s kamennou výplní. Propusti byly také opatřeny ledolamy.

²⁰⁹ Důležitá byla také skutečnost, že údržba nového typu propustí byla financována z královské pokladny.

²¹⁰ Ustanovení také uvádí způsob opravy jezu – rumování, udržování kamenné dlažby na jezu, přípravou kůlů a lis k zapření jezu. Zapření jezu mělo také ten význam, že na jez mohly být upevňovány lososové vrše, a aby „*lososové vraty nahoru vyšli*“.

rybníkářství se tak staly výjimečnými i z evropského hlediska. Třicetiletá válka, která završila stavovské období, zakončila do té doby slibně pokračující zlatý věk, neboť v následujícím období se začala rozloha rybníků zmenšovat.

Nyní se budeme věnovat vývoji rybářského práva ve stavovském období. Rybolov na řekách býval v mnohých případech povolován panovníkem.²¹¹

V řadě případů propůjčoval panovník rybářské právo městům či rychtářům²¹². Propůjčení v sobě zahrnovalo také vymezení úseku, kde město či jiný subjekt smělo rybolov provozovat.²¹³ Rychtáři někdy pronajímali jednotlivé části vymezeného úseku²¹⁴ jednotlivým rybářům, když si vyměnili dávku potřebných ryb pro sebe.²¹⁵ V případě Kolína později pronajímalo město rybolov samo. Prodej ryb byl velmi výhodnou živností, jelikož byl velký počet postních dnů.²¹⁶ Vzájemné vztahy mezi rybáři bývaly upravovány zpravidla v rámci cechů. Jedním z příkladů městského rybářského (později cechovního) řádu je řád kolínský. Písemné zmínky o regulaci rybolovu v Kolíně nacházíme již v roce 1492, a sice v záznamu vyznání rybáře Jana Vrbovského před purkmistrem, konšely a hejtmanem kolínského zámku.

- 1) *Nágrošníci neměli klást chvory²¹⁷ u tišinského břehu a nad koly podhradského mlýna a hospodáři nesměli často lovit sítěmi ze člunů.*
- 2) *Ve stavění měchů²¹⁸ si nemají rybáři navzájem překážet.*
- 3) *Na zamrzlém Labi mají hospodáři i nágrošníci lovit společně. Kdo by neměl síť, ten má táhnout saně a vysekávat otvory.*
- 4) *Kdo z rybářů by ulovil bobra, má nohy a ocas odevzdati konšelům.*
- 5) *Chtěl-li by se některý rybář osadit, nemají mu v tom hospodáři a nágrošníci bránit.*

²¹¹ V roce 1595 stanovil Rudolf II., podmínky obyvatelům Slavkova, Krásna a Čisté pro provozování rybolovu.

²¹² Kupříkladu labský rybolov v Kolíně byl od počátku (založení města) propůjčován králem kolínským rychtářům. „Ti měli právo lovení ryb v Labi od klavarského mlýna až po Starý Kolín a byli i vlastníky labských ostrovů.“

²¹³ BISINGER, Zdeněk a Jaroslav SCHNEIDER. Labe a Kolíňané: Od raných dob dějinných do poloviny 19. století. In: . Práce muzea v Kolíně. IV. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, SOkA Kolín, 1987, str.

²¹⁴ V Kolíně se jednalo o vymezený úsek řeky Labe.

²¹⁵ V roce 1383 dědičný královský rychtář Václav pronajal rybolov ve městě na 3 roky Chotkovi a Blahutovi, ve Starém Kolíně potom Prokopovi, za částku 15 kop grošů českých.

²¹⁶ Do postních jídel patřil i rak a dokonce i ocas bobra.

²¹⁷ Výraz *chvor* znamená vrš, případně vrše.

²¹⁸ Měch, též vězenec – znamená sítěnou vrš. Materiálem a výrobou jsou měchy příbuzné sítím, funkčně se podobají vrším. Patří mezi nejrozšířenější a nejdůležitější nástroje říčního rybářství.

- 6) *Bude-li některý rybník chtít dát svého syna vyučit rybníkářskému řemeslu, má ten nejprve půl roku lovit bez placení a druhého půl roku má platit groš úroku. Bude-li lovit se sítí, má zaplatit tolik jako každý jiný nágrošník.*
- 7) *Otec se synem, přítel s přítelem a bratr s bratrem nemají společně lovit.*
- 8) *Hospodáři mají čtyřikrát do roka svolat nágrošníky, aby mohli srovnat sporné záležitosti.*

Časté bývaly spory mezi rybníkáři provozujícími rybníkářské řemeslo na úsecích patřících různým subjektům, kterým bylo rybníkářské právo propůjčeno.²¹⁹

Pokud města ležící na velkých splavných řekách pronajímala rybolov, bylo dohodnuto nájemné ve formě ročního platu. Část nájemného bývala také splácena v naturální formě. Rybníkáři se tak zavazovali odvádět část svého úlovku, zpravidla vymezeného druhem ryb či jejich cenou.²²⁰

Rybníkáři bývali také limitováni kontraktační povinností spočívající v nabídce ryb k odkupu pronajímateli rybolovu nebo jejich prodejem v rámci města.²²¹ Jistě zajímavě působí žádost královské pražské komory adresovaná kolínské městské radě spolu s pozváním na generální sněm, „*aby městská rada kolínská darovala vzácnější ryby*

²¹⁹ V roce 1492 došlo ke sporu mezi kolínskými rybníkáři a majitelem konárovičského panství Petrem Sakem z Bohouňovic – dosud kolínští rybníkáři lovíli bez překážky v konárovičských vodách a nový majitel jim to dále nechtěl dovolit. Bránil tak svobodnému rybolovu v Labi a „snažil se získat na svou stranu i kutnohorské měšťany. Ti však rozhodli, aby byl zachován stav podle starých zvyklostí“. Kutnohorští měšťané také měli na Labi rybolov, a to konkrétně na úseku u Veletova, který patřil špitálu, jehož správci byli kutnohorští šepmistři. K Veletovu náležela část labského toku s ostrovem. Kutnohorský labský rybolov byl pronajímán veletovským rybníkářům, kteří měli povinnost dodávat ulovené ryby na kutnohorský trh. Vzhledem ke skutečnosti, že se obec Veletov nachází blíže ke Kolínu, veletovští svoji povinnost neplnili, jezdili raději na trh do Kolína a kutnohorské trhy „zanedbávali“. Z této skutečnosti vyplývaly četné stížnosti kutnohorských. K dalšímu sporu mezi kolínskými a konárovičskou vrchností došlo v roce 1505, kdy kolínským rybníkářům nedovoloval lovit v konárovičských vodách Václav Háša z Újezda. Spory byly ukončeny až smlouvou mezi kolínskými rybníkáři a pánem na Konárovičích. Tuto smlouvu pomohl zprostředkovat kněz Bedřich ze Strážnice.

²²⁰ Roku 1496 pronajali konšelé rybolov Labi opět na 3 roky, za roční plat 19 kop grošů míšeňských, splatných pololetně s povinností dodávat každý pátek purkmistrovi zadarmo ryby, které by jinak stály jeden bílý groš.

²²¹ V kolínské Pamětní knize nacházíme také podrobné podmínky pronajátého rybolovu (1506) – „*Zemřel-li by někdo z rybníkářů, má si druhý vzít k sobě nového tovaryše. Rybníkáři nesmějí prodávat ryby překupníkům a přespolním. Byli povinni je nabídnout nejprve na zámek a kdyby nepochodili, pak je mají prodat na náměstí. Teprve kdyby neprodali na náměstí, mají je nabídnout přespolním.*“ V podmínkách z roku 1513 je důležitá tato část: „*V pronajatém úseku mohl Mravný lovit bez překážky a kdyby chtěl král nebo držitel kolínského zámku pronajaté loviště Mravnému odejmout, má dát o svém úmyslu vědět půl roku předem.*“

labské pro nastávající korunovaci krále Fridricha“ a aby „poslala nemálo na zvěři pernaté a rozličných ryb říčních, zvláště pstruhův...“²²²

V 16. století došlo k postupnému úpadku labského říčního rybolovu, patrně proto, že rybáři lovíli „otkami“²²³ a ničili tak rybí plod. V této době ale dochází k rozvoji rybníkářského rybářství a kaprnictví.

Ve stavovském období dochází rovněž k rozvoji voroplavby. Vždy je zdůrazňována důležitost splavných cest jako královských silnic a jsou potlačovány veškeré snahy o kladení překážek plavbě.²²⁴

V 16. století byla také kromě splavovaného dřeva dopravována po Vltavě také rakouská sůl, naložená v dřevěných soudcích stažených březovými obručemi.²²⁵

Plavené dřevo bylo vázáno do vorů. Druhou možností, jak dřevo plavit, bylo plavení polenového dříví²²⁶. Voroplavba byla náročnou a nebezpečnou činností.²²⁷ Skutečnost, že některé místní vrchnosti vlastnily určité úseky řek, umožňovala vrchnostem získávat finanční příjem v podobě tzv. vodního platu, vybíraného od projíždějících plavců, vorařů, uživatelů přívozu, nebo za zřizování vodních děl, hlavně mlýnů.

V **Griespekově instrukci (1588)** nalezneme ustanovení „o plavení dříví“ – ustanovení konstatuje, že časté otevírání vrat jezu²²⁸ napomáhá, aby se dostalo proti

²²² O oblíbenosti pstruhů svědčí i zákaz Rudolfa II. z roku 1600 obyvatelům usedlým v okolí mělnického panství lovit pstruhu na tomto panství (KULÍROVÁ, záznam č. 166).

²²³ Otká – pravděpodobně odvozenina od slova ost, znamenající bodný oštěp – jedno i vícehrtá násada s ostrým kovovým ukončením.

²²⁴ Voroplavba byla významnou činností provozovanou po staletí na našich řekách, zejména Vltavě, Labi, Berounce, Sázavě, Otavě a dalších. O významu voroplavby svědčí například příkaz zbraslavského opata mlynářům z roku 1523, aby „plavbě na Vltavě nečinili žádných překážek, protože je to silnice královská, po které plavci plují od starodávna.“ Voroplavba zahrnovala plavení dřeva po řekách do měst, po Labi případně až do Německa.

²²⁵ ADAMOVIČ, K.: Nostalgická úvaha o vorařství : (K právní úpravě plavení dřeva). In: Vanduchová, M. - Hořák, J. (eds.): Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám, Praha 2011, s. 503-514, ISBN 978-80-7400-388-2, str. 9

²²⁶ Toto polenové dříví bylo proudem dopravováno na místo určení, následně zachycováno a shromažďováno. Dřevo sloužilo jednak jako palivo, ale také jako stavební materiál a surovina pro další zpracování (papírny apod.).

²²⁷ Jednotlivé kmeny a klády byly spojovány houžvemi. K samotnému pojmu houžev uveďme to, že byly vyráběny kroucením mladého smrčím napařeného nad ohněm. Kroucení probíhalo za pomoci dřevěné hole, tzv. knitlu. Druhý konec smrčkového kmínku pak býval upevněn v dřevěné koze (tzv. veřtatu), klínkem nazývaným cvok. Kroucení probíhalo tak dlouho, až se z kmínku stala poddajná, ale velice pevná houžev. V pozdější době (1. polovina 20. století) býval někdy místo houžví používán k vázání drát, ten však měl tu nevýhodu, že se při proplouvání propustmi na jezích (tzv. šlajsnami) lámal a docházelo tak k přetržení pramene (tj. několika vorových tabulí svázaných za sebou). Vory byly ovládány vesly a bidly.

²²⁸ Při proplouvání lodí a vorů.

proudu větší množství lososů²²⁹ a že je tím způsobena vrchnosti škoda²³⁰. Jiný článek upravuje možnost pokládání lososových vrší, aby se způsobená „škoda“ minimalizovala. Povinností vrchnostenského úředníka bylo dohlížet, aby plavci zanechávali u jezu mýtné v podobě jednoho sochoru (klády dřeva) a aby tato povinnost byla dodržována. Také stanovuje, že na „*list fedrovní, kromě stavu panského a rytířského, měštům a měšťanům a těm osobám, kteříž do stavu rytířského přijati nejsou, dříví žádný bez mejta propustiti se nemá*“. Tato část ustanovení poněkud svou konstrukcí připomíná formulaci z plánované kodifikace Karla IV. (Čl. LVII – O kládách, které se přepravují po vodě).

Ustanovení upravuje časové úseky, kdy mohla být jezová vrata otevírána plavcům.²³¹ Tím zcela určitě docházelo k narušování, na celostátní úrovni deklarované, volnosti plavby, zejména princip „*odstranění překážek*“ v plavbě.²³² Na druhou stranu však toto řešení bylo určitým kompromisem, který měl vyvážit zájmy všech uživatelů splavného vodního toku – umožnit plavcům voroplavbu a lodníkům dopravu zboží na lodích a současně respektovat zájmy mlynářů a jejich oprávnění k odběru vody.

Přesto, že záležitosti vodních toků a voroplavby byly již od roku 1500 upravovány v zemských zřízeních a čeští páni se dlouho pokoušeli prosadit na sněmech zavedení svobodné plavby²³³ dříví²³⁴, podařilo se jim nakonec tuto svobodu zařadit až do Obnoveného zřízení zemského.

V roce 1592 bylo zrušeno nařízení o pražském dřevním clu, které platilo již od doby Karla IV., a bylo nahrazeno novou mýtnou²³⁵ instrukcí²³⁶.

O důležitosti a upřednostňování dopravy dřeva po vodě svědčí ve stavovském období od roku 1568 do roku 1610 opakovaně vydávaná nařízení o zákazu prodeje

²²⁹ Což v podstatě odpovídá přirozenému průběhu života lososů.

²³⁰ Té vrchnosti, které lososi přitáhli proti proudu do zdrže jejího jezu a chtěli by táhnout dále proti proudu, teoreticky k jiné vrchnosti.

²³¹ Plavci tak museli čekat přes noc u jezu, aby jim propust byla otevřena až ráno.

²³² Pokud plavci nestihli ranní otevírání, museli čekat až do oběda.

²³³ Na Vltavě a ostatních splavných českých řekách.

²³⁴ V letech 1567, 1575 a 1578 (JIČÍNSKÝ, Karel. Vodní právo. V Praze: Karel Jičínský, 1870. 302 s., str. 68.)

²³⁵ Podle ní se mělo na Výtoni z deseti vorů složených z jakéhokoli druhu dřeva („*na výsadní trh k měštům pražským splaveného*“) vytínat jedno dřevo (Hubert, str.29). Pro vory od délky klád větší než 12 loket a menší než 18 nebo 20 loket se mělo vytínat z 5 vorů 1 dřevo. S výší cla se často měnila i výše spojených peněžních dávek.

²³⁶ HUBERT, str. 28.

dřeva plaveného pro potřeby kutnohorských dolů a zároveň zákazu blokování voroplavby mlynáři, kteří odváděli veškerý průtok v řece na svůj mlýn²³⁷.

Po Vltavě byla již v 16. století (od roku 1550) dopravována z Českých Budějovic dále po proudu (do Prahy) rakouská sůl. Doprava této významné komodity podnítila také snahy o regulaci řeky.²³⁸

Prázdné lodě byly z Prahy vlečeny nazpět proti proudu koňským potahem, nebo byly využity pro další plavbu po Labi. S dopravou prázdných lodí souvisela také povinnost stavět a udržovat²³⁹ tzv. potahové stezky²⁴⁰. Sůl však nebyla dopravována jen na lodích, ale také na vorech. Doprava soli na vorech byla pro plavce zdrojem zvláštní odměny (příplatku²⁴¹). Výše příplatku však nebyla nijak vysoká, a tak se plavci dopravě soli vyhýbali a nabírali raději jiné zboží.²⁴² Řešením situace byl mandát císaře Rudolfa II. z 25. září 1592 (obdobně učinil již dne 2. srpna 1584²⁴³), kterým císař zdůraznil značnou výši nákladů vynaložených ke splavňování řeky, a proto stanovil povinnost dopravovat císařskou sůl pod hrozbou propadnutí plaveného dříví²⁴⁴.

Chceme-li zhodnotit vývoj českého vodního práva v období stavovském, musíme konstatovat, že došlo k rozvinutí všech oborů, které se týkají vodního práva. Vodoprávními předpisy jsou hlavně mlynářské řády, které se uplatňovaly po celé období. Z počátku tohoto období se uplatňují právní knihy, jejichž význam po roce 1500 zcela ustupuje do pozadí. Instituce (úřad) přísežných zemských mlynářů rozšiřuje svoji

²³⁷ Dne 13. března 1573 zakázal Maxmilián zcizování dřeva plaveného pro potřeby dolů. V letech 1594 a 1595 zakázal Rudolf II. zcizování dříví plaveného pro potřeby kutnohorských dolů (KULÍŘOVÁ, záznamy č. 146 a č. 148). Dne 3. května 1602 zakázal Rudolf II. pod přísnými tresty obyvatelům Kladska..., zcizovat dříví z vorů a zabraňovat plavbě odváděním vody na mlýny (KULÍŘOVÁ, záznam č. 176). Dne 11. května 1604 zakázal Rudolf II. obyvatelům království Českého zcizování dříví plaveného pro potřeby dolů (KULÍŘOVÁ, záznam č. 181). Dne 1. února 1608 Rudolf II. znovu zakázal pod přísnými tresty zcizování dříví plaveného po Labi a Úpě z lesů trutnovských do Kutné Hory pro potřeby dolů, jakož i odvádění vody z řek na mlýny a podobná zařízení (KULÍŘOVÁ, záznam č. 188). Dne 12. 3. 1610 oznámil Rudolf II. zahájení dopravy dříví z lesů „rychnovských po Labi, Orlici, Říče a Zdobnici do Kutné Hory pro potřebu dolů“ a zakázal zcizování dříví a odvádění vody z řek. Podobně učinil téhož roku dne 1. září (KULÍŘOVÁ, str. 26 a 27).

²³⁸ První loď s nákladem soli vyplula do Prahy dne 28. září 1550 (ČÁKA, Jan. Zmizelá Vltava. Vyd. 3., V Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. 335 s. ISBN 80-7185-491-3, str. 10). V souvislosti s dopravou soli byla na Vltavě od Českých Budějovic do Prahy vybudována soustava skladišť soli, tzv. solnic, z nichž nejnižší položené se nacházelo na místě dnešního Národního divadla.

²³⁹ Údržbu zajišťovali vltavští cestáři, z nichž se vyvinula na konci 19. století instituce pořiční stráže.

²⁴⁰ ČÁKA, Jan. Zmizelá Vltava. Vyd. 3., V Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. 335 s. ISBN 80-7185-491-3, str. 11.

²⁴¹ Solní úřad vyplácel plavcům, kteří vzali na svůj vorový pramen sůl, příslušnou odměnu.

²⁴² Tím došlo k přeplnění skladiště soli v Týně nad Vltavou.

²⁴³ KULÍŘOVÁ, záznam č. 110.

²⁴⁴ Pouze v případě, že bylo skladiště v Týně prázdné, mohli plavci vzít na vory také jiné zboží.

územní působnost. Konstituování vrchnostenské správy a ustálení vrchnostenských kanceláří způsobila rozšíření hospodářských řádů a instrukcí jako vodoprávních předpisů. Na úrovni plavebního práva (využívání vod a vodních toků k plavbě) dochází na Vltavě ke vzniku instituce poříčného práva. V roce 1500 vzniká kodifikace zemského práva a v roce 1579 kodifikace městského práva, které již obsahují vodoprávní předpisy. Dále jsme popsali fungování rybářského práva ve městech a na dominiích. Na vodních tocích se kromě dopravy zboží uplatňuje voroplavba a plavení nesvázaného dřeva. Závěr období je již ve znamení třicetileté války, která přerušila a ovlivnila dosavadní slibný rozvoj českých zemí i na úrovni vodního práva. Stavovské období označujeme jako zlatý věk českého rybníkářství.

Období od roku 1500 do roku 1620 je obdobím, kdy v českých zemích již platí kodifikace zemského práva. V období mezi léty 1579 a 1620 již vedle sebe koexistují kodifikace zemského a městského práva.

7. Vodní právo v českých zemích za absolutismu (do roku 1811)

Období našich dějin po roce 1620 nazýváme obdobím feudálního absolutismu. Tradiční traktování považuje za konec feudálního absolutismu rok 1848. Z hlediska vývoje českého vodního práva jej ukončíme rokem 1811.²⁴⁵

Do roku 1627 platila v českých zemích redakce Vladislavského zřízení zemského z roku 1564 (tzv. Maxmiliánovo²⁴⁶ zřízení zemské). Na Moravě platila redakce Moravského zřízení zemského z roku 1604, a to až do roku 1628. V oblasti vodního práva a souvisejících oborů se tedy uplatňovala kromě dalších předpisů vodoprávní ustanovení výše zmíněných zemských zřízení.

Do roku 1648 probíhá třicetiletá válka. V roce 1627 (dne 10. května), za vlády Ferdinanda II, bylo v Čechách vydáno nové zemské zřízení, které je označováno jako tzv. Obnovené zřízení zemské.²⁴⁷

Z hlediska vodního práva jsou důležité dvě části OZZ. Jedna z nich se zabývá voroplavbou a druhá ustanoveními obecného vodního práva a režimu na řekách²⁴⁸.

²⁴⁵ Tato kapitola tak bude končit před vydáním Všeobecného občanského zákoníku (ABGB - *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*).

²⁴⁶ Byl českým králem od roku 1562 do roku 1576.

²⁴⁷ Tento předpis se stal právním základem zakotvení absolutistického režimu. Jeho cílem bylo mj. upevnit katolickou víru, vypořádat se politickým odbojem a potrestat poražené šlechtice, upevnit vojenskou moc v zemi a finanční situaci. V roce 1640 bylo Obnovené zřízení zemské vydáno podruhé a byly k němu připojeny tzv. Deklaratoria a novely. Potřetí bylo vydáno v roce 1753. V roce 1888 vyšlo v Jirečkově edici. Jirečkova edice umožňuje porovnání německého a českého textu.

Ačkoli ustanovení o voroplavbě, jako zvláštní právní úprava, jsou předřazena obecnému vodnímu právu, bude nejprve pojednáno o obecném vodním právu.

Článek Q. XLVI. zakotvil v době vzniku OZZ již existující pravidlo o nápadní vodě a obecném užívání vod („*Každý vodu, kteráž nápadně na jeho grunty přichází, můž pojíti a k své potřebě vésti, jak se mu líbí.*“). Ustanovení se tak týká především vody dešťové, ale i tekoucí. Je zde obsaženo právo vodu pro svou potřebu odebírat z toku (k mytí, praní, vaření, pití, atd.). Dále je zde obsaženo také právo vodu „vésti“, tedy odvádět ji z původního toku, dále také měnit na vlastních pozemcích tok vody, měnit její koryto a také ji do nového koryta svádět (sem by bylo možné zařadit také různá vysušování pozemků, bažin, budování svodnic, drenáží a meliorací). Všechny výše uvedené činnosti jsou tak případy nakládání s vodou a jejího užívání. Pokud někdo odvedl vodu z jejího původního toku (koryta, potoku, řeky, rybníku, atd.), byl povinen ji po využití (k pohonu mlýna, hamru, lisu, nebo jiného vodního stroje, po průtoku náhonem) odvést zpět do toku původního.²⁴⁹ Pokud by tak neučinil (nebo vodu vrátil do původního toku příliš daleko) a způsobil svým sousedům „*vysušení*“ jejich části toku²⁵⁰, odebíral příliš velký objem vody, nebo zcela zastavil vodní tok na svém pozemku („*vody zauplna nepouštěl*“), měli jej dotčení sousedé („*po takovém přečinění svém*“) napomenout řezanou cedulí. A pokud by ani po napomenutí nevrátil tok a vodní poměry do původního stavu („*jak od starodávna beyvalo*“), měl zaplatit druhému pokutu („*náhradu škody*“) ve výši 100 kop grošů českých („*pokutou propadnouti*“). Poškozený mohl vymáhat tuto pokutu u zemského soudu. Panovník nebo zemský soud mohl, řečeno slovy současné terminologie, vydat jakési „*předběžné opatření*“, podle kterého se do vyřešení sporu měly vodoprávní poměry mezi stranami sporu řídit.

Ačkoli v době vydání OZZ již zlatému věku a největšímu rozkvětu českého rybníkářství „*odzvonilo*“, pamatovalo OZZ i na rybníky. Majitel rybníku nesměl podle článku Q. XLVII. rybník napouštět tak (nad určitou mez), aby tím vznikala škoda majitelům okolních pozemků jejich zatopením (rozlivem způsobeným vysokým vzduutím vody). Při vypouštění vody si měl majitel rybníku počínat tak, aby nevznikla škoda zatopením polí, luk a lesů. Pokud došlo k zatopení cizího pozemku, měl vlastník

²⁴⁸ Číslování článků vychází z Jirečkovy edice z roku 1888.

²⁴⁹ Tato zásada je opět starobylého původu a v různých formulacích a obměnách se v této době vyskytuje a bude se vyskytovat až do současnosti.

²⁵⁰ „*Sousedům svým potoky náležející osúšel...*“

zatopeného pozemku majitele rybníku napomenout a pokud by majitel rybníku neučinil příslušné opatření, mohl po něm požadovat pokutu ve výši 100 kop grošů českých.²⁵¹ Obnovené zřízení zemské zůstalo v platnosti po celé sledované období.

Do vydání Obnoveného zřízení zemského byly vrchnosti vlastníky tekoucích vod a všech rybníků a všech s tím spojených práv a požitků, kromě práva plavby, plavení, cla, mýta a výtoně. Obnovené zřízení zemské zakotvilo úplnou svobodu plavby po řekách a lze říci, že tak zaniklo neomezené vlastnictví vrchností.²⁵² Obnovené zřízení zemské ovlivnilo další vývoj vodního práva v tom smyslu, že v dalších obdobích vydávané právní předpisy lze zařadit do jedné z těchto dvou skupin, a sice linie správně-právní a linie občanskoprávní.²⁵³

Nyní přejdeme k ustanovením OZZ týkajícím se voroplavby. Článek Q. XL.²⁵⁴ umožňoval každému plavit své dříví, po splavných řekách²⁵⁵, „*kde se mu líbí*“. Toto právo bylo omezeno příkazem nepoškozovat plavením jejich majitelům jezy. Další část článku se vztahuje k pražským jezům, jejichž vrata nesměla být v čase plavby dřeva (a voroplavby) uzavírána. Právo svobodné plavby dřeva zde nebylo nijak omezeno z hlediska osobní působnosti. Naproti tomu další část článku se vztahuje k plavbě dřeva (voroplavbě) provozované šlechtou („*jedenkaždý z stavův*“). Šlechta byla oprávněna využít k plavení svého dřeva vlastní poddané jako plavce („*dříví po svých poddaných plaviti a jim je k opatrování dáti...*“). Výslovně se zde uvádí, že v případě Vltavy není šlechta povinna najímat si k plavení dřeva pražské plavce.²⁵⁶

Článek Q. XLI. je významný z hlediska druhové ochrany ryb. Zakazuje zřizovat na jezích na Labi a jiných tekoucích vodách a splavných řekách překážky zabraňující tahu

²⁵¹ JIREČEK, Hermenegild, ed. *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého = Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627*. V Praze: Nákladem F. Tempského, 1888. vi, 596 s., str. 480.

²⁵² Obnoveným zřízením zemským začíná postupný zánik regálního práva, které bylo zrušeno občanským zákoníkem z roku 1811. V souvislosti se staroněmeckým právem znamenalo odstranění regálů zánik konfliktů mezi soukromoprávními nároky a právy zeměpánů. Vytvořilo se však tak tzv. „výsostné právo vodní“ – tímto právem rozumíme právo příslušející státní moci dohlížet na používání vod ve veřejném zájmu a stanovit pravidla pro jejich používání.

²⁵³ Od roku 1811 byly tyto předpisy obsaženy v ABGB.

²⁵⁴ JIREČEK, Hermenegild, ed. *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého = Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627*. V Praze: Nákladem F. Tempského, 1888. vi, 596 s., str. 476.

²⁵⁵ Výslovně se uvádí: „*po Labi a jiných řekách plaviti*“.

²⁵⁶ JIREČEK, Hermenegild, ed. *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého = Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627*. V Praze: Nákladem F. Tempského, 1888. vi, 596 s., str. 478.

lososů²⁵⁷ a jiných ryb („aby lososy neb jiné ryby nahoru nešly“). Výška dovolené překážky byla stanovena na půl lokte. Za porušování této povinnosti byla stanovena pokuta 25 kop grošů českých. Každý, kdo byl dotčen zřízením vyšší překážky (zejména majitelé panství na dané řece, ve směru proti proudu o jezu s vyšší překážkou) mohl majitele jezu žalovat u zemského soudu většního za účelem vymáhání pokuty. Ustanovení o jezích mělo být dodržováno také na panstvích, jejichž vlastníkem byl panovník.

Článek Q. XLII. zakotvil přednost purkrabího²⁵⁸ při nákupu plaveného dřeva pro potřeby panovníka (státu) před jinými kupujícími. Purkrabí byl povinen takové dřevo do osmi dnů zaplatit, jinak mohl prodávající dřeva nabídnout ke koupi komukoli jinému. Purkrabí dále nesměl s nakoupeným dřevem dále obchodovat („pro zisk svůj neb pro přátelství jinému přepouštět“), a to pod pokutou 10 kop grošů českých. Na pokutu mohl být žalován u komorního soudu. Případně musel koupené dřevo vrátit.

Článek Q. XLIII. zakazoval bránit stavům v provozování voroplavby a nákupu dřeva. Článek dále zakazoval překupníkům a purkrabímu nadsazovat ceny dřeva a „zbraňovat“, čímž měl být zajištěn pro stavy i poddané pokojný nákup i prodej dřeva.

Článek Q. XLIV. zakazoval pražanům ukládat cla na plavené dříví, které mělo sloužit jako stavební materiál nebo palivo.²⁵⁹

Poslední článek, který se týkal voroplavby a obchodu s dřevem, Q. XLV., se zabýval otázkou vlastnického práva k plavenému dřevu, které odnesla povodeň, nebo se jinak dostalo dále po proudu řeky, než bylo zamýšleno. Majitel pozemku, na němž se dřevo takto ocitlo, měl toto dřevo bez jakýchkoli obstrukcí vrátit²⁶⁰. Pokud by tak neučinil²⁶¹, mohl jej vlastník dřeva žalovat u komorního soudu. Komorní soud měl takový spor přednostně a rychle rozhodnout. Pokud by majitel panství („pán gruntův“)

²⁵⁷ Dokladem malého stavu lososů na Vltavě je zpráva o přísaze týnských rybářů z roku 1725. Rybáři z Týna nad Vltavou se zde na radnici představitelům města zavazovali, „že pokud chytí lososa, postoupí jej výhradně úřadu zdejšího arcibiskupského zámku.“ Stav lososů se opět zvýšil po prolomení jezů na Vltavě (od Podskalí ku Praze) v 70. letech 18.století. (ČÁKA, str. 96)

²⁵⁸ V originále Puršraibr.

²⁵⁹ JIREČEK, Hermenegild, ed. *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého = Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627*. V Praze: Nákladem F. Tempského, 1888. vi, 596 s., str. 478.

²⁶⁰ Pochopitelně, pokud se o něj původní vlastník přihlásil a nějakým způsobem dřevo „identifikoval“.

²⁶¹ V roce 1634 kolínští několikrát žádali poděbradského hejtmana, aby jim vrátil dříví odnesené z kolínského mostu při povodni. Poděbradský hejtman však vždy odpověděl: „než co takového komu voda přinese, by to zase navracovati povinen byl, nevím, jsou-li to příklad a druhého povinnosti.“ (BISINGER, Zdeněk a Jaroslav SCHNEIDER. *Labe a Kolíňané: Od raných dob dějinných do poloviny 19.století*. In: . Práce muzea v Kolíně. V. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, SOKA Kolín, 1989, str. 99.)

a jeho poddaní zabránili odnesení dřeva proudem (povodní či jinak) a dřevo „zachránili“ vytažením na břeh, měl ten, který dřevo plavil, povinnost se s majitelem panství (ev. poddanými) vyrovnat.

Soubor těchto ustanovení se nazýval „*O toku vody a řekách*“.

Z počátku absolutismu bylo mlynářství (jako jeden ze způsobů užívání vod využívajících mechanickou sílu vody) stále organizováno na cechovním principu.²⁶² V první polovině 18. století dochází teoreticky k rozštěpení mlynářského práva v dosavadním pojetí na část živnostenskou a část vodoprávní.²⁶³

Mlynářství na panstvích bylo zatíženo tzv. mlýnským přímusem, což znamenalo, že poddaní z určité vsi si museli nechat semlít obilí pouze ve stanoveném mlýně. Například Poddanský řád na panstvích Rychmburském, Rosickém a Slatiňanském z roku 1626 stanovil v článku 57 zákaz vozit obilí do mlýnů „*cizopanských a summou žádných jiných*“. V případě nedodržení stanoví pokutu 2 kopy míšeňských, „*kolikrát by koliv se toho dopustil*“.²⁶⁴

Povinnosti mlynářů byly i v 17. a 18. století hojně upravovány na úrovni jednotlivých panství prostřednictvím hospodářských řádů a instrukcí. Nahlédneme-li do některých z nich, nalezneme zde velké množství ustanovení živnostenského typu. Vodoprávních ustanovení je zde méně. Ukažme si některé z nich na příkladu Fridlandské instrukce.

Fridlandská (Frýdlantská) instrukce z roku 1628 stanovila ve své I. části nazvané Hejtmanova povinnost, aby mlýny byly pronajímány mlynářům (odst. 5).²⁶⁵

Dále obsahovala v oddílu XVIII. nazvaném „*O mlejních*“ soubor 7 ustanovení týkajících se mlynářství. Ustanovení č. 1 zakotvuje povinnost mlynářů udržovat mlýny v pořádku.

²⁶² U cechovního zřízení bylo typickým jevem zneužívání výsadního postavení a monopolu výroby. Tato skutečnost vedla počátkem 18. století ke zhroutilí celé cechovní soustavy.

²⁶³ Fakticky však tyto součásti zůstaly propojeny až do roku 1869. Všeobecný mlýnský řád z roku 1814 ještě obsahoval jak ustanovení živnostenská, tak ustanovení vodoprávní.

²⁶⁴ KALOUSEK, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXII, Řády selské a instrukce hospodářské 1350-1626*. Praha: Domestikální fond království Českého, 1905. xii, 606 s., str. 563.

²⁶⁵ KALOUSEK, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXIII, Řády selské a instrukce hospodářské 1627-1698*. Praha: Domestikální fond království Českého, 1906. 600 s., str. 29.

Ustanovení č. 4 hovořilo o povinnosti udržovat stavy (rybníky) a splavy (jezy). Mlynáři je měli opatřovat, aby se nestrhly (při povodni) a v případě potřeby je ihned opravovat. Dále měli dohlížet na stav příkopů a dále, a to je z právního hlediska důležité, předcházet škodě („*škodu předcházeti*“).

Další ustanovení nacházíme v části XXXI. „*O mlejnech a pilách*“²⁶⁶. Velice často byla součástí areálu mlýna také pila, neboť též využívala vodní energii.

Od 1. poloviny 18. století začal u nás stát soustavně regulovat řemeslné i živnostenské podnikání.²⁶⁷ V této době se vytrácí pojetí samostatného mlynářského práva a mlynářství se stává pouze jedním z řemesel, které upravovalo živnostenské zákonodárství. Mlynářství konkrétně se stalo svobodnou živností.

Mlynářství bylo stále ještě hodně propojeno s místními trhy a zároveň spjato se zemědělstvím a vrchností.²⁶⁸

Proces rozpadu cechovního zřízení a omezování cechů byl zahájen již Karlem VI., který dovolil provozovat řemeslo i těm mlynářům, kteří stáli mimo cech – stalo se tak patentem z 12. dubna 1725.

Mlynáři často zastávali i důležité práce z hlediska vodního práva. Vymezení činnosti mlynářských cechů často nacházíme v cechovních statutech (artikulech)²⁶⁹ - „*stavění všelikých vodáren, vodních strojů, papíren, nástrojů k valchování sukna a jirchářských koží i těm podobných věcí coby voda táhnouti mohla, vedení vody do domů, zámků, zahrad, jejich vedení ze studní, stavění, dělání a spravování jezů, brlení, beranění pod grunty, dělání mostů.*“²⁷⁰

Absolutistické období se vyznačuje vydáváním tzv. mlýnských řádů²⁷¹, které v řadě případů nahrazovaly ustanovení v hospodářských instrukcích, nebo pro ně stanovily obecné hranice. V roce 1754 vydala Marie Terezie Mlýnský řád pro České Slezsko.²⁷² V roce 1759 vydala Marie Terezie Mlýnský řád pro Moravu.²⁷³ V roce 1772

²⁶⁶ Srovnej str. 70.

²⁶⁷ Později přešel stát ke koncesnímu systému, jehož projevem bylo například přijetí živnostenského řádu.

²⁶⁸ Později se však začíná orientovat na tovární způsob výroby. S tím souvisí změna poměru zaměstnanců k práci a vývoj vztahů mezi zaměstnavatelem (podnikatelem, vrchností), zaměstnanci a mlynářskou živností.

²⁶⁹ V přepisu kolínských artikulů z roku 1740 se v článku 22 vymezuje činnost kolínských mlynářů.

²⁷⁰ BISINGER, Zdeněk a Jaroslav SCHNEIDER. Labe a Kolíňané: Od raných dob dějinných do poloviny 19. století. In: . Práce muzea v Kolíně. V. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, SOkA Kolín, 1989, str.98.

²⁷¹ Z mladších, regionálních, mlynářských řádů jmenujme například řád Družstva mlynářů kraje uhersko-hradišského²⁷¹, který byl vydán a podepsán císařem ve Vídni dne 1.zář 1712. Jeho opis byl pořízen v Uherském Brodě roku 1717 a dále uložen u brumovského mlynářského cechu.

²⁷² KULÍŘOVÁ, záznam č. 1503.

vydala Marie Terezie mlýnský řád, k němuž byly doplněny vysvětlivky²⁷⁴ dne 10. 12. 1774.²⁷⁵

Výnos dvorské kanceláře ze 4. 1. 1782 obsahoval povinnosti mlynářů a ostatních držitelů vodních staveb a strojů vůči provozovatelům voroplavby.

V roce 1783 povolil Josef II. uvolnění mlýnského přímusu a nadále bylo možné mlít v kterémkoli mlýnu na panství. V roce 1789 byl mlýnský přímus zcela zrušen.

Jedním z posledních mlynářských „artikulů“ je Mlecí nařízení z roku 1804, podle něhož mlynáři nesměli bez povolení vrchnosti provádět žádné úpravy a změny v navádění vody, ve způsobu mlýna, změny zařízení, apod. Předpis obsahoval také omezení pro stavbu nových mlýnů. Rozsah nařízení činil 25 paragrafů a dalších 15 paragrafů pro agrární mletí.²⁷⁶

Hovoříme-li o stavu rybářství na řekách, pak můžeme konstatovat, že se stále často udržuje systém nájmu jednotlivých úseků toku, na kterých byl nájemce oprávněn lovit ryby. Třicetiletá válka na mnohých místech ztížila výkon pronajatého rybolovu.²⁷⁷ Nevhodné metody rybolovu zapříčinily vymizení některých druhů živočichů, které se dříve na našich řekách hojně vyskytovaly.²⁷⁸ V případě (říčního) rybolovu se pronájem rybolovu na jednotlivých úsecích řeky uplatňoval po celé absolutistické období²⁷⁹, a to až do zániku poddanství.

Po třicetileté válce měli rybáři²⁸⁰ spoustu problémů s různými tuláky a pobudy, kteří lovili ryby v řece na černo a mnohokrát si museli stěžovat pronajímatelům říčního

²⁷³ KULÍŘOVÁ, záznam č. 1588.

²⁷⁴ Cílem doplnění bylo zabránit sporům mezi mleči a mlynáři.

²⁷⁵ KULÍŘOVÁ, záznam č. 1908.

²⁷⁶ Vodní mlýny v Čechách, str. 12.

²⁷⁷ V roce 1644 žádá jeden z nájemců labského rybolovu o snížení ročního platu (nájemného), a to z důvodu poškození lovišť zajespením, dále brozením koní zde se vyskytujících vojsk a nevhodného způsobu lovení ryb.

²⁷⁸ V roce 1645 byl chycen na Labi poslední labský bobr, ačkoli ještě v roce 1512 měli kolínští rybáři spor o „bití bobrů“, kterých byl na Labi vždy dostatek.

²⁷⁹ V roce 1729 byl labský rybolov v Kolíně pronajímán třem rybářům, celkový příjem od nich činil 53 zlatých.

²⁸⁰ Př. kolínští rybáři.

rybolovu.²⁸¹ Své stížnosti odůvodňovali zejména tím, že tuláci a pobudové nejsou členy příslušného cechu.²⁸²

Obvyklým jevem do poloviny 18. století bylo, že si pronajímatelé rybolovu vymíňovali právo přednostně odkoupit vzácnější druhy ryb, které nájemci rybolovu ulovili. Jednalo se o prodej na vrchnostenské zámky a v případě měst radnice. Úředníci využívali tyto ryby také jako „úplatky“ pro úředníky na ostatních úřadech.²⁸³ V mnohých případech si úředníci o tyto úplatky přímo říkali.²⁸⁴

*„V roce 1752 Marie Terezie zakázala městům, aby posílala dary k vánočním svátkům a novému roku zemským a dvorským úřadům „pod uvarováním nejcitelnějšího trestu a pokutování“.*²⁸⁵

Jednotlivé úseky řek byly ve 2. polovině 18. století pronajímány až na 6 let.²⁸⁶

Pronajímatelé rybolovu stanovovali dovolené metody lovu, jiné byly zakázány.²⁸⁷ Někteří rybáři se ve svém zájmu, neboť rybolovu často bránilo zanášení lovišť pískem, nechávali najímat na odstraňování písčitých nánosů z řečiště. Tyto úpravné práce bylo nutné posuzovat s ohledem na zájmy ostatních uživatelů řeky (majitelů jezu, mlýna, apod.).²⁸⁸ Součástí nájemních smluv byl často zákaz chytání lososů²⁸⁹, podle nějž se nesměly pod pokutou klást měchy. Městští nájemní rybáři také

²⁸¹ Ve své stížnost městské radě rybáři uvedli, že tuláci a pobudové loví ryby na udice, nejčastěji o svátcích a nedělích, když jsou rybáři v kostele.

²⁸² Rybáři se odvolávali na ustanovení cechovního řádu (rybářského v Kolíně) z roku 1635 (nedochoval se), kde se uvádělo: (ti), „kteří ku pořádku našemu přivtělení nejsou, udicemi lovití po Labích bez povolení držitele se toulati a potloukati nemají.“ (BISINGER, str. 181.)

²⁸³ V roce 1729 také nacházíme zmínku o tom, že město nahrazovalo rybářům finanční částku za kusy vzácných ryb, které muselo (v zájmu slušnosti a zachování dobrých vztahů s vyššími místy) posílat do Prahy zdarma.

²⁸⁴ Nelze použít bezvýhradně pojmu úplatek, jednalo se o jakousi formu zdvořilostního daru.

²⁸⁵ BISINGER, str. 182.

²⁸⁶ V roce 1771 uzavíralo město Kolín nájemní smlouvy na rybolov již na 6 let. První podrobná smlouva o pronájmu Labe pochází z 16. února 1783, s platností od 26. dubna 1783 do 26. dubna 1789.

²⁸⁷ V roce 1800 si stěžoval rybář Matěj Hulík na podzámeckého mlynáře Melicha pro nedovolené chytání ryb, které mu bylo magistrátem přísně zakázáno a nařízeno, aby odstranil všechny měchy a vrše z Labe.

²⁸⁸ Za účelem odstranění písčitého nánosů pod městským (zálabským) mlýnem chtělo město uzavřít smlouvu s Matějem Hulíkem. Smlouva obsahovala také podmínky této práce – „práci vykoná do dvou let najatými nádeníky, za což obdrží 350 zl. a půl kopy prken, zámecký a městský mlynář přispějí k tomu 30 zl. a budou na práci dohlížet.“ K uzavření smlouvy nedošlo ještě rok a půl od pojetí záměru, neboť městský mlynář udal, že by prokopání písčiny neprospělo mlýnu a požadoval napřed provedení posudku navigačního inženýra. Prokopání písčiny se tak nakonec nerealizovalo.

²⁸⁹ Spor o lososy vypukl také mezi kolínským zámeckým panstvím a městem Kolín. Nakonec byl tento spor vyřešen dohodou mezi oběma stranami dne 6. března 1793. Dohodu schválil podkomořský úřad dne 21. března 1796. Dohoda řešila otázku vlastnictví kolínského jezu – bylo konstatováno, že polovina jezu patří kolínskému panství a druhá polovina městu Kolín. Město nesmělo zřizovat na polovině panství past na lososy. Pro přehlednost a úplnost zde uvádím i závěry vyplývající ze smlouvy:

„1) Bude-li toto zařízení uděláno na polovině panství, náleží půlka chycených lososů panství.

museli nejprve nabízet ulovené ryby na náměstích a pak až je mohli prodávat ostatním zájemcům.

V průběhu 17. a 18. století dochází k zavádění opatření na podporu rozvoje říční plavby a k rozvoji obchodu. V absolutistickém období se objevují pokusy o splavnění řek již na jeho počátku.

Dne 29. srpna 1629 obnovil Ferdinand II. „*se zřetelem na dovoz gmundenské soli do Prahy*“ patenty z roku 1590, 1599 a 1617 týkající se splavnosti Vltavy a nařídil „*přednostní dopravu soli po vorech*“ a stanovil příslušné trestní sankce.²⁹⁰

V letech 1628-1630 povolil český zemský sněm jisté finanční prostředky na splavňování Vltavy. Majitelé pobřežních panství byli vyzýváni k zapůjčení robotních sil pro splavňovací práce.

Splavňovací práce zahájil v roce 1638 opat Strahovského kláštera, olomoucký rodák²⁹¹ Kryšpín Fuk.²⁹²

Dne 6. listopadu 1640 vydal císař Ferdinand III. mandát, v němž nařídil úpravu řeky Vltavy pro lodní dopravu, zejména co se týká hloubky vody a situace toku²⁹³. 11. července 1641 vydal císařský patent²⁹⁴, jímž pověřil Fuka splavněním celého vltavského toku.

V 18. století bylo vydáno zvláštní nařízení ke zvýšení bezpečnosti plavby – Vltava mezi Českými Budějovicemi a Prahou byla rozdělena do 7 úseků, kdy pro každý úsek byl stanoven kormidelník, znalec místních poměrů. Tito znalci podléhali solním úřadům

2) *Jelikož městu náleží ius piscandi, zaplatí panství z těchto lososů bez rozdílu váhy po 30 kr. za kus kolínské obci.*

3) *Výlohy s lovem a zařízením platí obě strany.*

4) *Správu jezu provádí každá strana na své části.*

5) *Smlouva platí na šest let a nedá-li se pololetní výpověď, prodlužuje se na dalších šest let.*“

(BISINGER, str.183)

²⁹⁰ KULÍŘOVÁ, Květa, ed. a SANDER, Rudolf, ed. *Patenty: Katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1956. 242, [1] s. Inventáře a katalogy; Sv. 2., záznam č. 352.

²⁹¹ Fukovy práce byly zakončeny v roce 1643 a na jejich počest byl postaven na Horním Slapu Svatojánských proudů památník. Po Fukově smrti byla opět často údržba řeky, potahových stezek, ústí bystřin zanedbávána a vltavská plavba tak byla opět ohrožena.

²⁹² Podílel se mj. na splavnění tzv. Svatojánských proudů, dále také ve spolupráci s malířem Davidem Altmannem z Eidenburgu vytvořil panoramatický náčrt Vltavy z Prahy až do Svatojánských proudů, který se stal podkladem pro další práce.

²⁹³ ČÁKA, Jan. *Zmizelá Vltava*. Vyd. 3., V Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. 335 s. ISBN 80-7185-491-3, str. 12.

²⁹⁴ ČÁKA, str. 13.

v Českých Budějovicích a Týně nad Vltavou. Před speciální komisí museli skládat přísahu.²⁹⁵

V 1. polovině 18. století se objevují další pokusy o splavnění Labe a Vltavy²⁹⁶. Od roku 1724 věnoval se regulaci střední Vltavy Jan Ferdinand²⁹⁷ Schor.²⁹⁸ Jeho práce však po poměrně krátké době skončily. V roce 1764 dochází ke vzniku tzv. Navigační komise, který svým posláním a působností nahradila do té doby existující instituci přísežných mlynářů.

V roce 1772 vydala Marie Terezie patent (dne 1. května), jímž byla na Vltavě zrušena všechna cla a mýta (zrušila tím všechna tzv. privátní mýta)²⁹⁹, s výjimkou cla v Praze – Podskalí³⁰⁰. „*Nadále zůstávaly jen drobné poplatky, jež plavci odváděli majiteli jezu za vyhrazování (otevírání) propustí.*“ Současně zřídila Marie Terezie tzv. navigační fond, do něhož plynuly dávky z plaveného dříví a zboží. Praktická realizace patentu však neprobíhala dle původních představ panovníka. Proto Josef II. vydal 17. listopadu 1783 dvorní dekret, ve kterém zakazuje úskočná jednání některých panství a mlynářů. Voraři také museli nahrazovat škodu způsobenou plavením dřeva na „*mostech, březích, lávkách, jezích a mlýnech*“. Plavba ale také neměla být zdržována a poškozována.

V roce 1777 (dne 31.5) zakázala Marie Terezie v Království českém stavění mlýnů a jezů na splavných řekách bez povolení zemského gubernia a vydala směrnice pro

²⁹⁵ ČÁKA, str. 50.

²⁹⁶ Ve znamení více či méně úspěšných pokusů o splavnění Vltavy a Labe budeme u vývoje českého vodního práva svědky až do roku 1914.

²⁹⁷ Od roku 1724 se zabýval úpravou povodí střední Vltavy rodák z Insbrucku, Jan Ferdinand Schor (1687-1767). Postupně byl pověřen vedením regulačních úprav Vltavy mezi Prahou a Kamýkem nad Vltavou.

²⁹⁸ Zabýval se také úpravou jezů. U dvou jezů navrhl místo stávajících propustí výstavbu plavebních komor (Županovice a Modřany u Prahy (modřanská propust byla pouze ze dřeva). Komory však byly poškozeny jdoucími ledy, a tak čeští stavové, kteří se obávali značných výdajů, donutili Schora upustit od další výstavby plavebních komor.

²⁹⁹ Patentem o vodním mýtu z 1. května 1772 zrušila všechny poplatky a dávky vybírané u mlýnů ležících na Labi a Vltavě, a to pod pokutou 100 dukátů. Jedna čtvrtina této pokuty náležela tomu, kdo takový případ udal. Výjimka ze zákazu poplatků platila pouze v případě nízkého stavu vody, kdy musela být vrata v propusti otevírána a zase zavírána. Tehdy se mělo dát mlynářským učňům 6 krejcarů. (BISINGER, Zdeněk a Jaroslav SCHNEIDER. Labe a Kolíňané: Od raných dob dějinných do poloviny 19.století. In: . Práce muzea v Kolíně. V. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, SOKA Kolín, 1989, str.101.)

³⁰⁰ KULÍŘOVÁ, záznam č. 1844 – „*České gubernium vyhlašuje patent Marie Terezie, jímž se v království Českém vydávají směrnice pro placení vodního mýta na Vltavě a Labi.*“

udržení splavnosti řek v zemi.³⁰¹ Tento předpis je také označován jako tzv. plavební³⁰² (navigační) patent³⁰³. Dne 1. srpna 1777 poskytla Marie Terezie za účelem pozvednutí lodní dopravy na hlavních tocích dědičných království a zemí výhody lodníkům, vlastním lodi stavěné podle rýnského vzoru z tvrdého dřeva a opatřené kotvou.³⁰⁴

V letech 1776 až 1777 provedli vojenští inženýři Jan Brequin de Demenge a baron Bernard úpravu řady jezů na Vltavě.³⁰⁵ Všechny jezy od Podskalí až ku Praze byly prolomeny. Příslušné předpisy stanovily pravidlo, že dno horní části vorové propusti musí být ve stejné úrovni jako dno řeky nad jezem.³⁰⁶

V rámci velkého rozmachu legislativy byly ve 2. polovině 18. století vytvářeny i předpisy upravující takové činnosti spočívající v užívání vod, jako například koupání³⁰⁷. Dělo se tak zejména v městských policejních řádech³⁰⁸.

Ačkoli dochází v 18. století k postupnému rozpadu cechovní soustavy v klasickém pojetí, vznikají různé voroplavební spolky, zejména na Vltavě³⁰⁹. Z formálního hlediska bývají ještě označovány jako cechy.

³⁰¹ KULÍŘOVÁ, Květa, ed. a SANDER, Rudolf, ed. *Patenty: Katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1956. 242, [1] s. Inventáře a katalogy; Sv. 2, záznam č. 1963.

³⁰² Do vydání navigačního patentu z roku 1777 se v případě plavby uplatňují různé drobnější předpisy, jako např. cechovní artikule. V roce 1749 potvrdil císař Ferdinand III. plavcům jejich artikule, které vydala rada Nového Města pražského dne 20. září 1645, jež citují cechovní privilegia Jana Lucemburského z roku 1325 a Ferdinanda II. z roku 1627.

³⁰³ Mezi následující předpisy týkající se voroplavby, patří zejména navigační patent z 31. 5. 1777, guberniální nařízení z 9. 5. 1829 č. 17415 a guberniální nařízení z 28. 3. 1835 č. 13/02. Dále pak také výnos dvorské kanceláře z 4. 1. 1782, obsahující povinnosti mlynářů a ostatních držitelů vodních staveb a strojů vůči provozovatelům voroplavby, spočívající zejména v jejich udržování v takovém stavu, aby nepřekážely voroplavbě.

³⁰⁴ KULÍŘOVÁ, Květa, ed. a SANDER, Rudolf, ed. *Patenty: Katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1956. 242, [1] s. Inventáře a katalogy; Sv. 2., záznam č. 1964.

³⁰⁵ Poslední klasická uzavíratelná propust na Vltavě byla ponechána na jezu v Podskalí pod Orlíkem.

³⁰⁶ ČÁKA, Jan. *Zmizelá Vltava*. Vyd. 3., V Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. 335 s. ISBN 80-7185-491-3, str. 16.

³⁰⁷ Pod pojmem koupání rozumíme užívání vody k omývání a osvěžování lidského těla (Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v.v.i.), a to zejména v potocích, jezerech, rybnících, řekách a přehradách. Může se ale také jednat o „koupání“ zvířat, např. tzv. plavení koní nebo o tzv. lázeň.

³⁰⁸ V roce 1787 vydalo české gubernium guberniální nařízení č.64 ze dne 5.července, které zakazovalo noční (bez plavek) koupání („nackte baden“) ve Vltavě, potocích či jiných tekoucích vodách („...in der Moldau, in Bächen oder andern fliessenden Wässern...“). (ADAMOVIČ, Karolína a SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 362 s. Dokumenty. ISBN 978-80-7380-271-4, str. 147) Policejní řád pro město Prahu z roku 1787 v části třetí („za třetí v rozličném času“) v odst. 27 zakazoval dětem i dospělým lidem v létě noční koupání a koupání za soumraku v řekách, potocích, rybnících, mlýnských struhách. To samé platilo pro děti i o hře blízko vody. V případě porušení zákazu hrozila dospělým pokuta ve výši jednoho říšského tolaru. Dětem hrozilo napomenutí („pardusem“) a postih jejich zákonných zástupců („a jich rodičové aneb poručníci dle okolostojičnosti ostře trestání býti mají“).

Zaměříme se nyní na druhý ze způsobů výkonu rybářského práva, a sice rybníkářství. Kromě obecných ustanovení v Obnoveném zřízení zemském byla problematika rybníků upravována v 17. a v 18. století hlavně na úrovni jednotlivých panství v hospodářských řádech a instrukcích. Období po roce 1770 se vyznačuje vznikem speciálních právních předpisů s platností na celém území našeho státu.³¹⁰ Pokusme se tedy vymezit nejdůležitější zásady vztahující se k rybníkům.

Fridlandská instrukce z roku 1628 stanovila v povinnostech hejtmana činnosti vztahující se k rybníkům (odst. 24) – „*rybníky časně jak na podtěr, na vejtah, jako i na kapry nasazovati a loviti*“³¹¹.

V odst. 25 stanovila povinnost vést „*rejstra rybničná*“, tedy potřebnou hospodářskou a účetní evidenci.

Odst. 26 hovoří o povinnosti zajistit v zimě prosekávání ledu, „*aby ryby k zmoření nepřicházely*“. V případě, že by se ryby „*zdvihati chtěly*“, mají se krmit slady a hrachovinami.

Odst. 27 hovoří o odbytu ryb při lovení rybníků.

Odst. 28 obsahuje ustanovení o dohledu nad sádkami, při lovení rybníků. Odst. 30 hovoří o hospodaření s vodou – „*rybníky vodami časně naháněti a toho šetřiti, aby dobře držány byly, zvláště kteří k lovu kterého leta býti mají*“³¹². Fridlandská instrukce dále hovoří o sepisování zpráv o hospodaření, v tomto případě o rybničním hospodářství – „*správu sepsati o rybnících kaprových, co se do kterého plodu tříletého schází*“ – podobně se zvlášť sepisovala zpráva o vejtažních a podtěrných rybnících.

Instrukce se dále zmiňuje o lukách, zahradách a dobrých pastvištích, které se nacházejí pod rybníky. Ukládá povinnost o sv. Filipu nebo Jakubu, *čistit (cíditi)* v jejich blízkosti se nacházející *strouhy, vybírat z nich bahno a sekat rákos*. Pokud se hodně zanášejí, má se tak činit ještě o sv. Bartoloměji. V případě přívalových dešťů, nařizuje „*pomalů rybníky před kalnými vodami poodtahovati, aby ta zbyteční voda, budoucí*

³⁰⁹ Na počátku 18. století vznikl plavecký cech v Týně nad Vltavou. Do cechovní pokladny se skládaly poplatky z výtěžku za dopravovanou sůl (na lodích i vorech). Nacházíme zde krásný příklad formy sociálního zabezpečení – z pokladny se vyplácely podpory nemocným a chudým plavcům, ale také potřebným občanům Týna nad Vltavou. Po roce 1729 však tato pokladna zaniká. V roce 1795 byl založen další plavecký cech v Týně nad Vltavou, fakticky však již nešlo o cech, nýbrž o spolek.

³¹⁰ Tyto předpisy zůstaly v platnosti do poloviny 19. století, resp. do vzniku vodního zákona.

³¹¹ KALOUSEK, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXIII, Řády selské a instrukce hospodářské 1627-1698*. Praha: Domestikální fond království Českého, 1906. 600 s., str. 30.

³¹² Srovnej str. 30.

*přivalové kalní, ustoupiti mohli, tak aby se škoda podokalením trav na pastvách, lukách, zahradách a ohradách neudělala*³¹³.

Kromě těchto „obecných“ ustanovení obsahuje Frýdlantská instrukce ještě celý oddíl ustanovení (O rybnících), která obsahují pravidla rybničního hospodářství. Oddíl obsahuje celkem 19 ustanovení.

Ustanovení č. 1 hovoří o jednotlivých typech rybníků a dále výběru třecích rybníků (prvním druhem rybníků jsou třecí rybníky). Pro tření požaduje malé, suché a písčité rybníky. V případě, že by byl vybraný třecí rybník blátivý, má se 1 rok prosušit. Druhý typ rybníků jsou rybníky pro rozsazování ročního plodu, „*aby zdvouletnil*“. Z hlediska velikosti byl druhý typ rybníků zpravidla větší než třecí rybníky (kvůli „*obširnějšímu průchodu a lepšímu výtahu plodu*“). Třetí typ je určen pro „stříletnění“ plodu. Čtvrtý typ rybníků, které mají být co se týče rozlohy největší, je určen pro vysazení tříletého plodu a pro růst kaprů.

Ustanovení č. 2 hovoří o množství násady a o hlediscích, podle kterých se má množství násady určit (váha, velikost rybníka, kvalita půdy („*půdy dobrota*“)). Ustanovení dbá zejména na kvalitu půdy. Doporučuje také rybník nepřesazovat a dávat násady spíše méně.

Ustanovení č. 3 hovoří o výběru kaprů pro tření při výlovu rybníku.

Ustanovení č. 4 hovoří o počtu těchto kaprů a vzájemném poměru mlíčných a jikrnatých kaprů.

Ustanovení č. 5 a 6 hovoří o rozsazování plodů a nasazování rybníků.

Ustanovení č. 7 stanovuje, aby se kapři na tření nechávali v rybníku pouze jeden rok, aby nedocházelo k míchání ročního a dvouletého plodu.

Ustanovení č. 8 přikazuje nedávat do plodu štiky a okouny. Dále se struhy mají opatřit plotky, aby se štiky a okouni nerozšiřovali po vodě nebo proti vodě.

Velice zajímavé je ustanovení č. 9 – přikazuje dobře zabezpečit proti úniku vody rybníky, které nemají stálý přítok vody („*rybníky, které na jistých vodách nejsou*“), a to zejména tím, že se nechají na jaře zcela naplnit vodou a provede se dobré zahrazení trub („*aby nikde voda neucházela*“). Ustanovení pak také dovoluje za tím účelem zvýšit splavy.

³¹³ KALOUSEK, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXIII, Řády selské a instrukce hospodářské 1627-1698*. Praha: Domestikální fond království Českého, 1906. 600 s., str. 39.

Ustanovení č. 10 mělo zabránit vznikajícím škodám na hrázích způsobených vlnami „*při spouštění tarasů*“.

Podle ustanovení č. 11 se na okrajích třecích rybníků neměl pást dobytek, protože kapry ruší při tření („*kapry z jejich příčin dobytek vyhání*“).

Velmi důležité je ustanovení č. 12 hovořící o osobách, které mají vykonávat dohled nad rybníky, které jsou blízko sebe. Osoby vykonávající dohled mají dbát, aby nevznikla škoda při povodních³¹⁴ a aby nevznikla jiná podobná škoda. V zimě je jejich povinností prosekávat led na rybnících, a to na několika místech, v závislosti na velikosti rybníku. Dále mají obsekávat čepy a prlení, aby je led nepoškodil. Dále je pak povinností fišmistrů a holomků obcházet rybníky (zejména po přívalových deštích) a kontrolovat „*plotky*“ a „*prlení*“, zda nejsou poškozeny. Měli také udržovat rybníky plné vody, pouze v čas „*přívalův*“ mohli „*vody u splavu dopustit upouštět*“.³¹⁵

Ustanovení č. 13 stanoví, aby fišmejstři u rybníků, které nemají ve svém chobotu žádné rákosí, umístili neokleštěnou vrbu nebo břízu, aby na čem kapři měli zavěšovat své jikry.

Ustanovení č. 14 upravuje samotný výlov rybníku, resp. evidenci vylovených ryb. Výlovu má být přítomen ouředník a oficíři a 3 osoby přísežné. Kapři, štiky, větší karasi, okouni, bělice, líni a dlešce mají být počítáni na kopy. Ostatní „*drůbež*“, tj. drobné ryby, mají se počítat na džbery.

³¹⁴ Jako příklad škody způsobené povodněmi a vodou z protrženého rybníka uveďme případ, který se stal v roce 1587 v Kutné Hoře a zmiňuje se o něm Mikuláš Dačický z Heslova ve svých Pamětech: „*I když ten rybník tohoto r. 1587 dodělán byl a deštové byli nemalí, a jsa ten rybník vodou přeplněn a nadržán, strhl se v tu neděli po památce Bonifacia, protrhše tu novou hráz hlavní, velmi nákladně při něm udělanou, a jdouce voda silně valem, vzala s sebou a pobořila druhý rybník, pod ním ku potřebě také týmž horám udělaný, takže voda jedna druhou silně stíhající, velikou škodu učinila na mlejnicích, hutech horních, šmelcovních, zahradách, lukách, obilí, stavení etc., a některé domy v předměstí páchovském města Hory Kutny, též oboje lávky velké, přes tejj potok Pách udělané, s sebou vzala; a vystoupila až na dolejší město, zed' městskou při bráně Čáslavské probořivše, a tu na dolejší měste dříví pivovarní také pobrala a zanesla. Pán Buoh uchoval, že se to v noci nestalo, bylo by jistě nemálo lidí nenadále zahynulo. Nazejtří, když táž voda opadla, šli lidé na divadla; nebo na témž předměstí bylo po té vodě jako po shoření. Kateřina Smolička, pozůstalá vdova po Samuelovi Freisichselbstovi, chtěje (z ponuknutí a všetečnosti jiných dvou žen při ní) přes lávku nad proudem vody přeloženou přejíti na stranu druhou, upadly všechny tři do proudu té vody; těm dvěma spomoženo, tu pak mladici Smoličku (nebo nevelká a outlá byla) zachvátil proud toku s sebou a tak u Nových mlejnu jest utopena mrtva nalezena a vytažena. Těm škodám ouředníci horní jedni druhým vinu dávali, což od jiných předpovídáno bylo, ale nechťeli věřiti, až jse stalo.“*

³¹⁵ KALOUSEK, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXIII, Řády selské a instrukce hospodářské 1627-1698*. Praha: Domestikální fond království Českého, 1906. 600 s., str. 45.

Ustanovení č. 15 dovoluje vybírat z drůbeže některé kusy a umístit je k plodu, neboť mu neškodí a mohou se pak zpeněžit. Totéž platí o vzácnějších rybách, mřenech a hrouzcích.

Ustanovení č. 16 hovoří o pustých rybnících a jejich opravě.

Ustanovení č. 17 ukládá čistit struhy přivádějící vodu do rybníků („v zavřených a zarostlých struhách voda toliko se tratí“³¹⁶).

Ustanovení č. 18 popisuje nakládání s rybníky, ve kterých „ryby růsti nechtějí“. Takové rybníky potřebují sušení, je nutno v nich vykopat příkopy a takový rybník se pak může užít k vysetí obilí.

Poslední ustanovení, č. 19, zakotvuje povinnost dobře se starat o náčiní používané při výlovu rybníka.

Další soubor ustanovení „O rybnících“ obsahuje zmíněná instrukce v části XXVII.³¹⁷ Obsahuje 32 ustanovení, z nichž většina je konstruována obdobně jako v části XIV.³¹⁸ Uvedme proto některá ustanovení, která nejsou v části XIV. obsažena. Ustanovení č. 2 ukládá povinnost při nasazování kaprů do rybníka, aby se neotloukli, ukládat je na „vatku“³¹⁹. Ustanovení č. 21 uvádí zvláštní povinnosti ve vztahu k pstruhovým rybníkům a potokům v případě sucha. Zavádí také zvláštní dozor nad pstruhovými rybníky a potoky jako ochranu před krádežemi ryb. Ustanovení č. 32 ustanovuje povinnost sekat „porostliny“ na těch hrázích, kudy se jezdí, „aby se volně s vozy a koňmi jezdit mohlo“.

Fridlandská instrukce dále obsahuje rozsáhlý soubor ustanovení, č. XXXX, nazvaný „Instrukce rybníčnému písaři, jak se při povinnosti své chovati a nač pozor dáti má“. Soubor obsahuje celkem 28 ustanovení.

Část XXXXII. Fridlandské instrukce obsahuje formulace přísah, mezi nimi i přísahu fišmejstrů.³²⁰

³¹⁶ Srovnej str. 46.

³¹⁷ Srovnej str. 62.

³¹⁸ Srovnej str. 44.

³¹⁹ Vatka – nástroj ze dvou zkřížených tyčí, spojených čepem v 1/3 délky. Kratší konce slouží za rukojeť, na delších je natažena hustá síť. Vatku je možno roztahovat podobně jako nůžky. Sloužila k chytání drobných ryb, především hrouzků. Na našem území se vyskytuje pouze na Labi.

³²⁰ „My N., kteříž jsme v ten ouřad povoláni, přísaháme pánu Bohu všemohoucímu, matce boží, a urozenému pánu N., vrchnosti naší milé a dědičné, že chceme v též povinnosti fišmejsterské na nás vložené, na rybníky a všelijaké řeky a potoky při jedné každé vsi, kde by se vynacházelo co, pilný a bedlivý pozor dávat, jak zimního času prosekáváním prohlubní časným, tak také i letního, kdyby jaké povodně a přívaly přicházely, aby se žádná škoda na rybnících a rybách nestala; podobně v řekách a potocích ryb ani rakův žádnému chytati a lapati nedopouštěti chceme; a kdyby se tak co přitrefiti mělo a

Zřízení Meziříčské vesnické z roku 1630 zakotvilo v odst. 19 povinnosti týkající se rybníků. Zakotvilo povinnost prosekávat led na rybnících. V případě třesnutí mrazů měl se led prosekávat a prorážet ráno a hned znovu večer, zejména pokud se měl rybník lovit. Odst. 20 zakazuje bez svolení vrchnosti nebo příslušného úředníka lovit ryby žádným způsobem, v rybnících, ani ve „*struhách rybnických, ani v poltrubích*“³²¹. Při porušení tohoto zákazu hrozilo potrestání na hrdle (tedy trest smrti!) i statku. Pokud byl pachatel tohoto činu přistižen čeládkou nebo rychtářem, měl být zadržen a předveden k vrchnosti k potrestání.

Z ustanovení odst. 21, že (na tomto panství) vrchnost pronajímala jednotlivcům rybolov na řekách („*ze strany řek, které jsou lidem pod platy puštěny*“). Pokud měl rybář rybolov řádně pronajat, zaručovala mu vrchnost ochranu před ostatními, kteří by lapali ryby, raky do čeřenů, vrší³²², saků³²³, nebo tyto živočichy jinými nástroji lovili. Pokud by rybář (který má od vrchnosti pronajatý rybolov) někoho takového přistihl, má jej předvést k rychtáři nebo před starší; případně stačí, pokud před vrchností prokáže, že mu daná osoba („*pachatel*“) způsobila škodu. Rychtář má pak takovou osobu dodat na zámek, kde jí hrozilo vězení nebo tělesný trest.

V Artikulech soudních z arcibiskupského panství Červeno Řečického (z roku 1633) je obsažen v ustanovení č. 20 zákaz v rybnících, řekách a potocích JVKMti lovit ryby nebo raky, a to jakýmikoli nástroji, udicemi a *obmysly*. Na dodržování zákazu měli dohlížet hajní, vykonávat dohled měli v létě i v noci. Důvodem zavedení nočních kontrol byla skutečnost, že se lidé „v noci již s pochodněmi do řek naučili“. Při porušení tohoto zákazu hrozil „*ku příkladu jiným zlodějům*“ trest na hrdle (tedy opět trest smrti!).

potrefilo, buďto vyzdvižením ryb zimního času, a letního od povodní na rybnících státi mělo, neprodleně to vše v známost vrchnosti naší aneb od ní nám představenému přednésti. Vody žádné z rybníkův neupouštěti ani nedati [žádným?] vymyšleným fortelem, vykrádáním ryb a raků v potocích neb na udice lapáním, netrpěti a nedoupouštěti dáti [škodu?] dělati, buďto pro přízeň nebo nepřízeň aneb dary, které bychom bráti měli, ve všem věrnost zachovati chceme; k čemuž nám dopomáhej pán Bůh, matka boží a svaté evangelium. Amen.“

³²¹ KALOUSEK, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXIII, Řády selské a instrukce hospodářské 1627-1698*. Praha: Domestikální fond království Českého, 1906. 600 s., str. 114.

³²² Vrš základního typu – rybí past z vrbového proutí ve tvaru kužele. Zúžený konec je upraven tak, aby ryby nemohly z pasti uniknout.

³²³ Sak – základem říčních saků je vždy velký dřevěný oblouk, na kterém je upevněna síť (rybníkářské saky jsou odchylné).

Tractatus de iuribus regalibus z roku 1679 povoloval každému zřídit na svém pozemku rybníky a jiné nádrže, pokud to nebylo na újmu sousedním pozemkům.³²⁴ ..

Chceme-li shrnout nejdůležitější principy předpisů o rybnících, pak jsou to v případě hospodářských řádů a instrukcí pravidla o povolení k rybolovu, napouštění a vypouštění rybníků, o dohledu nad rybníky, zabraňování škodám a bezpečnosti provozu rybníků.

Vlastníkem většiny rybníků byly pozemkové vrchnosti, avšak objevují se i případy, kdy rybníky byly pronajímány poddaným.

Od roku 1740 do roku 1790, kdy v našich zemích vládla Marie Terezie a posléze její syn Josef II., je z hlediska státu a práva příznivě poznamenáno množstvím reform. V oblasti vodního práva a souvisejících oborů však nedochází k přelomovým změnám a vodní právo stále nemá svůj komplexní právní předpis. Do roku 1811 nedošlo k přijetí celého občanského zákoníku.

8. Vodní právo v českých zemích od roku 1811 do roku 1869

Období od roku 1811 do roku 1848 je obdobím, kdy ještě v našich zemích trvá absolutismus. Ačkoli bylo již v roce 1781 zrušeno nevolnictví, stále trvá poddanský vztah mezi poddanými a vrchností. Zároveň je to období, kdy v našich zemích jednak dochází k obrovskému rozvoji vědy, techniky a průmyslu a zároveň s tím také ke změnám státoprávní situace. Tento všeobecný společenský pokrok si vynucuje vznik nových, komplexních právních předpisů. Nejinak tomu bylo i v případě vodního práva.

Až do roku 1812 byly v našich zemích v platnosti zejména tyto předpisy upravující vodní právo – Obnovené zřízení zemské (z let 1628 a 1627), v příslušném znění včetně Deklaratorií a novel a Práva městská království českého z roku 1579, dále jednotlivé drobnější předpisy zmíněné v předchozích kapitolách a hospodářské řády a instrukce.

V roce 1811 dochází k přijetí nové kodifikace občanského práva, která nahradila v českých zemích Práva městská. Jednalo se o tzv. Všeobecný občanský zákoník³²⁵ (dále jen ABGB), který stanovil, že všechny splavné toky jsou veřejným majetkem určeným k užívání všemi státními příslušníky. Rozlišoval vody veřejné a soukromé.

³²⁴ ŠILAR, J. – BŮHM, A.: Vodní zákon a související předpisy. Praha, Státní zemědělské nakladatelství 1975, s. 26.

³²⁵ 946/1811 ř. z., Obecný zákoník občanský

Tento předpis tak zvolil princip veřejného užívání. Veletoky, řeky, přístavy a mořské břehy stejně jako silnice představovaly podle ABGB veřejný statek. Kromě tohoto systému existuje systém státního vlastnictví vod nebo systém vodního regálu. ABGB neobsahoval úpravu užívání vod nad rámec veřejného užívání. Tento nedostatek si vynutil později přijetí dalších vodoprávních předpisů, které se zabývaly i užíváním zvláštním.

V §287 byla zakotvena zásada, že všechny splavné toky jsou veřejným statkem³²⁶ určeným k obecnému (veřejnému) užívání.³²⁷

V §364 ABGB nalezneme ustanovení o vodních imisích³²⁸, které v podstatě vychází z Práv městských (článek K. XXVIII). Ustanovení je vyjádřením klasické zásady *neminem laedere*.

Ustanovení §340-343 stanovila zásady pro vymezení práv a povinností při budování a provozu vodních staveb (§340 – byl-li držitel nemovité věci nebo věcného práva ohrožen prováděním vodního díla), §407-412 se týkaly ostrovů³²⁹, řečišť a náplavů. Vznikl-li podle §407 (v řece) ostrov, byli vlastníci pobřežních pozemků oprávněni si daný ostrov na polovinu přivlastnit, a to podle délky svých pozemků. Vznikl-li ostrov v řece blíže k jednomu břehu, měl na něj nárok pouze vlastník bližšího pobřežního pozemku. Jednalo-li se ostrov ve splavné řece, připadl státu. Podle §408 vyschla-li v řece voda nebo zaplavila-li pozemky, zůstala původní vlastnická práva nedotčena. Paragraf 409 se týkal řeky opustivší původní koryto. Vlastník pozemku, na němž se utvořilo nové koryto, měl nárok na uspokojení se z pozemku původního koryta.

³²⁶ „*Ony, kterých se jim dovoluje jen upotřebiti, jako: silnice, veletoky, řeky, přístavy a břehy mořské, slují obecný čili veřejný statek.*“

³²⁷ Dle Peyrera je definice veřejného statku v §287 ABGB neúplná. Povaha vodního veřejného statku nespočívá pouze v možnosti všech užívat vody, ale také v tom, že stát užívání vod reguluje veřejnoprávním způsobem, vyměřuje ho a upravuje za pomoci předpisů správního práva (PEYRER, Karl. *Oesterreichisches Wasserrecht*. 1880, str. 28).

³²⁸ „*Vlastník pozemku může sousedovi zakázati, aby ho z jeho pozemku neobtěžoval odpadkovými vodami, kouřem, plyny, teplem, zápachem, hřmotem, otřesy a podobným, pokud to převyšuje míru podle místních poměrů obvyklou a podstatně ztěžuje užívání pozemku v místě obvyklé. Přímé přivádění bez zvláštního právního důvodu je za všech okolností nepřípustno.*“

³²⁹ V Kolíně se dříve nacházelo několik ostrovů – př. Zadní Nekojná, Brný, dále 3 ostrůvky o nynějšího kolínského nádraží. „*Ramena řeky mezi nimi byla zanášena pískem. V 16. století zbyl ze tří ostrůvků pouze jediný, tzv. ostrov Hrobský. Tento ostrov byl ještě v 17. a 18. století pokryt vysokým dubovým a olšovým lesem.*“ „*Labské rameno, které ostrov obtékalo, se zanášelo od konce 17. století pískem, až se proměnilo v bahniště, které bylo při rozšiřování nádraží zasypáno.*“ Ostrov se tak stal pobřežní loukou. Později se uvádí také ostrov Přední Nekojná (dnes se nazývá Horní) a Dolní ostrov (dnes se nazývá Kmochův ostrov). K tomu srovnej: BISINGER, Zdeněk a Jaroslav SCHNEIDER. *Labe a Kolíňané: Od raných dob dějinných do poloviny 19. století*. In: . *Práce muzea v Kolíně*. IV. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, SOKA Kolín, 1987, str. 173-174.

Nebylo-li podle §410 využito vlastníkem oprávnění dle §409, připadalo původní koryto vlastníkům sousedních pozemků. Podle §411 patřila země naplavená vodou na břeh vlastníkovi pobřežního pozemku. Pouze došlo-li k odplavení velkého kusu zeminy, mohl se o něj původní vlastník přihlásit. §413 se potom zabýval ochranou břehů a stanovil, že každý musí řádně opevnit svůj břeh, aby jej voda neprotrhla. Dále že stavbami pobřežními a stavbami vodními nesmí se měnit pravidelný tok řeky, že se jimi nesmí poškozovati plavba lodí, mlýny, rybaření a ostatní cizí práva a také zakotvil nutnost svolení politických úřadů pro založení vodní stavby.

Přijetím ABGB byl dovršen postupný zánik regálních práv, a sice v již zmíněném §287. Řeky se staly věcí obecnou (*res communis omnium*) a tak přestaly být vrchnostenským i státním regálem.

§477 ABGB vypočítává ve shodě s římským právem vodní služebnosti – ty byly řazeny mezi tzv. polní služebnosti. Jednalo se o právo čerpání vody, napájení dobytka, odvádění, přivádění vody a lovení ryb. §499 obsahoval pravidlo pro případ, že by bylo nutné zřídit příkopy a (průplavy) stoky pro odvádění výtoků. §854 řešil otázku tzv. soukromých potoků, kdy posuzoval soukromé potoky, které tekly mezi sousedními pozemky, jako domnělé společné vlastnictví vlastníků pozemků. Je nutné uvést, že občanskoprávní poměry k řekám se s obsahem královského regálu, do vydání ABGB, značně rozcházel a řeky ve skutečnosti patřily tomu, komu patřila půda kolem nich. „*Vlastnictví vod, řek a ostatních vodních toků a ploch i s právem na nich zřizovat mlýny se získávalo a postupovalo s vlastnictvím půdy.*“ I řeky Labe a Vltava se staly vlastnictvím místních vrchností.³³⁰

Právo vyvlastnění pro stavby vodní bylo upraveno dvorským dekretem z 23. října 1834.³³¹ Existence samotných vodoprávních ustanovení ABGB a také rozvoj právního obchodu a zvýšení významu vod ve všech oborech lidské činnosti si brzy vynutily vydání speciálních předpisů pro jednotlivé podobory vodního práva, neboť docházelo k případům nedostatečné ochrany veřejného obecného blaha a zároveň také docházelo k mnohým sporům týkajícím se zejména otázky vlastnictví a držby. Zejména byla pocíťována potřeba vydání ucelené kodifikace vodního práva, potřeba zvláštních procesních předpisů a také předpisů, které by mohly vyřešit vznikající kompetenční

³³⁰ ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě: stručný nástin*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, XI, 136 s. ISBN 80-7179-283-7.

³³¹ Sv..42, str. 239 sb. zák. pol.

spory mezi soudy a správními úřady. Nebylo také jasno o převážném charakteru plánované právní úpravy, tedy zda bude více veřejnoprávní nebo soukromoprávní úpravou.

ABGB se nezabývalo právní povahou nesplavných řek a potoků³³², tedy zda se mají považovat za veřejný statek nebo za soukromé vlastnictví.³³³ Nesplavné toky byly označeny za veřejný statek až mlýnským řádem z roku 1814 a ve stejném duchu se nesla i praxe správních orgánů. Tato praxe se nevěnovala právní povaze vod a užívací právo propůjčovala na všech vodách, komukoli, kdo o to požádal a pokud toto užívání nepoškozovalo ostatní uživatele.

Právní věda dlouhou dobu podřizovala vodní právo, nikoli však právní režim splavných řek, soukromoprávnímu režimu, tedy ustanovením ABGB. Oproti tomu praxe správních orgánů vycházela ze zásady, že je třeba přihlížet jak k poměrům soukromoprávním, tak také veřejnoprávním. Tento přístup byl v souladu s ustanovením ABGB – odstavec 8 uvozovacího patentu k ABGB totiž ponechal v platnosti „*nařízení vyhlášená o věcech politických, komorních,...*“ jimiž se soukromá práva omezují nebo vyměřují. K těmto nařízením pak náleží i právo vodní.³³⁴ Ustanovení ABGB platila po celý zbytek sledovaného období, tedy až do roku 1914³³⁵.

Pouhé 3 roky po vydání Všeobecného občanského zákoníku vydal František I. navazující právní předpis, který lze považovat za předchůdce pozdějšího vodního zákona. Byl jím tzv. Všeobecný mlýnský řád z roku 1814. Jednalo se o poslední z tzv. mlýnských řádů a vodoprávní předpis, který v sobě pojímal jak ustanovení vodoprávní, tak i mlynářského práva a živnostenského práva. Všeobecným mlýnským řádem a všeobecným občanským zákoníkem se vodoprávní vztahy řídily až do roku 1869.

Všeobecný mlýnský řád z roku 1814

Důvodem k vydání Všeobecného mlýnského řádu byl především rozvoj průmyslu a s ním spojená stále rostoucí potřeba úpravy zvláštního užívání vody. Význam tohoto mlýnského řádu spočívá především v odstranění privilegií vrchností ve

³³² Podobně tuto záležitost neupravovalo pruské a francouzské občanské právo. Ve Francii pak dospěl Nejvyšší soudní dvůr k závěru, že nesplavné řeky jsou veřejným statkem.

³³³ ČÍZEK, Karel, ed. *Právo vodní dle zákona ze dne 28. srpna 1870 pro království České: doplněno příslušnými zákony a nařízeními a objasněno z rozsudků nejvyšších stolic*. V Praze: Tisk a sklad Jindř. Mercy-ho, 1886. x, 643 s. Příruční vydání zákonů s doplňky a výklady; sv. 5, str. 16.

³³⁴ Srovnej str. 17

³³⁵ V Čechách platila až do roku 1950.

vztahu k vodám a umožnění každému žádat o povolení ke zřízení vodního díla na vodním toku. V řádu se uplatnila zásada slyšení stran před rozhodnutím o udělení vodního oprávnění. Právo udělovat povolení k nakládání s vodami náleželo pouze státu, nikoli vlastníkovu pozemků. Stát jej vykonával prostřednictvím svých orgánů. Vlastník pozemků vystupoval pouze jako strana v řízení před státním orgánem.³³⁶

Vydáním mlýnského řádu zrušila státní správa nucenost mletí (*tzv. Mühlzwang*). Státní správa si vyhradila schvalování vodních staveb, zařízení a vodních strojů, a to bez ohledu na to, zda šlo o splavnou řeku nebo nesplavnou.³³⁷

§1 stanovil, že „...nemá předsebrána býti žádná stavba mlýna, žádná změna koryta, vtoku neb odtoku, jezů, vrat, stavitelného stroje, žádné zvýšení neb snížení stavidla, pražce neb prkna, žádné odvádění vody z řeky neb potoka, žádné opevnění břehů neb hrazení, rovněž tak žádná změna mlýna na jiný stroj bez úředního povolení a aniž by slyšení byli ti, jichž prospěchů se věc týče...“³³⁸

§2 stanovil, že „...každý může žádati za povolení k zřízení nového stroje způsobem ustanoveným, že však úředové političtí povolení to jen tehdy dáti mohou, dosáhne-li se strojem lepšího posloužení obecnstvu a může-li se stroj takový zříditi, aniž by sousedé potoku neb řeky vydáni byli škodám, aniž by jim v dosavadním užívání vody překáženo bylo a aniž by tím překáželo se, neb seslabovalo se působení vodních strojů již zřízených.“

Zabýváme-li se řízením podle mlýnského řádu³³⁹, zjistíme, že užívání vody bylo povolováno vždy na základě dobrozdání technického úředníka. Tento úředník na základě subjektivního zkoumání stanovil podmínky a „způsob“ zamýšlené vodní stavby. Udělení souhlasu stavebníkovi³⁴⁰ tak plně záleželo na uvážení konkrétního úředníka a stavebník měl poměrně malou míru právní jistoty a oprávněného očekávání³⁴¹. Rozhodnutí tedy mohlo nabýt i diskriminační podoby.

³³⁶ O důležitosti Všeobecného mlynářského řádu svědčí i skutečnost, že jej ještě po zhruba 186 letech od jeho vzniku cituje sněmovní návrh poslanců Leopolda Zubka a dalších na vydání nového vodního zákona.

³³⁷ ČÍŽEK, Karel, ed. *Právo vodní dle zákona ze dne 28. srpna 1870 pro království České: doplněno příslušnými zákony a nařízeními a objasněno z rozsudků nejvyšších stolic*. V Praze: Tisk a sklad Jindř. Mercy-ho, 1886. x, 643 s. Příruční vydání zákonů s doplňky a výklady; sv. 5, str. 14.

³³⁸ Srovnej str. 14.

³³⁹ V roce 1869 se jím zabýval sněm království českého při přípravě českého zemského vodního zákona.

³⁴⁰ „Podnikateli stavby.“

³⁴¹ HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo: obecná část*. 8. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. xxxiv, 792 s. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7179-254-3, s.360.

Stávalo se, že vydané rozhodnutí, doručené stranám, tedy pravomocné, bylo na žádost některé strany znovu projednáváno a na základě dobrozdání téhož technického úředníka jednou nebo i podruhé se značnou mírou libovůle změněno.³⁴²

Od vydání mlýnského řádu v roce 1814 obsahovalo vodní právo také zásadu, že nedostatek koncese pro užívání vod nemůže být nahrazen vydržením let.³⁴³

Mlýnský řád také stanovil, že bez „*povolení úřadu nesmí předsevzato býti žádné zvýšení neb snížení stavidla, pražce neb prkna atd.*“³⁴⁴ Mlýnský řád ale neurčoval postup při zřizování vodních cejchů.³⁴⁵

Celý text mlýnského řádu byl mj. otištěn v knize o vodních mlýnech³⁴⁶.

Na Všeobecný mlýnský řád navázal o 16 let později další vodoprávní předpis, tentokrát se zbývající vodními stavbami. Tento tzv. Dvorský dekret o vodních stavbách³⁴⁷ patřil ke skupině předpisů zabývajících se právními vztahy k vodním stavbám, jejichž množství narůstalo. Dekret byl vydán v roce 1830 (10. listopadu) a v němčině je označován jako „Wasserbaunormale“. Tento dekret stanovil povinnost získání povolení od státu ke zřizování vodních staveb. Zároveň uváděl míru, do jaké stát na tyto stavby přispíval.

Náklady na vodní stavby zřizované pro státní účely nesl stát. Stavbami pro státní účely se rozuměly vodní stavby usnadňující plavbu vorů a lodí a stavby na ochranu břehů hraničních řek.³⁴⁸

Druhou skupinou vodních staveb jsou stavby, z kterých má prospěch jak stát, tak soukromník, tj. dochází zde k jejich konkurenci. V těchto případech stát uhradil zálohu na provedení celé stavby a v případě, že byl soukromníkovi vyměřen příspěvek ke společným nákladům, vznikal státu regresní nárok proti soukromníkovi.

³⁴² ČÍŽEK, Karel, ed. *Právo vodní dle zákona ze dne 28. srpna 1870 pro království České: doplněno příslušnými zákony a nařízeními a objasněno z rozsudků nejvyšších stolic.* V Praze: Tisk a sklad Jindř. Mercy-ho, 1886. x, 643 s. Příruční vydání zákonů s doplňky a výklady; sv. 5, str.20.

³⁴³ ČÍŽEK, str. 97.

³⁴⁴ ČÍŽEK, str. 121.

³⁴⁵ Zřizování cejchů pak upravil zejména vodní zákon z roku 1870 v §§23-25.

³⁴⁶ KLEMPERA, Josef. *Vodní mlýny v Čechách. VI., Královéhradecko, Pardubicko, Jaroměřsko, Chlumecko, Novobydžovsko, Hořicko, Litomyšlsko, Českořebovsko, Vysokomýtsko, Náchodsko, Dobrušsko, Lomnicko, Novopacko.* 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 251 s. ISBN 80-7277-146-9.

³⁴⁷ Je uváděn také jako Normál o vodních stavbách.

³⁴⁸ ČÍŽEK, Karel, ed. *Právo vodní dle zákona ze dne 28. srpna 1870 pro království České: doplněno příslušnými zákony a nařízeními a objasněno z rozsudků nejvyšších stolic.* V Praze: Tisk a sklad Jindř. Mercy-ho, 1886. x, 643 s. Příruční vydání zákonů s doplňky a výklady; sv. 5, str. 15“.

Dekret o vodních stavbách byl změněn dvorským dekretem ze dne 22. září 1831.³⁴⁹ Rovněž Dvorský dekret o vodních stavbách zůstal v platnosti do vydání vodního zákona.

V roce 1830 (29. dubna 1830) byl vydán českým guberniem Policejní řád pro vesnické rychtáře a konšely. Jeho první část obsahovala soubor ustanovení k „*zamezení všech nebezpečností a ourazů neb uškození životu neb jmění, vznikajících z neprozřetelnosti*“, jehož součástí byl i příkaz osadním a konšelům povolovat koupání v řekách jen „*na určitých místech a ne příliš hlubokých*“, a stejně tak bylo zakázáno klouzání na ledě mělkém, když „*jihne nebo taje*“.

V roce 1835 dolnorakouské stavy a zemědělská společnost ve Vídni na základě podnětu dvorské kanceláře začaly pracovat na nové zákonné úpravě užívání vod, k čemuž byla svolána příslušná komise, avšak práce nevedly k žádnému výsledku.³⁵⁰

Vodní stavby, tedy i jezy, byly upraveny primárně dekretem o vodních stavbách z 30. října 1830 (*das Wasserbaunormale*). Z hlediska pozdějších předpisů jmenujme guberniální nařízení č. 17415 ze dne 9. května 1829 a guberniální nařízení č. 13102 ze dne 28. března 1835 (toto nařízení mj. ponechalo v platnosti navigační patent z roku 1777) obsahovala také ustanovení týkající se výstavby jezů. Na splavných řekách bylo zakázáno bez povolení c.k. stavitelského úřadu budovat další nové jezy.³⁵¹ Povolení mohlo být žadateli uděleno jen tehdy, pokud stavba jezu nenarušovala plavbu a nebránila jí.

Nyní si popíšme okolnosti provozování voroplavy v 19. století.

V roce 1831 (8. září) prodloužil císař František I. privilegium na plavení dříví po řece Vltavě, propůjčené knížeti Josefu Schwarzenbergovi, a to na dalších 30 let, tj. do roku 1861.³⁵²

Z hlediska voroplavy tehdy předpisy rozlišovaly dva typy plavení dřeva, a to plavení dřeva v nsvázaném stavu a plavení dřeva ve svázaném stavu.

Plavení polenového dříví upravoval lesní zákon³⁵³ č.250/1852 ř.z. Plavení polenového dřeva, tj. dřeva v nsvázaném stavu, bylo prováděno od nepaměti (tzv.

³⁴⁹ Sběrka politických zákonů, svazek 59, str. 188.

³⁵⁰ ČÍŽEK, str. 17.

³⁵¹ ČÍŽEK, str. 455.

³⁵² KULÍŘOVÁ, Květa, ed. a SANDER, Rudolf, ed. *Patenty: Katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1956. 242, [1] s. Inventáře a katalogy; Sv. 2., záznam č. 2374.

plavení „štumpachem“). Toto plavení bylo možné jen za vyššího stavu vody. Dřevo doprovázeli kolem řeky hlídači dříví nebo plavci na lodi. Jejich úkolem bylo vyprošťování uvázlého dřeva a také jeho hlídání. Lesní zákon definoval „*polenní plavbu*“, ..., takto: „*plavení dříví, které v nespoutaných kmenech pouhým spádem řeky doplouvá na místo svého určení, kde je zachycováno a shromažďováno*“.

Hlídači dřeva museli často vstupovat na okolní zemědělské pozemky. Vznikla-li jejich majitelům škoda, nahrazovala se příslušným množstvím polen. Plavení polen však poškozovalo jezy a propusti a bylo také nebezpečné pro paroplavbu na dolní Vltavě. „*V roce 1865 bylo plavení dřeva v nespoutaném stavu s konečnou platností zakázáno.*“³⁵⁴

Lesní zákon upravoval výstavbu vodních smyků k dopravě dřeva (§25). Povolení k jeho výstavbě uděloval krajský úřad.

V §26 byl upraven samotný pojem plavení dřeva, a to oba způsoby. Plavením dřeva se rozumělo „*vožení dřev nespoutaných po vodě nebo k tak řečené plavbě, pak k plavení dřev svázaných nebo nespoutaných na pramenech čili pltech pomocí zvláštních staveb plavebních*“. K plavení dřeva bylo nutné zvláštní povolení, udělované krajským nebo zemským úřadem. Povolení se udělovalo nejvýše na 3 léta. Bylo-li plavení provozováno na území několika korunních zemí nebo bylo povolení požadováno na dobu delší než 3 roky, vydávalo jej ministerstvo vnitra³⁵⁵. O povolení k plavbě se podle §27 mohl ucházet každý.

Lesní zákon myslel také na tzv. výhradní užívání plavné vody³⁵⁶. Bylo-li někomu uděleno výhradní povolení k plavení dřeva, nemohlo být po dobu trvání povolení, uděleno nové povolení jinému bez souhlasu původního oprávněného.

V žádosti o nové povolení k plavbě (§ 28) bylo nutno uvést dobu zamýšlené plavby, místo počátku plavby, délku úseku, po kterém mělo být dřevo plaveno, dále druh plaveného dřeva a jeho množství.

³⁵³ Byl nahrazen zákonem č. 166/1960 Sb., o lesích a lesním hospodářství.

³⁵⁴ ČÁKA, Jan. Zmizelá Vltava. Vyd. 3., V Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. 335 s. ISBN 80-7185-491-3, str. 19

³⁵⁵ Ministerium záležitostí vnitřních

³⁵⁶ *Zákon o myslivosti a zákon lesní, ve spojení se zákony pro ochranu polí a zeměvzdělání a patentem o zbraních...: co příloha Zákon k ochraně majetku polního pro král. české, opatřen výklady a důvody; pak Zákon o úředním postavení zřízenců strážních pro ochranu některých odvětví zeměvzdělání ustanovených. 2. rozmnožené vyd. V Praze: Tiskem a nákladem Jindř. Mercy-ho, 1880. 128 s.*

Ustanovení §30 umožňovalo odepřít udělení povolení k plavbě také tehdy, bylo-li by plavení dřeva velmi nebezpečné, nebo pokud by bylo nutno přeložit některá již dříve existující důležitější veřejná zařízení a toto přeložení by bylo jen obtížně uskutečnitelné a přeložením se způsobila škoda.

Ucházelo-li se o plavení dřeva podle §31 více osob, které se nemohly o organizaci plavby shodnout, mělo se plavení rozdělit tak, aby každému uchazeči byl ustanoven zvláštní čas k plavení, nebo má mít přednost v plavbě ten, jehož zásoba dřev má větší cenu. V případě, že zásoby měly stejnou hodnotu, měl přednost ten, „kdo již dříve plavil“ nebo ten, „kdo zamýšlí po delší části řeky plavení užítí“.

Držitel výhradního práva k plavení byl povinen převzít ke splavení i dřevo ostatních uchazečů, a to za místní cenu, anebo je převzít za přiměřenou náhradu, pokud to není na překážku plavbě vlastního dřeva. V takovém případě měl přednost ten uchazeč, jehož dřevo bylo nejbližší „podnikateli plavby“.

Každý „podnikatel plavení“ byl podle §34 povinen opatrovati „stavbami ochrannými břehy, stavení a stroje vodní“, kterým by mohla být plavením způsobena škoda. „Podnikatel plavení“ měl také přispívat na úhradu škod, které by mohly být způsobeny povodněmi. Podnikatel byl povinen nahradit škodu způsobenou plavením. Škody, které byly způsobeny kromě plavení také jinou činností, měl hradit poměrně podnikatel a škůdce. Pokud nebylo možno určit míru zavinění, hradil každý polovinu.

Bylo-li třeba k zavedení plavby učinit některá opatření v oblasti vod užívaných k pohonu vodních strojů, mělo se postupovat tak, aby nebyly porušeny zvláštní zákony

Povolení k plavení nesmělo být vydáváno na dobu delší 30 let.

Podle §38 mělo být plavené dřevo, s výjimkou polen k pálení, označováno zvláštní známkou, která měla být oznámena „úřadu politickému“.

V §39 bylo zakotveno oprávnění dělníků osob, které měly povolení k plavení, vstupovat na cizí pozemky za účelem obstarávání plavby. Vlastníkům pozemků měla být nahrazena způsobená škoda.

Každé ukončení plavby mělo být oznámeno politickému úřadu (§ 40). Ten vyzval všechny, jimž byla plavením způsobena škoda, aby se do 14 dnů přihlásili. Byla-li vzniklá škoda oznámena úřadu po uplynutí této „lhůty“, nebyl povinen podnikatel plavby škodu nahrazovat.

Nedodržování plavebních předpisů bylo trestáno v závislosti na výši způsobené škody, a to vězením od jednoho dne do tří neděl nebo pokutou od jednoho sta až do pěti set zlatých, případně ztrátou povolení k plavení dřeva. Ve všech případech byla osoba odpovědná za přestupek povinna nahradit veškerou způsobenou škodu.

Při záležitostech plavení bylo možno přibrat nestranné znalce.

Podle § 43 byli povinni představitelé obcí a politické úřady poskytnout podnikatelům plavby pomoc při znovuzískání vodou zaneseného dřeva.

Otázka vyvlastnění pozemků za účelem plavby nebo pro plavební stavby byla upravena v nařízení č. 71 ř. z. ze dne 27. dubna 1859.

Sůl byla hlavním nákladem vorů a lodí až do roku 1829, kdy byl zrušen solní monopol. Kromě soli dopravovala se staviva, tuha, ryby, obilí a také kupecké zboží. V polovině 19. století proplulo Týnem nad Vltavou ročně až 1600 vorových pramenů. K tomuto počtu je nutné přidat také prameny z Otavy, Lužnice a střední Vltavy. Ročně tak doplulo do Prahy v této době až 3000 pramenů.

V osmdesátých letech 19. století byla vyměřena první vltavská kilometráž. Nultý kilometr nacházel se při ústí Malše do Vltavy v Českých Budějovicích a končila v Mělníku na soutoku Vltavy s Labem, kilometr 245,8. S vyměřením bylo také spojeno vyznačování v terénu.

Po vybudování železnice z Prahy do Českých Budějovic ustává doprava zboží na lodích a na lodích se od té doby dopravuje již jen kámen.

V roce 1854 byl vydán tzv. Vltavský řád plavební policie (č. 6/1854 z. z. č.). Tento předpis byl inspirován některými ustanoveními výše uvedených patentů a nařízení (§18). Dle §8 písm. a) Vltavského řádu plavební policie mohla plavba vorů probíhat tehdy, pokud výška vody přetékající přes jez („zadek jezu“), měřená při zavřených vratech a zavřeném mlýnském jalovém žlabu, činila nejméně 3 palce.³⁵⁷

Vltavský řád plavební policie stanovil, že pokud hladina řeky klesla natolik, že hřbet jezu ležel nejvýše 3cm nad vodou, měl se splav (jezová vrata) otevřít jen jednou za den (§8 písm. b)).³⁵⁸

³⁵⁷ ČÍŽEK, str. 447.

³⁵⁸ ADAMOVIČ, K.: *Nostalgická úvaha o vorařství : (K právní úpravě plavení dřeva)*. In: Vanduchová, M. - Hořák, J. (eds.): *Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám*, Praha 2011, s. 503-514, ISBN 978-80-7400-388-2, str. 7.

Řád také obsahoval rozpis časových úseků³⁵⁹, kdy měla být vrata jednotlivých jezů otevírána (vltavským vorům vyplouvajícím z Vyššího Brodu měla být vrata jezu otevřena v 5 hodin ráno).³⁶⁰

Propusti jezů nacházejících se pod Českými Budějovicemi nemusely být uzavírány vůbec (pro jejich otevírání nebyla stanovena žádná přesná doba), což bylo zdůvodněno dostatečným průtokem vody v řece. Pokud však již byly uzavírány, měly být pokaždé pro vor či loď otevřeny.³⁶¹

Pokud voda klesla natolik, že hřbet jezu se nacházel nejméně 1-4 palce dolnorakouské míry nad hladinou vody, bylo dovoleno otevírat propusti jen v pondělí a ve čtvrtek.

Úmyslné snížení hladiny vyvolané za účelem bránění voroplavbě, bylo přísně pokutováno.

Pokud voda klesla tak, jak bylo výše naznačeno, měli voraři a plavci za povinnost oznámit majiteli vodního stroje úmysl otevřít propust. Pouze pokud voda přetékala přes jez, tak jak bylo uvedeno v §8 písm. a), nemuseli plavci otevření propusti majiteli vodního stroje nijak oznamovat.

Otevírání propustí bylo úkolem vorařů a plavců. Naopak zavírání propustí bylo úkolem majitele mlýna (nebo jiného vodního stroje), nacházejícího se u jezu. Zavírání propustí museli provádět³⁶² bezplatně.³⁶³

Řád stanovil šířku propustí na Vltavě v úseku nad Prahou, dále na Otavě, Nežárce a Lužnici – „*splavy mají mít ve světlosti šířku 18 až 20 střeveců*“. Pražské propusti měly mít šířku 24 střeveců.³⁶⁴

³⁵⁹ §8 písm. e) stanovil 2 režimy pro otevírání propustí – letní a zimní.

³⁶⁰ ČÍŽEK, str. 447.

³⁶¹ ČÍŽEK, str. 448.

³⁶² Zajímavý případ se stal v Kolíně v roce 1850. Josef Provazník z Borohrádku si stěžoval Okresnímu úřadu v Kolíně, že prý po něm mlynář ze zámeckého mlýnu žádá kromě 6 krejcarů v případě nízkého stavu vody za otevření propusti ještě 1 zl. za každý pramen navíc. Takových stížností, které muselo gubernium či okresní hejmanství přešetřovat, bylo v té době mnoho; obchodníci s dřívím si stěžovali na mlynáře a příslušné vrchnosti, neboť ti v rozporu s příslušnými nařízeními vymáhali libovolné a značné dávky za otevření a zastavení vrat. Jako důvod pro vymáhání těchto dávek uváděli často mlynáři odškodnění za opotřebování a udržování vodních staveb. Mlynáři nechávali obchodníky 2-3 dny s jejich vory čekat na otevření propusti, přičemž voraři museli být placeni, jako by v jízdě pokračovali. Nezřídko také mlynáři, kteří tušili příjezd vorů, při středním stavu vody vytažením stavidel stáhli vodu, a pak předstírali, že je nízký stav vody. Následně tvrdili, že kvůli nadržení vody by museli zastavit mletí a vynucovali si od obchodníků s dřívím (nebo plavců (vorařů) samotných) značné obnosy. Naopak při velké vodě, kdy voda přetékala přes jez a kdy měla vrata zůstat otevřena, mlynáři vrata zavírali, aby následně mohli vymáhat poplatky za otevření propusti.

³⁶³ ČÍŽEK, str. 449.

Závazné pokyny pro uspořádání a provoz vorů byly dne 10. února 1854 stanoveny výnosem místodržitelství č. 1809 z. z. a v. v. č. 6, odd. II. Pokyny stanovily požadavek vybavení voru „*dokonalými a vhodnými potřebami, a to v dostatečném počtu...*“. Dále požadavek, aby vorový pramen byl veden oprávněným lodníkem. V pokynech byla také obsažena kritéria ke stanovení potřebného počtu plavců na voru (velikost voru³⁶⁵, druh dříví, výška vody). Na vor nesměl být naložen těžší náklad, než odpovídal dané plavební dráze a výšce vody.³⁶⁶

Rybolov byl až do roku 1848 (resp. 1850) regulován vrchnostmi. Až do roku 1848 byl říční rybolov, obzvláště ve městech, realizován již výše popsáním systémem pronájmů. Omezení původně se týkající lovu lososů byla po roce 1814 uvolňována.³⁶⁷

Od 20. let 19. století se pronájmy rybolovu zadávaly prostřednictvím veřejných dražeb.³⁶⁸ Podmínky nájmu z této obsahovaly kromě jména nájemce též vymezení pronajímané části řeky³⁶⁹, dobu trvání nájmu, výši nájemného a způsob placení. Dosud prameny stále hovoří o nájmu, nicméně v praxi šlo o pacht, o čemž svědčí následující zmínka o pachtýři – pachtýř byl podle podmínek oprávněn provozovat rybolov, ale nesměl na březích dobývat kořeny nebo pařezy a provozovat myslivost.³⁷⁰ V dalších částech se střídavě používá označení nájemce a pachtýř. Povinností nájemce bylo zásobovat rybami veřejnost³⁷¹. V případě, že by ulovil „*obzvláštní rybu*“³⁷², měl tuto skutečnost oznámit magistrátu, který měl přednostní právo na koupi těchto ryb. Město si dále ponechalo právo stavět „*lososarum*“ a chytání lososů. V případě, že se pachtýři stalo „*nešťestí*“, bylo od něj přesto nájemné požadováno. V podmínkách byl také zakázán jakýkoli způsob rybolovu, který by zaháněl ryby nebo „*ničil jejich plemeno*“. Pachtýř také nesměl chytat ryby do slupů, a to ani na jezu, ani u mlýnských kol.

³⁶⁴ ČÍŽEK, str. 442.

³⁶⁵ Délka pramene nesměla přesahovat 60 sáhů (106m).

³⁶⁶ ADAMOVIČ, K.: Nostalgická úvaha o vorařství : (K právní úpravě plavení dřeva). In: Vanduchová, M. - Hořák, J. (eds.): Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám, Praha 2011, s. 503-514, ISBN 978-80-7400-388-2.

³⁶⁷ V roce 1814 začal lososy chytat kolínský podskalský mlynář Vrba. Polovinu úlovku byl povinen odvádět obci a ze zbytku platit za kus. Oba mlynáři také začali stavět žebříčky na chytání lososů, což jim obec zakázala a začala provozovat rybolov ve vlastní režii. Noční hlídky uskutečňoval městský vodák, který se s panstvím dělil o výtěžek na polovinu.

³⁶⁸ Z. Bisinger též sestavil podrobný seznam nájemců jednotlivých úseků v letech 1783-1854.

³⁶⁹ Př. Labe.

³⁷⁰ V případě porušení by musel zaplatit pokutu 10 říšských tolarů.

³⁷¹ „publicum“

³⁷² Zde lososa nebo sumce.

Pachtýři měla být poskytnuta také veškerá ochrana proti zlodějům ryb. K právu rybolovu na Labi patřil také rybolov na labských jezerech.

Říční rybáři chytali ryby povětšinou do sítí. Někteří lidé však lovili na udice a již v této době se projevoval „zájmový“ charakter takové činnosti.³⁷³ Ve městech býval podmiňován povolením magistrátu též prodej ryb.³⁷⁴ Na Labi se samotnému rybolovu podřizovala také plavba a provozování plavidel – jezdit ve člunech a lodích na Labi mohli pouze rybáři – nájemci.

Ještě v první polovině 19. století docházelo ke sporům mezi rybáři, kteří prodávali své ulovené ryby a mezi ostatními prodavači. Je to krásný příklad střetu mezi moderní tržní svobodou a starými pozůstatky cechovních zvyklostí³⁷⁵. V roce 1848 bylo v podmínkách nájmu stanoveno, že nájemce může chytat všechny druhy ryb, v souladu s policejními předpisy, a prodávat je u domu nebo na trhu (především křesťanskému obyvatelstvu). Tyto podmínky však již neobsahovaly nic o lovu lososů³⁷⁶, sumců, ve vztahu k pronajímateli³⁷⁷.

³⁷³ Na to si stěžoval v roce 1816 Josef Hulík. Reakcí na tuto stížnost byla vyhláška kolínského magistrátu, která stanovila toto: „...uvádí se tímto ve známost, že se každému zapovídá do Labe udice házeti a ryby na ně chytati, jinak kdo by dopaden byl, jako ten, kdo se cizího majetku jmění dotýká, patřičně trestán bude...“ Zajímavá je výpověď tří provinilců, kteří byli zadrženi při lovu na udici. Hájili se tím, že chytají na udici v neděli z dlouhé chvíle, že nezpůsobují žádnou škodu, „poněvadž na udici se žádná velká ryba nechytí, nýbrž jen nějaké drobné, které takřkajíc za nic nestojí“. Provinilci byli odsouzeni každý ke třem hodinám vězení.

³⁷⁴ V roce 1826 vydal kolínský magistrát vyhlášku zakazující prodej ryb tomu, kdo pro to nemá příslušné oprávnění, a to pod sankcí propadnutí prodáváných ryb.

³⁷⁵ V roce 1835 byl vydán v Kolíně zákaz prodeje ryb několika jmenovaným měšťanům, kteří dováželi ryby o Vánocích na trh. Tito měšťané nebyli povoláním rybáři a proti zákazu podali protest. Hájili se tím, že se od starodávna koná před vánočními svátky prodej ryb jinými osobami než rybáři a že touto činností pomáhají chudému lidu. Naproti tomu rybáři uvedli, že si „nenechají fušovat do řemesla“ od spekulantů, a že prý chudí lidé na Štědrý den ryby nejedí, a že si raději udělají „z mouky vdolek nebo lívance a z hub polévku“; kdyby snad náhodou i chudí lidé si chtěli koupit na Štědrý den rybu, mohou jim rybáři prodat levnější bělice, které jsou výborné s omáčkou na kyselo. Rybáři také hojně argumentovali pro ně nepříznivou cenovou politikou (cenotvorbou), kterou měli prý spekulanti provádět. Dříve, když byli na trhu jeden či dva spekulanti, prý tato činnost nezpůsobovala rybářům takovou škodu, kdežto nyní jich je v celém městě 10 až 15. Magistrát ale nechal v platnosti vyhlášku z roku 1830 a nedal rybářům za pravdu.

³⁷⁶ K chytání lososů sloužily tzv. *lososnice*, lapače zřizované na jezích. Principem lososnice bylo zahrazení celé koruny jezu hustou řadou tyčí (tyčkový plot), a to včetně vorové propusti, která byla otevírána pouze při proplouvání vorového pramene nebo lodi. Losos využíval k překonání jezu hlavně tuto propust. Přes tyčkový plot se však nedostal, a tak se spouštěl „*bokem propusti*“. Zde se však chytil do tzv. *keseru*, čili speciálního koše nebo síťového vaku. Těsné uzavírání jezů způsobilo, že na horních úsecích (Vltavy) lososů postupně ubývalo.

³⁷⁷ V roce 1871 se začaly budovat na horní Vltavě a Otavě umělé lososí líhně. Po této akci opět došlo ke zvýšení stavu lososů, od začátku 20. století se však přestali lososi na Vltavě vyskytovat úplně. V roce 1883 byl pro naše země vydán první zákon o ochraně ryb, zůstal však pouze na papíře a publikován byl až v roce 1885. Jednalo se o zákon č. 58/1885 ř. z., o úpravě rybářství ve vodách vnitrozemských a o zákon č. 22/1885 čes. z. z. o některých opatřeních ke zvelebení rybářství ve vnitrozemských vodách, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících.

9. Vodní právo v českých zemích od roku 1869 do roku 1914

Průmyslová revoluce, rozvoj strojí a tovární výroby náročný na odběr vody a nakládání s vodami vyvolaly nutnost nové komplexní úpravy problematiky vodního práva. Proto byl vydán vodní zákon č. 93/1869 ř. z. Tento zákon představuje souhrnnou úpravu vodního práva v předlitavské části habsburské monarchie.

Potřeba celkové reformy vodního práva byla nastolena již na Zemědělském kongresu ve Vídni (1849). Na základě tohoto požadavku vznikla první osnova vodního zákona (tzv. Vodní řád)³⁷⁸, která sice nebyla schválena jako zákon, sloužila ale jako základ dalších úprav, zejména jako základ osnovy z roku 1862.

Cílem připravované úpravy měla být úprava zásad všeobecného používání vody a zásad soukromého vlastnictví k vodám. Autorem osnovy z roku 1862 byl sekční přednosta Karel, svobodný pán Weiss z Teufenbachu. Osnova byla posuzována zejména příslušnými zemskými úřady a poté ministeriální komisí³⁷⁹, která byla zřízena ministerstvem obchodu. Poté byla předložena ministrem orby hrabětem Potockim³⁸⁰ poslanecké sněmovně. Druhého čtení se dočkala dne 27. dubna 1869. Nejvíce spornou byla otázka vlastnictví k vodě. Došlo k uzavření kompromisu mezi vládou a parlamentními výbory. Spory byly také o právní povahu vodstva, o veřejných a soukromých vodách a jejich užívání, o povaze veřejného statku. Mnohé strany požadovaly, aby byla tekoucí voda veřejným statkem. Cílem právní úpravy mělo být také uvést do praxe koncept veřejnosti tekoucích vod. Ačkoli kompetentním orgánem v oboru zemědělství byly zemské sněmy, vodoprávní oblast měla dostat na starost říšská rada, i když si některé zemské sněmy činily nárok na vlastní vodní zákonodárství. Osnova vodního zákona byla nakonec přijata jako říšský zákon o právu vodním dne 13. května 1869, po císařově sankcionování byl nakonec zákon vyhlášen dne 30. května 1869 jako říšský zákon č. 93/1869 ř. z.. Podle vodního zákona (vodní zákon č. 93/1869 ř. z.)³⁸¹ patřilo do kompetence zemských sněmů vydat podrobnější zemské vodní

³⁷⁸ Předmětem silného odporu byla zásada obsažená v návrhu (později ve vodním zákoně), že tekoucí vody nemohou být předmětem „výhradního a výlučného“ vlastnického práva. Odpůrci návrhu se obávali ohrožení dosavadních „držebních“ práv.

³⁷⁹ Složení komise bylo v letech 1864-1865 následovné: „*předseda minist.rady Von Blumenfeld, referent minist.rada Weiss, minist. Rada svob.pán Staehlin, minist.radové svob.pan Benoni, dr. Pabst, rytíř Pasetti (technik), c.k. stavební rada rytíř Lasser, c.k. inspektor Wex, cí.s.rada dr.Neumann, místopředseda Vídeňské městské rady dr. Mayrhofer*“ (ČÍŽEK, str.22)

³⁸⁰ Alfred II. Józef Marian hrabě Potocki von Pilawa (1822-1889)

³⁸¹ §18, §25 a §27

zákony. Zákon byl připraven podle vládní osnovy z roku 1862. Neupravoval právní vztahy k podzemním vodám³⁸².

V roce 1869 (14. 10.) se vyjádřil sněm království českého k předloze zemského vodního zákona a konstatoval, že vodní zákon nelze považovat za předpis týkající se pouze zemědělství, ale jsou v něm obsaženy mnohé zásady soukromého práva a taková ustanovení, jejichž předmětem není pouze užívání vod v zemědělství, ale rovněž v obchodu, průmyslu, v záležitostech „*veřejné bezpečnosti*“, dále celého národního hospodářství, plavby, staveb „*ochranných či upravovacích*“ a že smyslem zákona je podrobení vody službě prospěchům státu a využití její síly³⁸³. Cílem úpravy spíše než právní povaha vody měla být otázka práva k užívání vody.³⁸⁴ Sněm také jednoznačně vyjádřil vůli pojmout ustanovení říšského vodního zákona do zákona zemského a zemský vodní zákon mu přizpůsobit. Při přípravě zákona byla také zdůrazněna jeho návaznost na principy starého českého práva. Poukazováno bylo zejména na ustanovení Obnoveného zřízení zemského (10. 5. 1627)³⁸⁵.

Dále bylo poukazováno na nešvary při řízení podle mlýnského řádu z roku 1814³⁸⁶. Navrhovaná právní úprava měla v budoucnu zabránit podobným komplikacím a dát úřednímu řízení pevná pravidla, závazná pro stavebníka i dané úředníky. Návrh zákona měl také stanovit rovné podmínky pro zemědělství i průmysl. Při přípravě bylo hojně přihlíženo k zahraničním vodoprávním úpravám, zejména k bavorské úpravě. Bylo ale také nutné přizpůsobit se domácím potřebám.

Za výrazné plus nové úpravy bylo považováno zakotvení možnosti nuceného vyvlastnění vod a dále možnost nuceného zřízení služebností v případě veřejného zájmu³⁸⁷ (př. pro zavlažování). Zároveň se prosadilo dělení vod na veřejné a soukromé. Obecné užívání vod³⁸⁸ se mělo stát nadále již běžným standardem, základním právem každého člověka, zabezpečujícím základní podmínky pro přežití.

Pro Čechy byl vydán zemský vodní zákon č.71/1870, pro Moravu č.65/1870 a pro Slezsko č. 51/1870 z. z. Český zemský vodní zákon dovoľoval obecné užívání všech

³⁸² Ty byly prohlášeny za „*res nullius*“ (tedy věc nenáležící nikomu). Mohl je okupovat každý, kdo k tomu měl (zákonou) možnost, především vlastník pozemku.

³⁸³ Oživující nebo zúrodňující.

³⁸⁴ ČÍŽEK, str. 19.

³⁸⁵ Jednalo se o články Z. XL. a Z. XLVI. „O řekách“

³⁸⁶ Jak byly popsány výše v pasáži o všeobecném mlýnském řádu.

³⁸⁷ „*Ve prospěch důležitých podniků národohospodářských.*“

³⁸⁸ Rozumělo se jím užívání vod ke koupání, praní, mytí, napájení a čerpání.

veřejných vod a částečně i soukromých vod. Naproti tomu moravský a slezský zemský vodní zákon obecné užívání soukromých vod nepřipouštěly.

Ke zvláštnímu užívání veřejných vod bylo třeba povolení státního orgánu (př. k budování vodních děl ovlivňujících povahu toku, průtok, výšku hladiny nebo vodních děl ohrožujících břehy. Rozhodování sporů příslušelo státním orgánům.

Na soukromých vodách³⁸⁹ byl vlastník oprávněn s nimi volně nakládat bez povolení státních orgánů. Nakládáním se soukromými vodami nesměl vlastník ohrožovat cizí práva a ovlivňovat veřejné vody. Rozhodování sporů ze soukromých vod příslušelo soudům.

Z dalších zemských zákonů pro úplnost uveďme zemský vodní zákon pro Bukovinu, dále Dalmácii, Halič, Gorici a Gradišku, pro Istrii, Korutany, Krajinu, Horní Rakousy, Dolní Rakousy, Solnohradsko, Štýrsko, Tyroly, Terst a Vorarlberg. Všechny tyto zemské vodní zákony rozlišovaly dva druhy vod. Veřejné vody a soukromé vody. Veřejným vodním tokem byl vodní tok, řeka, užívaná pro plavbu lodí a vorů. Místo, od kterého byla na řece tato plavba provozována, bylo místem začátku toku ve veřejném vlastnictví. Na tuto skutečnost neměl žádný vliv sezónní charakter provozované plavby na jednotlivých úsecích toku. Vodní tok byl považován za veřejný statek, a to i s vedlejšími rameny, bez ohledu na to, zda to byla ramena přirozeného původu nebo uměle vybudovaná. Veřejnými vodami byly dále ostatní řeky, potoky, jezera a jiné tekoucí a stojaté vody, pokud již někomu na základě určitého právního titulu nepatřily. Skutečnost, že daný vodní útvar není veřejnou vodou, musela být vlastníkem prokazována.

Vodní zákon z roku 1869 obsahuje 29 paragrafů a je členěn do 8 oddílů. První oddíl pojednává o právní povaze vod, druhý oddíl obsahuje pravidla o používání veřejných vod (vody, plavení vorů, říční plavba), třetí oddíl popisuje používání a správu soukromých vod, čtvrtý oddíl pojednává o právu k rybolovu, pátý oddíl upravuje vodní společenstva, šestý oddíl pojednává o vodních stavbách³⁹⁰, sedmý oddíl hovoří o svěření tvorby prováděcích předpisů zemským sněmům, osmý oddíl upravuje intertemporální ustanovení.

³⁸⁹ Př. vody uzavřené v rybníku či studně.

³⁹⁰ „O povinnostech držitelů soukromých přispívati na stavby vodní, konané nákladem státním nebo zemským“

Členění říšského vodního zákona ze dne 30. května 1869³⁹¹, který se týkal ustanovení o právu vodním, vyhrazených říšskému zákonodárství:

Částka I.	<i>O právní vlastnosti vod</i>	§§ 1-6
Částka II.	<i>O užívání vod veřejných k plavení na vořích a loděch a ku převážení, a o právích a povinnostech držitelů břehů</i>	§§7-9
Částka III.	<i>O užívání a vedení vod soukromých</i>	§§10-18
Částka IV.	<i>O těch, kteří mají právo lovit ryby</i>	§19
Částka V.	<i>O společenstvech vodních pro ochranné a úpravné stavby a pro zřízení k vysušování a zvlažování pozemků</i>	§§ 20-25
Částka VI.	<i>O povinnosti držitelů soukromých, přispívati na stavby vodní, konané nákladem státním nebo zemským</i>	§§26
Částka VII.	<i>O příslušnosti sněmu, vydávati nařízení k vykonání tohoto zákona</i>	§27
Částka VIII.	<i>Kdy tento zákon nabude platnosti a kdo ho má ve skutek uvést</i>	§§28-29

Jak již bylo řečeno, pro Čechy byl vydán zemský vodní zákon č. 71/1870, pro Moravu č.65/1870 a pro Slezsko č. 51/1870 z. z.

Obecní zřízení uložilo obcím opatřit vodu, pokud se jednalo o obec nacházející se v lokalitě na vodu chudé.

C.K. Vlastenecká hospodářská společnost v Království českém³⁹² navrhovala, aby byla otázka vodoprávního řízení, dohledu a trestního řízení svěřena samosprávným orgánům. Nakonec však sněmovní komise rozhodla, že řízení budou mít na starosti orgány zeměpanské správy a politické úřady.³⁹³ Společnost se snažila podpořit svůj

³⁹¹ Ze dne 11. června 1869, č. XLI, č. 93.

³⁹² K této společnosti blíže viz ŠPATNÝ, FRANTIŠEK, Stručný dějepis c.k. vlastensko-hospodářské společnosti v Čechách, Praha, 1863. Jednalo se o profesní organizaci v oblasti zemědělské politiky a zemědělství. V archívním fondu NA ČR, Vlastenecko-hospodářská společnost 1769-1871, č. fondu 638, nalezneme materiály o vodním zákonu pocházející z let 1862-1870, III 126, I 91, I 82 a I 175.

³⁹³ ČÍZEK, str. 21.

návrh argumentem, že úředníci politických úřadů nemají „*dostatečného smyslu pro podobné věci národohospodářské*“. Protiargumentem byla údajná častá „*podjatost členů okresních zastupitelstev*“. Nevýhodou přenesení působnosti ve vodoprávních záležitostech na samosprávu by bylo také značné zvýšení nákladů pro zemské finance. Dále by také vzrostl počet potřebných technických úředníků.

Společnost se také obávala ohrožení dříve nabytých soukromých práv „*k užívání vody*“ a jiných podobných práv. Byla však ujištěna (bylo tak i výslovně stanoveno), že k tomuto ohrožení nedojde.³⁹⁴

Rozsah českého zemského vodního zákona je 104 paragrafů.

První část ČZVZ se zabývala otázkou právní vlastnosti (povahy) vod. ČZVZ v §1 odkazoval na použití pravidel „*obecného práva občanského*“³⁹⁵ a zvláště na paragrafy 2-7 vodního zákona. ČZVZ považuje řeky³⁹⁶, přístavy a mořské břehy za veřejný statek.³⁹⁷ Předmětem vlastnictví může být ovšem stojatá voda v pramenech, studních, kašnách a nádržkách. Mezi nádržky řadíme i rybníky. Nemůže to ale být moře jako celek a tekoucí voda jako celek.³⁹⁸ Skutečnost, že tekoucí voda je veřejným statkem, umožňuje využití vody k zabezpečení životních potřeb lidí a dále pro plavbu, živnosti, průmyslové podniky a zemědělství. Ačkoli teorie již v ČZVZ a ŘVZ rozdělila vody na veřejné a soukromé³⁹⁹, v praxi se toho nedbalo.⁴⁰⁰

§ 2 ČZVZ definoval samotný pojem splavných a veřejných vod⁴⁰¹. Řekou či veleřekou se rozuměl tok „*od toho místa, kde po něm začínají jezdit lodi nebo vory*“⁴⁰², *i s vedlejšími rameny*“ a byl považován za veřejný statek⁴⁰³. Přerušením či zánikem

³⁹⁴ Srovnej str. 22.

³⁹⁵ Jedná se zejména o ustanovení o věcných právech a o věcech. Z hlediska věcí jde o rozdělení vod na vody soukromé a vody veřejné. Dále o rozdělení věcí na věci ve vlastnictví státu a v soukromém vlastnictví.

³⁹⁶ Řeka se skládá z vodního toku a řečiště.

³⁹⁷ ČÍŽEK, str. 26

³⁹⁸ ČÍŽEK, str. 27

³⁹⁹ Vlastnictví k soukromým vodám v sobě zahrnuje vlastnictví k řečišti a práva k užitkům (lovení perel, vybírání písku, kamení a rákosí, atd.). Vlastnictví „*k řece*“ není vlastnictvím k jediné věci, nýbrž soubor všech práv k vodním užitkům. Výraz vlastnictví se proto spíše hodí ve spojení s pramenem, studnou, apod.

⁴⁰⁰ RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. V Praze: Tiskem a nákladem dra. Edvarda Gregra, 1871. xvi, 171 s., str. 30

⁴⁰¹ Ten, kdo tvrdil, že se nejedná o veřejnou řeku, nýbrž soukromou, byl povinen tuto skutečnost prokázat.

⁴⁰² Tj. místo, kde začíná splavný úsek řeky.

⁴⁰³ Každý mohl veřejné vody užívat, pokud neruší podobná práva ostatních uživatelů.

plavby na řekách nedochází k zániku řeky jako veřejného statku.⁴⁰⁴ Se splavností řeky souvisela *zásada svobodné plavby*. Za řeku se ovšem nepovažoval tok, který sloužil pouze k plavení dřeva v nesvázaném stavu.

Zřízení instituce vodních společenstev bylo velkým přínosem pro zemědělství. Vodní společenstva mohla být zřizována pro účely budování ochranných vodních staveb a pro účely meliorací. Smyslem fungování těchto společenstev bylo dosažení společného cíle, a sice zkvalitnění zemědělské výroby a zemědělských prací z hlediska vodoprávního. Tohoto cíle by jednotlivci, bez zapojení většího množství subjektů, dosahoval jen velmi obtížně.⁴⁰⁵

Od roku 1908 se uvažovalo o novelizaci vodních zákonů. Do vzniku nového československého státu však došlo pouze na dílčí úpravy, zejména v oblasti melioračních prací a v rybníčních záležitostech⁴⁰⁶

Nyní se naposledy zaměříme na stav mlynářství do roku 1914. Živnostenský řád byl roku 1883 novelizován (zákonem ze dne 15. března 1883, č. 39, ř. z.) a byla zavedena kategorie řemeslných živností s požadavkem na odbornou způsobilost. V této době tak dochází k zániku klasického mlynářského (mlýnského) práva jako samostatného odvětví a mlynářství je dále upravováno zejména na poli živnostenského práva. Mlynářství se stalo svobodnou živností.

Roku 1907 byla zavedena nucená společenstva, a to zákonem ze dne 5. února 1907, č. 26 ř. z. Starší literatura⁴⁰⁷ je srovnává s dřívějším cechovním přímusem⁴⁰⁸.

Nyní se budeme zabývat otázkou voroplavby po roce 1869. Přistávání vorů bylo upraveno policejním řádem a vyhláškou 6/1868 z. z. č. (pro Vltavu) a vyhláškou 83/1880 z. z. č. (pro Labe). Vory směly přistát pouze na vyhláškou stanovených místech nebo tam, kde to obvykle plavební správa trpěla. V případě nouze však bylo možno přistát na kterémkoli vhodném místě a vyložit zde také náklad z voru nebo cel vor. Pokud držitelé pozemku, který byl přistání povinen trpět, vznikla škoda, mohl žádat od

⁴⁰⁴ ČÍŽEK, str. 30.

⁴⁰⁵ ČÍŽEK, str. 21.

⁴⁰⁶ Zakládání, údržba, užívání a rušení rybníků.

⁴⁰⁷ MEJSNAR, Karel et al. Z dějin práva ve střední Evropě: seminář prof. Stiebra. V Praze: Ředitelé seminářů, 1924. 32 s. Práce ze seminářů právnické fakulty Karlovy university v Praze; seš. č. 1.

⁴⁰⁸ V roce 1923 byly zavedeny poměrné volby do „společenstevních organizací živnostenských“ (zákonem č.217/1923 a vládním nařízením č.233/1923). Zároveň byla rozšířena platnost živnostenského řádu i na území Slovenska a Podkarpatské Rusi.

vlastníka voru náhradu. Vory také mohly využívat služeb přístavu nebo překladišť – v tom případě se řídily podmínkami stanovenými v přístavních a pobřežních řádech.

Plavba vorů na horní Vltavě⁴⁰⁹, Nežárce, Lužnici a Blanici mohla být provozována jen za určitých vodních stavů⁴¹⁰. „*Za zcela nízkého stavu vody se směla plavba vorů provozovat pouze dvakrát týdně na základě stanoveného rozvrhu hodin.*“⁴¹¹

Vyhláška místodržitelství z 9. března 1888 stanovila, že lodě a parolodě se musí na širé vodě vorům vyhnout. Vory je ale také musely nechat předjet.

Podle vyhlášky místodržitelství pro Čechy ze dne 1. července 1890 č. 57340, č. 47 z. z. nesměly mít vory na Vltavě šířku větší než 5 metrů a délku větší než 150-190 metrů. V případě, že plulo několik vorů za sebou, musela vzdálenost mezi nimi po celou dobu plavby činit nejméně 380 metrů. Tato vyhláška dále stanovila náležitosti pro označování vorů. Podle vyhlášky musel být vor uprostřed své délky a ve výšce nejméně jeden a půl metru nad svrchní plochou opatřen dvěma bílými tabulkami, „*rovnoběžně s podélnou osou nad sebou upevněnými*“, případně „*dvěma vlajkami z plátna nebo jiné trvanlivé látky, stejným způsobem mezi dvěma tyčemi na způsob tabulky ztuha nataženými*“.⁴¹² Tato vyhláška byla pozměněna další vyhláškou, obsahující podrobnější úpravu – vyhláškou ze dne 13. listopadu 1898 č. 148.315, č. 76 z. z. Vyhláška obsahovala zákaz, že tabulky nebo vlajky nesmí být žádným způsobem zakryty a také náležitosti o nápisu na tabulce nebo vlajce. Tabulka nebo vlajky měly obsahovat jméno vlastníka a jeho osobní sídlo, dále minimální velikost nejmenších písmen 15cm a parametry základní čáry. Dále měly být na tabulce obsaženy údaje o vůdci voru.

Vyhláška okresní správy na Vinohradech ze 4. srpna 1892 se týkala Vyšehradské skály. Z důvodu její zvětralosti a z toho vyplývajícího možného ohrožení plavby bylo stanoveno, že „*žádný vor, žádná loď, žádný člun a žádná pramice blíže než 15m k jmenované skále plouti nesmí*“.⁴¹³

Většina vltavských cel byla zrušena do poloviny 19. století. Vltavské clo placené Na Výtoni se udrželo až do roku 1893. Při demolici starého Podskalí byl zároveň zrušen tamní dřevní trh a přesunut do přístavu na Smíchově, avšak již bez náhrady cla.

⁴⁰⁹ Mezi Vyším Brodem a Budějovicemi.

⁴¹⁰ Srovnej §8 Vltavského řádu plavební policie, ve znění vyhlášky č. 68/1893 z. z. č.

⁴¹¹ ADAMOVÁ, Karolína.: *Nostalgická úvaha o vorařství : (K právní úpravě plavení dřeva)*. In: Vanduchová, M. - Hořák, J. (eds.): *Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám*, Praha 2011, s. 503-514, ISBN 978-80-7400-388-2, str. 7

⁴¹² Srovnej str. 5

⁴¹³ Srovnej str. 6

Vyhláška místodržitelství pro Čechy z 11. února 1906 č. 301.1369 umožnila uvádět „všeobecně známá jména a firmy vorových vlastníků“ zkratkami (na základě úředního schválení).

Nařízení místodržitele pro Království České z 21. června 1907 č. 177,091, č. 52 z. z. dovolila legální plavbu vorů i v noci (od půl hodiny po západu slunce do půl hodiny před východem slunce). Plavba však byla přísně zakázána za nepříznivé viditelnosti („za noci temné“, pokud řidič voru nevidí dobře oba břehy, na jez a jezovou propust a dále na určitých místech při konkrétním stavu vody). Účelem povolení noční plavby bylo zajistit co největší plynulost dodávek dřeva.

Ve druhé polovině 19. století dochází ke vzniku zvláštních státních institucí, které působily na poli vodního práva. Zabývaly se zejména využíváním vody a bojem proti povodním, kterými bylo obyvatelstvo na našem území často ohrožováno. S tím bylo také spojeno studium přírodních jevů způsobujících tyto katastrofy. Tato činnost spočívala zejména v měření srážek a stavu vody na řekách. Za účelem systematických pozorování byla v roce 1875 v Čechách založena Zemská hydrografická⁴¹⁴ komise⁴¹⁵. Tato instituce byla členěna do dvou sekcí, a to ombrometrické a hydrografické. Ombrometrickou sekci řídil prof. Josef Studnička⁴¹⁶. Hydrografickou sekci řídil Andreas Rudolf Harlacher⁴¹⁷. Předsedou Komise se stal A. Theumer, přísedícím A.

⁴¹⁴ Zemská hydrografická komise vznikla usnesením zemského sněmu dne 13. 5. 1875. O jejím vzniku informoval zemský výbor pražské místodržitelství nótou ze dne 30. 6. 1875. První schůze komise se konala pravděpodobně ve druhé polovině měsíce července.

⁴¹⁵ CHUDOBOVÁ, H. a H. BAKOŠ. *Ústřední hydrografický úřad Vídeň: 1894-1918 - archivní pomůcka - inventář - číslo fondu 333, číslo pomůcky 544*. Praha: Národní archiv ČR, 1965.

⁴¹⁶ Josef Studnička

⁴¹⁷ Andreas Rudolf Harlacher (1842-1890). V Zemské hydrografické komisi působil také prof. Kořistka. Prof. Andreas Rudolf Harlacher (1842-1890) byl národnosti švýcarské. Narodil se dne 21. září 1842 v severním Švýcarsku, kantonu Zürich, v obci Schöfflisdorf. Pocházel z rodu Harlacherů, kteří v obci žili po staletí. V letech 1860-1863 studoval na curyšské Technice (ETH). Po absolvování studia pracoval jako drážní inženýr. Od roku 1866 působil na Technice jako asistent. Zabýval se zpočátku grafickými metodami ve statice. Již v roce 1867 se patrně zúčastnil hydrografického měření Rýna v Basileji. V roce 1868 obsadil profesorské místo na pražské Polytechnice na katedře stavitelství po prof. E. Winklerovi. Jednalo se o místo na německé části Polytechniky. V roce 1869 se v Praze zúčastnil prohlídky nové železné lávky přes Vltavu na Klárově, a to jako člen komise. V roce 1877 byl členem komise pro zásobování Prahy vodou. V těchto letech se již projevuje jeho působení v oblastech spojených s vodním právem. Od roku 1871 do roku 1875 se zabýval hydrologickou situací Krušných hor. Roku 1875 se rovněž podílel na řešení vodohospodářské situace v Karlových Varech (vybudování přehrady nebo převedení řeky Teplé tunelem do Ohře). Zpracoval posudek pro zásobování Teplic vodou, projekt přehrady nad Chomutovem, posudek pro zásobování vodou Mariánských Lázní a mnoho dalších. Harlacher se zabýval problematikou plavby a kanalizace řek. Jeho závěry jsou shrnuty v práci vydané jeho bývalým studentem a asistentem, Ing. Vilémem Plenknem (1848-1917) - *Plenkner, Vilém. Uplavnění řek methodou kanalizační a průběžná studia k regulaci řek vůbec se zvláštním zřetelem na*

Ahrens.⁴¹⁸ Ombrometrická sekce se zabývala pozorováním výše srážek. Sekce hydrografická se pak zabývala pozorováním stavu vody⁴¹⁹. Výsledky práce obou sekcí byly zveřejňovány ve dvou samostatných publikacích. V roce 1888 byla Zemská hydrografická komise zrušena.

Činnost zemské komise převzalo Technické oddělení Zemědělské rady pro království České (TZK), které vzniklo již roku 1884. Vedoucím hydrografické sekce se stal Ing. Jindřich Richter, zástupce Harlacherův. Nastalé změně v organizaci původní Komise se velmi bránil prof. Studnička.⁴²⁰ Územní působnost instituce byla omezena na české země. Výsledky studia⁴²¹ bylo nutno srovnávat v celorakouském měřítku. Z tohoto důvodu bylo nutno vybudovat ústav, který by lépe odpovídal tehdejšímu stavu výzkumných prací a potřebám hydrografické služby v Rakousku. Kolem roku 1890 byl předsedou TZK A. Němec.

V roce 1893 byl vytvořen ministerstvem vnitra Ústřední hydrografický úřad se sídlem ve Vídni⁴²², jehož činnost byla zahájena hned v následujícím roce. Náplní činnosti této nově zřízené instituce byla organizace a provádění státní hydrografické služby, zjišťování údajů, měření v oboru meteorologie a zaznamenávání klimatických

řeky české. V Praze: V. Plenkner, 1887. viii, 530 s., [15] l. obr. příl., str. 475-478. V letech 1871 až 1872 uskutečnil Harlacher hydrometrická měření v Hřensku, jejichž výsledkem bylo vyčíslení množství odtékající vody z celého území českého Labe. Výsledky byly zveřejněny v řadě „Zur Hydrographie Böhmens.“ Povodně z let 1872 a 1874 vedly k založení Komise pro zalesňování. Harlacher byl zařazen do její vodní sekce. V roce 1875 se pak stal členem Hydrografické komise království Českého. Harlacher je autorem několika inovací hydrometrických přístrojů, za něž obdržel dvě zlaté medaile na Světové výstavě v Paříži v roce 1878 a ocenění na Elektrotechnické výstavě v Mnichově v roce 1882. V letech 1876-1883 prováděl hydrometrická měření na Labi v Děčíně a jinde na Labi. Usiloval o vznik předpovědní služby a o telegrafickou dostupnost aktuálních vodních stavů, což se mu podařilo jen zčásti. Zemřel v Luganu v roce 1890 na infarkt. Jeho nástupcem se stal J. Richter. Kromě publikací statistického charakteru vydával Harlacher hydrografické a hyetografické mapy, mj. i Hydrografickou mapu Čech. Harlacher je považován za zakladatele systematické hydrologie. Mezi lety 1876 a 1880 také zastával střídavě úřad rektora a děkana Polytechniky v Praze. (ELLEDER, Libor. Andreas Rudolf Harlacher - zakladatel systematické hydrologie v Čechách: Věnováno ing. Josefu Hladnému, CSc. k jeho 80. narozeninám. *Meteorologické zprávy: Meteorological Bulletin*. Praha, 2012, **65**(1), 1-12)

⁴¹⁸ ELLEDER, Libor. Andreas Rudolf Harlacher - zakladatel systematické hydrologie v Čechách:

Věnováno ing. Josefu Hladnému, CSc. k jeho 80. narozeninám. *Meteorologické zprávy: Meteorological Bulletin*. Praha, 2012, **65**(1), 1-12, str.4.

⁴¹⁹ V roce 1875 měla komise 13 vodočtů na našem území, 4 mimo hranice Čech a 74 srážkoměrů. Komise měla stanovit zejména množství vody odtékající z našeho území, dále poměr odtokových množství a množství srážek, kapacitu povodí Labe a otázku úbytku vody v řekách.

⁴²⁰ ELLEDER, Libor. Andreas Rudolf Harlacher - zakladatel systematické hydrologie v Čechách:

Věnováno ing. Josefu Hladnému, CSc. k jeho 80. narozeninám. *Meteorologické zprávy: Meteorological Bulletin*. Praha, 2012, **65**(1), 1-12, str.10.

⁴²¹ Jednalo se o obory hydrotechniky, hydrografie, ombrometrie a příbuzné obory.

⁴²² CHUDOBOVÁ, H. a H. BAKOŠ. *Ústřední hydrografický úřad Vídeň: 1894-1918 - archivní pomůcka - inventář - číslo fondu 333, číslo pomůcky 544*. Praha: Národní archiv ČR, 1965.

údajů. Náplň činnosti byla vyjádřena ve zvláštním organizačním statutu⁴²³. Ústřední hydrografický úřad ve Vídni se soustředil především na dohled nad ombrometrickými a limnigrafickými stanicemi, které byly v Čechách vybudovány již v roce 1873. Úřad mohl tyto stanice zřizovat, dále pečoval o jejich vybavení potřebnými měřicími přístroji, o personální obsazování a o finanční zabezpečení strážců stanic. Úkolem stanic bylo zasílat týdenní, měsíční a roční souhrnná hlášení o stavu vody na řekách, profilech řek, teplotě vody, průchodu a síle ledu, předpovědi stavu vody, hlášení o povodních, průtržích mračen a jiných katastrofách.

Úřad také schvaloval projekty a udělovalo povolení ke stavbě vodních děl⁴²⁴, schvaloval návrhy regulačních prací na řekách, návrhy na stavbu obecních vodovodů, kanalizačních sítí a čistících stanic odpadních vod⁴²⁵.

Úřad také vydával odborné mapy, které sloužily jako podklady ke stavbám vodních děl. Úřad vydal katastr vodních sil pro Čechy. Vydával ročenky o stavu vody na řekách a o srážkách. Úkolem Úřadu bylo také vyřizovat organizační záležitosti a zpracovávat odborné dotazy hydrografických a meteorologických úřadů z celé monarchie.

Roku 1895 převzal Úřad úkoly technického oddělení Zemědělské rady pro království České. Od roku 1906 měl také Úřad pracovat na založení a vedení katastru vodních sil.

*„V roce 1896 byla Česká hydrografická komise začleněna do Zemského hydrografického oddělení, zřízeného jako samostatné oddělení Státní stavební služby při českém místodržitelství.“*⁴²⁶

Roku 1908 přešel Ústřední hydrografický úřad do kompetence Ministerstva veřejných prací, kde setrval až do roku 1918.

Další institucí, která vznikla po roce 1869, bylo tzv. Ředitelství pro stavbu vodních cest. Na počátku 20. století bylo přikročeno k realizaci plánů na zkvalitnění vodní dopravy na řekách. Zákonným podkladem pro tyto aktivity se stal tzv. vodocestný zákon vydaný dne 11. července 1901, č. 66 ř. z. Hlavním účelem tohoto zákona mělo

⁴²³ Na vypracování statutu se podílelo též Ministerstvo obchodu a financí a kultu a vyučování.

⁴²⁴ Přehrad, mostů, elektráren

⁴²⁵ CHUDOBOVÁ, H. a H. BAKOŠ. *Ústřední hydrografický úřad Vídeň: 1894-1918 - archivní pomůcka - inventář - číslo fondu 333, číslo pomůcky 544*. Praha: Národní archiv ČR, 1965.

⁴²⁶ http://www.vuv.cz/files/pdf/edicni_cinnost/publikace/vuv_historie.pdf

být vybudování průplavu Dunaj – Odra, Dunaj – Vltava⁴²⁷, splavnění Vltavy z Českých Budějovic do Prahy, spojení dunajsko-oderského průplavu s Labem a splavnění Labe v úseku Jaroměř – Mělník. Podle tohoto zákona mělo plány a práce řídit ministerstvo obchodu ve Vídni⁴²⁸.

Na základě nařízení ministerstva obchodu č.163/1901 ř. z. ze dne 11. října 1901 bylo zřízeno ve Vídni Ředitelství pro stavbu vodních cest⁴²⁹. Současně s touto institucí byla zřízena také Poradní komise pro vodní cesty⁴³⁰. Po zřízení Ředitelství dohlíželo na jeho činnost Ministerstvo obchodu. Ředitelství bylo rozděleno do dvou odborů, technického a administrativního. Oba odbory se zabývaly přípravou a vedením stavebních prací⁴³¹.

Technický odbor Ředitelství zejména zpracovával projekty, zastupoval stát v komisích, podával dobrozdání o komisionálních operátech. Odbor administrativní prováděl především revize tras, politické pochůzky, vyvlastňovací řízení, připravoval rozhodnutí podle vodocestného zákona a také uzavíral smlouvy.

Činnost Ředitelství byla dále měněna v roce 1903⁴³². Ředitelství pro stavbu vodních cest bylo nadřízeným orgánem všech plavebních orgánů a spadalo pod něj i české ředitelství, tzv. pražská expozitura, vedená po léta nymburským rodákem Ing. Emilem Zimmerlem (1863-1950)⁴³³.

Expozitura vídeňského Ředitelství v Praze⁴³⁴ vznikla v květnu 1903. O čtyři roky později, v roce 1907 vznikla další expozitura v Přerově. Úkolem pražské expozitury bylo plnit příslušné úkoly na našem území, vymezené vídeňskému Ředitelství⁴³⁵, uvedené výše. Úkolem přerovské expozitury bylo regulovat a kanalizovat

⁴²⁷ U Českých Budějovic.

⁴²⁸ CHAROUS, J. a V. SAMOHÝL. *Vídeňské ředitelství pro stavbu vodních cest: Národní archiv ČR, inventář, číslo fondu: 329*. První. Praha: Národní archiv ČR, 1958.

⁴²⁹ Německy: k.k. Direktion für den Bau der Wasserstrassen

⁴³⁰ Německy: Wasserstrassenbeirath

⁴³¹ CHAROUS, J. a V. SAMOHÝL. *Vídeňské ředitelství pro stavbu vodních cest: Národní archiv ČR, inventář, číslo fondu: 329*. První. Praha: Národní archiv ČR, 1958.

⁴³² Na základě nařízení ministerstva obchodu z 23. dubna 1903 č. 90 ř. z. o přípravách projektů a o vyvlastňovacím řízení

⁴³³ CHAROUS, J. a V. SAMOHÝL. *Vídeňské ředitelství pro stavbu vodních cest: Národní archiv ČR, inventář, číslo fondu: 329*. První. Praha: Národní archiv ČR, 1958.

⁴³⁴ Byla předchůdcem pozdějšího Ředitelství pro stavbu vodních cest v Praze. Krakovská expozitura byla zřízena v roce 1905.

⁴³⁵ Výčet těchto úkolů byl obsažen v §3 vodocestného zákona.

oblast řeky Moravy (od Lanžhotu k Bečvě, s napojením na Odru; k Olomouci; dále provést spojení s Labem u Pardubic).⁴³⁶

Souběžně s Ředitelstvím a jeho expoziturami zabývala se stejnými úkoly Komise pro kanalizování Vltavy a Labe, zřízená místodržitelským nařízením č. 77 z. z.z 5. 11. 1896⁴³⁷. Úkolem komise bylo shromažďovat informativní zprávy o splavnění řek a také o potřebné technice. Kromě splavnosti řek pro paroplavbu se Komise zabývala také využitím vodní síly v hydroelektrárnách budovaných u jezů a zdymadel. V rámci činnosti této instituce se pak kladl důraz na spojení našich přístavů s přístavem v Hamburku⁴³⁸. Komise spolupracovala s mnoha tehdejšími stavebními firmami a strojírenskými závody (ČKD, Škoda, stavební firma Lanna, elektropodnik Křižík, aj.).

Komise byla kolektivním rozhodčím orgánem a zároveň výkonnou kancelář se stálými zaměstnanci. Komise byla dvanáctičlenná⁴³⁹ a zasedala třikrát ročně⁴⁴⁰. Z její činnosti pocházejí tištěné protokoly. Kancelář Komise pak zajišťovala rozpočtové práce, jednala se soudy ve věcech výkupu stavebních pozemků, projednávala veškeré vodoprávní záležitosti a podílela se na průběhu veřejných ofertních soutěží. Je důležité zmínit, že přejímala hotové vodní stavby, pronajímala hydroelektrárenské provozy a prováděla také správu pozemků a objektů⁴⁴¹.

V roce 1903 pak byla ještě zřízena Zemská komise pro úpravu řek v Čechách, která se zabývala úpravami menších vodních toků v povodí Labe a Vltavy a provádět dozor nad stavbami vodních děl.⁴⁴²

Obě tyto komise fungovaly i po roce 1914, kdy pro účely této práce již jejich osudy nesledujeme.

⁴³⁶ KREČ, J. *Ředitelství pro stavbu vodních cest v Praze: Národní archiv ČR, inventář, číslo fondu: 783*. První. Praha: Národní archiv ČR, 1974.

⁴³⁷ Tento dokument obsahoval mj. stanovy vymezující činnost komise, její územní působnost (Praha – Ústí nad Labem + postranní přítoky. K vyhlášce se vztahovaly ještě dvě další vyhlášky, č.83 a č.85/1896 z.z.

⁴³⁸ KREČ, J. *Komise pro kanalizování řek Vltavy a Labe: Národní archiv ČR, inventář, číslo fondu: 656*. První. Praha: Národní archiv ČR, 1977.

⁴³⁹ Jejimi členy byli zástupci vlády, Zemského výboru, dvora, místodržitelství, dále říšský a zemský poslanec, zástupci ministerstva vnitra a technického odboru ministerstva obchodu.

⁴⁴⁰ Komise pracovala až do roku 1931.

⁴⁴¹ KREČ, J. *Komise pro kanalizování řek Vltavy a Labe: Národní archiv ČR, inventář, číslo fondu: 656*. První. Praha: Národní archiv ČR, 1977.

⁴⁴² KREČ, J. *Ředitelství pro stavbu vodních cest v Praze: Národní archiv ČR, inventář, číslo fondu: 783*. První. Praha: Národní archiv ČR, 1974.

10. Závěr

V 9 výše uvedených kapitolách byl nastíněn vývoj vodního práva v českých zemích od nejstarších dob do roku 1914. Cílem této kapitoly bude shrnout obsah této práce a zmínit hlavní rysy vývoje českého vodního práva.

V úvodu této práce byly zmíněny základní historické mezníky, z nichž vycházel dosavadní stav výzkumu českého vodního práva. Zároveň jsem se zde pokusil zdůraznit význam vodního zákona z roku 1869 jako vyvrcholení celého vývoje českého vodního práva. Období po roce 1869 lze pak označit jako období moderního českého vodního práva. Zdůrazněn byl rovněž význam a aktuálnost výzkumu vodního práva.

Ve druhé kapitole byl vysvětlen pojem vodního práva, vodní právo bylo zařazeno do systému práva jako takového a byla rovněž provedena nezbytná klasifikace vod. Ve druhé části kapitoly bylo pojednáno o pramenech vodního práva. Důležité jsou také poznatky neprávnických věd a disciplin. Třetí část kapitoly se zabývala samotnou systematikou vodního práva. Tato systematika byla použita při výkladu vývoje vodního práva v českých zemích. Jak již bylo řečeno, byl však vždy kladen důraz na chronologii při řazení látky. Byl jsem veden snahou skloubit hledisko chronologické s hlediskem tematickým (mlynářství, rybářství, rybníkářství, plavba a voroplavba).

Ve třetí kapitole byly popsány principy římského vodního práva. Ačkoli se práce zabývá vývojem vodního práva v českých zemích, bylo nutno zařadit i výklad o římském právu, neboť většina dosavadních prací o vodním právu se k římskoprávní tradici a římskoprávnímu odkazu hlásí a rovněž základní principy současného vodního práva mají své kořeny v právu římském. Zařazením této kapitoly se i já kloním k názorům výše zmíněných prací. Pravidla římského vodního práva sice na počátku zkoumaného období již existovala, nelze však tvrdit, že byla v té podobě využívána na českém území. Proces jejich „přejímání“ byl až záležitostí pozdějších období.

Ve čtvrté kapitole bylo pojednáno o dosavadních zpracováních českého vodního práva. Nejstarší soustavná práce o českém vodním právu pochází z roku 1870. Jedná se o práci Karla Jičínského. Nejnovější zmíněná práce pak pochází z roku 2015. Nejvíce byla rozvedena systematika díla Karla Jičínského. Do této kapitoly byl také zařazen výklad o životě a díle Boleslava Trojana. Za nejvýznamnější práce o českém vodním

právu považujeme práce K. Jičínského, K. Čížka, Peyrera, A. Randy, J. Čelakovského a B. Procházky.

Pátá kapitola obsahuje výklad o vývoji vodního práva v českých zemích do roku 1434. Charakter vodního práva v nejstarším období byl popsán na některých příkladech diplomatického materiálu. V kapitole je podán výklad vývoje mlynářského práva do husitství, dále vývoje rybářství a rybníkářství do husitství a vodoprávní aspekty vzniku měst. V rámci této kapitoly byla zmíněna také souvislost vodního a horního práva, neboť horní právo se zabývá také problematikou podzemních (podpovrchových vod), které jsou rovněž důležitým prvkem vodního práva. K významnému rozvoji voroplavby dochází za vlády Lucemburků, konkrétně Karla IV. Období vlády Karla IV. je dobou, kdy se rozvíjí nejen voroplavba, ale vodní právo celkově. V této době se objevují také první předpisy upravující mlynářství. Dále vzniká instituce přísežných mlynářů. O své místo se hlásí i první hospodářské řády a instrukce, případně poddanské řády. Do kapitoly jsem zařadil rovněž výklad o zákoníku Karla IV. (Maiestas Carolina), a to i přesto, že nevstoupil v platnost. Je důležitým dokladem úrovně právního myšlení té doby a dokládá mj. i problémy, kterými se vodní právo zabývalo. Závěr kapitoly obsahuje výklad o lodní dopravě do husitství a výklad o právních knihách. V poznámkách pod čarou jsou obsaženy medailony o JUDr. Karlu Mejsnarovi a JUDr. Františku Piřhovi.

Šestá kapitola zahrnuje období mezi léty 1435 a 1620. Tehdejší stav mlynářského práva je demonstrován na příkladu mlynářských řádů. Dochází k dalšímu rozvoji instituce přísežných mlynářů. Ve stavovském období dochází k rozvoji mlynářství jako takového. V první polovině 16. století se rozvíjí poříčné právo. V roce 1500 vstupuje v platnost kodifikace zemského práva, tzv. Vladislavské zřízení zemské. Po výkladu o zemském právu následuje část o kodifikaci práva městského v souvislosti s vývojem vodního práva v českých zemích. V 16. století se objevují první významné pokusy ze strany státu o splavnění některých českých řek, zejména Vltavy. Další část se zabývá vývojem rybářského práva ve stavovském období a voroplavbou a plavbou do roku 1620.

Kapitola sedmá se věnuje absolutistickému období, od roku 1620. Samostatný výklad pojednává o vzniku Obnoveného zřízení zemského a o vodoprávních normách v něm obsažených. Další části se zabývají vývojem mlynářství za absolutismu,

rybářského práva, plavbou v 17. a 18. století a rybníkářstvím. Konec kapitoly je ohraničen rokem 1811.

Kapitola osmá se zabývá vývojem vodního práva v českých zemích od roku 1811 do roku 1869. V roce 1811 vzniká Všeobecný zákoník občanský (ABGB). O tři roky později dochází k vydání tzv. Všeobecného mlýnského řádu z roku 1814, který kromě toho, že je posledním z mlynářských řádů, je také přímým předchůdcem vodních zákonů. Na Všeobecný mlýnský řád navázal později také Dekret o vodních stavbách. V kapitole je dále pojednáno o vývoji voroplavby v 19. století. Důležitým právním předpisem, který upravoval voroplavbu, je lesní zákon z roku 1852. Další část se zabývá rybářským právem v 19. století.

Kapitola devátá obsahuje výklad o vývoji vodního práva v českých zemích od roku 1869 do roku 1914. Větší část výkladu se věnuje vzniku rakouského říšského vodního zákona a vzniku zemských vodních zákonů. V tomto období dochází také k zániku samostatného mlynářského práva. Období od roku 1869 dále je také zlatým věkem české voroplavby. V tomto období dochází k realizaci snah o splavňování českých řek pro nákladní dopravu, budování zdymadel, průplavů a dalších činností. V této oblasti dochází k růstu vlivu nejrůznějších státních institucí, kterými byla zejména Zemská hydrografická komise, dále Ředitelství pro stavbu vodních cest a Zemská komise pro úpravu řek v Čechách.

Hranice roku 1914 je umělá, byla zvolena zejména z důvodu následující 1. světové války, kterou lze považovat za první etapu počínajících státoprávních změn, které přešly až ke vzniku nového československého státu. Rok 1914 je tedy letopočtem orientačním, lépe by bylo za závěr této práce označit samotný rok 1869. Přesto však byly zmíněny některé kroky navazující na vydání českého vodního zákona, které uvedenou časovou hranici přesahují. Tento vodní zákon by si vzhledem ke své výjimečnosti a rozsahu zasloužil samostatnou práci zasazující tento předpis do kontextu výše podaného vývoje českého vodního práva a souvisejících oborů.

11. Literatura

ADAMOVIÁ, Karolina. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě: stručný nástin*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, XI, 136 s. ISBN 80-7179-283-7.

ADAMOVIÁ, Karolina.: *Nostalgická úvaha o vorařství : (K právní úpravě plavení dřeva)*. In: Vanduchová, M. - Hořák, J. (eds.): *Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám*, Praha 2011, s. 503-514, ISBN 978-80-7400-388-2, str. 7.

ADAMOVIÁ, Karolina a SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 362 s. Dokumenty. ISBN 978-80-7380-271-4.

BISINGER, Zdeněk a Jaroslav SCHNEIDER. *Labe a Kolíňané: Od raných dob dějinných do poloviny 19. století*. In: . *Práce muzea v Kolíně*. IV. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, SOKA Kolín, 1987, str. 173-174.

ČÁKA, Jan. *Zmizelá Vltava*. Vyd. 3., V Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. 335 s. ISBN 80-7185-491-3.

ČÍŽEK, Karel, ed. *Právo vodní dle zákona ze dne 28. srpna 1870 pro království České: doplněno příslušnými zákony a nařízeními a objasněno z rozsudků nejvyšších stolic*. V Praze: Tisk a sklad Jindř. Mercy-ho, 1886. x, 643 s. Příruční vydání zákonů s doplňky a výklady; sv. 5.

DAMOHOŘSKÝ, MILAN a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2010. xlvii, 629 s. Právní učebnice; 90. ISBN 978-80-7400-338-7.

DUDÍK, Beda. *Dějiny Moravy*. V Praze: Nákladem B. Tempského, 1871-1884. 9 sv.

EBEL, Martin. *Dějiny českého stavebního práva*. Vyd. 1. Praha: Arch, 2007, 255 s. ISBN 978-80-86905-21-1.

ELLEDER, Libor. *Andreas Rudolf Harlacher - zakladatel systematické hydrologie v Čechách: Věnováno ing. Josefu Hladnému, CSc. k jeho 80. narozeninám*. *Meteorologické zprávy: Meteorological Bulletin*. Praha, 2012, **65**(1), 1-12.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo: obecná část*. 8. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. xxxiv, 792 s. Právní učebnice. ISBN 978-80-7179-254-3.

- HUBERT, Miroslav. *Dějiny plavby v Čechách. Díl I., Plavba veslová, plachetní, samotíží a vlekem živou silou*. 1. vyd. Děčín: Okresní muzeum, 1996. 150 s., [4] s. barev. il. ISBN 80-238-0446-4.
- CHAROUS, J. a V. SAMOHÝL. *Vídeňské ředitelství pro stavbu vodních cest: Národní archiv ČR, inventář, číslo fondu: 329*. První. Praha: Národní archiv ČR, 1958
- CHUDOBOVÁ, H. a H. BAKOŠ. *Ústřední hydrografický úřad Vídeň: 1894-1918 - archivní pomůcka - inventář - číslo fondu 333, číslo pomůcky 544*. Praha: Národní archiv ČR, 1965.
- CHYTIL, Josef, ed. a BRANDL, Vincenc, ed. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Olomouci: A. Skarnitzl, 1836-1903. 19 sv.
- JANGL, Ladislav. *České horní právo a baňská historie: metodika báňsko-historického výzkumu*. 2., dopl. vyd. Praha: Národní technické muzeum, 2010. 241 s. Práce z dějin techniky a přírodních věd; sv. 21. ISBN 978-80-7037-200-5,
- JIČÍNSKÝ, Karel. *Vodní právo*. V Praze: Karel Jičínský, 1870. 302 s.
- JIREČEK, Hermenegild. Právník = The Lawyer = Le Juriste = Der Jurist = Jurist: teoretický časopis pro otázky státu a práva. *Codex juris bohemicci: Zpráva obecná podaná od vydavatele dra. H.Jirečka*. 1869. 1869, VIII(1): 262 an.
- KALOUSEK, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXIII, Řády selské a instrukce hospodářské 1627-1698*. Praha: Domestikální fond království Českého, 1906. 600 s.
- KANOVNÍK VYŠEHRADSKÝ, MNICH SÁZAVSKÝ a FIALA, Zdeněk. *Pokračovatelé Kosmovi*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. 251, [2] s. Členská knihovna nakl. Svoboda.
- KLAPÁČ, Jozef. *Historickoprávní náčrt vývinu vodného práva na území ČSFR*. Správní právo. 1990, č. 10, s. 84-103.
- KRČILOVÁ, Irena, MARTÍNEK, Zdeněk a MARTÍNKOVÁ, Lenka. *Práva a privilegia města Kamenice nad Lipou 1462-1798: edice*. Vyd. 1. Pelhřimov: Státní okresní archiv v Pelhřimově, 2004. 158 s., 8 s. obr. příl. ISBN 80-239-4671-4
- KREČ, J. *Ředitelství pro stavbu vodních cest v Praze: Národní archiv ČR, inventář, číslo fondu: 783*. První. Praha: Národní archiv ČR, 1974
- KREČ, J. *Komise pro kanalizování řek Vltavy a Labe: Národní archiv ČR, inventář, číslo fondu: 656*. První. Praha: Národní archiv ČR, 1977

- KREUZ, Petr, ed. a MARTINOVSKÝ, Ivan, ed. *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2007. 526 s. ISBN 978-80-86197-91-3
- KULÍŘOVÁ, Květa, ed. a SANDER, Rudolf, ed. *Patenty: Katalog sbírky patentů Státního ústředního archivu v Praze*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1956. 242, [1] s. Inventáře a katalogy; Sv. 2.
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přeprac. vyd., V nakl. Leges vyd. 1. Praha: Leges, 2010. 640 s. Student. ISBN 978-80-87212-39-4,
- MALÝ, Karel et al. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2013. 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3.
- MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1979. 262 s.
- MAŠEK, Richard, ed. a BLÁHOVÁ, Marie, ed. *Karel IV., státnické dílo*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2003. 312 s. ISBN 80-246-0771-9
- MEJSNAR, Karel et al. *Z dějin práva ve střední Evropě: seminář prof. Stiebra*. V Praze: Ředitelé seminářů, 1924. 32 s. Práce ze seminářů právnické fakulty Karlovy university v Praze; seš. č. 1.
- PAMĚTNÍ KNIHA: Labská Týnice: Původ a založení mlýna. Týnec nad Labem: Podskalský Mlýn, 1877.
- PEYRER VON HEIMSTÄTT, Carl: *Das österreichische Wasserrecht*. Wien 1880, 736 s.
- PLUSKAL MORAVIČANSKÝ, František Saleský. *Památky hradu, města a panství Brůmova na Moravě*. V Olomouci: Čtenářský spolek "Sušil", 1878. 108 s.
- PRAŽÁK, Georg: *Wasserrechtliche Kompetenzfragen*. Prag 1892, 119 s.
- PS PČR,. *Sněmovní tisk 55: NÁVRH poslanců Leopolda Zubka a dalších na vydání zákona ze dne..., kterým se mění a doplňuje zákon č. 138/1973 Sb., o vodách /vodní zákon/* [online]. [cit. 2015-05-22]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t0055_00.htm
- RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. V Praze: Tiskem a nákladem dra. Edvarda Gregra, 1871. xvi, 171 s.

- RANDA, Antonín. *Beiträge zum Österreichischen Wasserrechte*. 2. vermehrte Auflage. Prag: Franz Řivnáč, 1878. 67 s.
- RANDA, Anton: *Das österreichische Wasserrecht mit Bezug auf die ungarische und ausländische Wassergesetzgebungen*. Prag 1891 (třetí vydání). 210 s.
- SELSKÝ ARCHIV: *časopis pro obecné i kulturní dějiny selského stavu hlavně moravského i slezského*. Olomouc: Selská jednota, 1902-1923. ISSN 1804-3968
- SPÁČIL, Jiří, ed. *Všeobecný slovník právní*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 5 sv. Klasická právnícká díla. ISBN 978-80-7357-456-7
- ŠEBÁNEK, Jindřich, ed., FIALA, Zdeněk, ed. a HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, ed. *Česká diplomatika do r. 1848: určeno pro posl. filosof. fakult řádného, dálkového a externího studia*. 2., dopln. vyd. Praha: SPN, 1971. 381 s.
- ŠILAR, J. – BŮHM, A.: *Vodní zákon a související předpisy*. Praha, Státní zemědělské nakladatelství 1975, s.26.
- TREJTNAR, Karel a kol. *Střední Labe*. 1. vyd. Praha: SZN, 1978. 236 s.
- WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. vii, 976 s. Spisy musejní; č. 170.
- WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. V Praze: Nákladem Matice české, 1890-1892. 2 sv. (xvi, 795; 902 s.). Spisy musejní; č. 163. Novočeská bibliothéka; č. 29.
- ZEMSKÁ STATISTICKÁ KANCELÁŘ KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO: *Soustavný ukazatel k Zemskému zákoníku království Českého za léta 1848-1910*. Vyd. čes. V Praze: nákl. vlast., 1911. 8, 172 s.

12. Zkratky

ABGB	Všeobecný občanský zákoník z roku 1811
AČ	edice Archiv český (př. AČ 25, str. 113, tedy svazek č. 25, str. 113)
ČZVZ	Český zemský vodní zákon ze dne 25. října 1870, č.XXII, č.71
OZZ	Obnovené řízení zemské
PMKZK	Práva městská Království českého (Koldínův zákoník)
VHS	Vlastenecko-hospodářská společnost

VZ Říšský vodní zákon, ze dne 30. května 1869, č. 93, ř.z.

VZZ Vladislavské zřízení zemské

13. Přílohy

TABULKA I – Struktura říšského vodního zákona – srovnání s českým zemským vodním zákonem

§ č.	Zaměření	Znění dle předpisu	
		Říšský VZ	ČZVZ
<i>O právní vlastnosti vod</i>			
1	Subsidiární použití obecných pravidel občanského práva podle §§ 2-7 ABGB	Totožné	Totožné
2	Vody splavné, vody veřejné	Totožné	Totožné
3	Jiné vody veřejné	Totožné	Totožné
4	Vody soukromé, držitelé pozemku náležející	Totožné	Totožné
5	Potoky a jiné tekoucí vody	Totožné	Totožné
6	Prohlášení soukromých splavných vod za veřejný statek	Totožné	Totožné
<i>O užívání vod</i>			
7	O plavení na vorech a lodích. Převozy	Totožné	Totožné
8	Povinnosti držitelů břehů	Totožné	Totožné
9	při vodách veřejných	Totožné	Totožné
10	Omezení při užívání soukromých vod	Totožné	Totožné
11	Přirozený odtok vody	Totožné	Totožné
12	Práva vlastníků břehů při	Totožné	Totožné
13	soukromých tekoucích	Totožné	Totožné
14	vodách – svozování vody, společné vedení vody, „užívání polovice vody tekoucí“	Totožné	Totožné
15	Obecné užívání vod		Vlastní úprava
16	veřejných a vod soukromých		Vlastní úprava
17	Užívání vod veřejných i		Vlastní úprava
18	soukromých úředním povolením vázané: díla vodní, tok a výška vod.		Vlastní úprava
19	Obsah úředního povolení,		Vlastní úprava

20	podmínky, pomnutí jeho		Vlastní úprava
21	Zařizování a udržování vodních děl a strojů, aniž by se způsobovaly škody		
22	Kdy a na čí náklad musí se učiniti změna na díle vodním		
23	Stavidla, výška vody a cejchování		
24			
25			
26	Práva uživatelská k vodě, věcná a osobní		
27	Svádění vod veřejných k účelům soukromým		
28	Donucovací opatření při užívání vod soukromých, přikázání vody přebytečné a zřízení služebnosti	§ 15 ŘVZ	
29			
30	O právech majitelů hor	→ HOŘNÍ ZÁKON	Vlastní úprava
31	O právu k plavení dřev a k lovení ryb	→ LESNÍ ZÁKON AJ.	Vlastní úprava
32	Právo donucovací z důvodu většího prospěchu hospodářského		Vlastní úprava
33	O mostech a lávkách, o průjezdech a průchodech		Vlastní úprava
34	Práva spoluuživatelská vlastníka pozemku		
35	Opatření v příčině nebezpečnosti ohněm	→ Řád policie v příčině ohně	
36	Kdy má obec vodu opatřovati		
37	Práva donucovací při vodách soukromých k potřebě obcí, osad a samot; vyvlastnění vod a náhrady	§16 ŘVZ	
38		§17 ŘVZ	
39		§17 ŘVZ	
40	Právo donucovací oproti rybářství	§19 ŘVZ	
<i>O svozování vod a bránění se jim</i>			
41	Díla vodní v příčině vysušování půdy		Vlastní úprava
42	Potřeba úředního povolení k stavbám ochranným a unavovacím		Vlastní úprava
43	Ochranné stavby pobřežním		Vlastní úprava

44	Kdo vydržovati a čistiti má průplavy a umělé splavy		Vlastní úprava
45	Náklady na stavby		Vlastní úprava
46	ochranné a upravovací opatřují se...		Vlastní úprava
47	Kterak se opatří náklad ten při pozemcích bez pána		Vlastní úprava
48	Komu náleží půda unavovacími stavbami nabytá		Vlastní úprava
49	Právo donucovací a právo k vyvlastnění při stavbách ochranných a upravovacích		Vlastní úprava
50	Závazky a povinnosti majitelů pozemků pobřežních při stavbách vodních		Vlastní úprava
51	Povinné pomáhání okolních obcí, nastane-li nebezpečí protržením břehů		Vlastní úprava
52	Povinnosti držitelů spolumezujících pozemků k přispívání na státní a zemské stavby vodní		Vlastní úprava
<i>O společenstvech vodních</i>			
53	O zřizování společenstev vodních, o nuceném	§20 ŘVZ	
54	přístupování k nim, které většiny při nich třeba, kterak určuje se většina	§21 ŘVZ	
55			Vlastní úprava
56			Vlastní úprava
57	Organizace společenstev vodních, stanovy, kniha vodná, zřízení výboru, ustanovení starosty, o zkoušení voleb a o reklamacích, o stanovách	§22 ŘVZ	
58			Vlastní úprava
59			Vlastní úprava
60			Vlastní úprava
61			Vlastní úprava
62	Závazky ve svazku společenském se zakládající jsou břemena reálná, s držbou nemovitosti spojená	§ 23 ŘVZ	
63	Vlastníci pozemků mezujících mohou i později k společenstvu přístupovati		Vlastní úprava
64	Vystoupení ze společenstva, kdy a kterak		Vlastní úprava
65	O zrušení společenstva		Vlastní úprava
66	Náklad na podniknutí		

67	v příčině vysušování a zavlažování, kterak se rozvrhuje, náklad na stavby ochranné a upravovací		
68	Kterak přispívají obce neb osady		Vlastní úprava
69	Kterak se vymáhají příspěvky zadržlé		Vlastní úprava
<i>O přestupcích a trestech</i>			
70	Trestné skutky a tresty.		Vlastní úprava
71	Poškození vodních staveb pokládá se za polní puch. Kterak se trestají přestupky zákonů vodních.		Vlastní úprava
72	Uvedení v předešlý stav,		Vlastní úprava
73	náhrada, pokuty jdou		Vlastní úprava
74	k fondu zemědělskému, kdy nastane promlčení		Vlastní úprava
<i>O úřadech a řízení</i>			
75	O příslušnosti politických úřadů		Vlastní úprava
76	Příslušnost politických úřadů okresních a zemských		Vlastní úprava
77	O přípravných pracích na cizích pozemcích		Vlastní úprava
78	Obsah a doklady žádosti za propůjčení práva vodního, práva k užívání vody, aneb ku zřízení díla vodního		Vlastní úprava
79	Řízení předběžné, zkoušení		Vlastní úprava
80	žádostí		Vlastní úprava
81	Řízení povolací a řízení stručné		Vlastní úprava
82			Vlastní úprava
83			Vlastní úprava
84	Jednání komisionální		Vlastní úprava
85	Řízení, jde-li spolu o závody průmyslové	→ ŽIVNOSTENSKÝ ŘÁD	
86	O nálezu		Vlastní úprava
87	O nálezu, jímž vyměří se náhrada; řízení expropriační		Vlastní úprava
88	Odkázání k pořadu práva		Vlastní úprava
89	soukromého		Vlastní úprava
90	Zřizování společenstev vodních		Vlastní úprava
91			Vlastní úprava
92			Vlastní úprava

93			Vlastní úprava
94	Upravení účastenství v užívání vody		Vlastní úprava
95	O právu odvolacím		Vlastní úprava
96			Vlastní úprava
97	O dohledu vrchním úřadů politických a o dohledu přímém místních úřadů policejních		Vlastní úprava
98			Vlastní úprava
99	O nákladech řízení		Vlastní úprava
100	Knihy vodní		Vlastní úprava
101			Vlastní úprava
102	Ochrana soukromých práv k vodě dříve nabytých		Vlastní úprava
103	Platnost zákona		Vlastní úprava
104	Ve skutek uvedení zákona		Vlastní úprava